

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Emrah TAŞKIN

ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ İLKESİNİN TÜRK İDARE HUKUNA OLAN ETKİSİ

Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Emrah TAŞKIN

ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ İLKESİNİN TÜRK İDARE HUKUNA OLAN ETKİSİ

Danışman

Doç. Dr. Ahmet Kürşat ERSÖZ

Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Emrah TAŞKIN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğretim Üyesi Yılmaz YURTSEVEN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Ahmet Kürşat ERSÖZ (İmza)

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Selman Sacit BOZ (İmza)

Tez Başlığı: Atatürk Milliyetçiliği İlkesinin Türk İdare Hukukuna Olan Etkisi

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 20/05/2022

Mezuniyet Tarihi : 21/07/2022

(İmza)
Prof. Dr. Engin KARADAĞ
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Atatürk Milliyetçiliği İlkesinin Türk İdare Hukukuna Etkisi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Emrah TAŞKIN

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Emrah TAŞKIN
Öğrenci Numarası	20175228008
Anabilim Dalı	Kamu Hukuku
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Ahmet Kürşat ERSÖZ
Tez Başlığı	Atatürk Milliyetçiliği İlkesinin Türk İdare Hukukuna Olan Etkisi
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1872953250
Rapor Tarihi	20.07.2022
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %8 Alıntılar dahil: %28
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
<p>Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 90 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.</p> <p>Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:</p> <p>(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.</p> <p>() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.</p>	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
<p>(İmza) Danışman Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ahmet Kürşat ERSÖZ</p>	

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
TEŞEKKÜR.....	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLET, MİLLİYETÇİLİK VE ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ KAVRAMININ TÜRK HUKUKUNDAKİ KARŞILIĞI VE NİTELENDİRİLMESİ

1.1 Millet	3
1.2 Milliyetçilik.....	7
1.2.1 Fransız İhtilali Öncesi Milliyetçilik	10
1.2.2 Fransız İhtilali Sonrası Milliyetçilik	10
1.3 Farklı Milliyetçilik Akımları ve Türleri	12
1.4 Türk Milliyetçiliği ve Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı	13
1.5 Atatürk Milliyetçiliğinin Anayasal Temelleri ve Anayasal Temellerinin Gerekçelendirilmesi.....	18
1.5.1 1982 Anayasası Gerekçesi	25
1.5.2 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında Milliyetçilik Anlayışının Mukayesesi	31

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK İDARE TEŞKİLATI VE FAALİYETLERİNDE ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN ETKİSİ

2.1. İdare Hukukuna Etkisi Bakımından Atatürk Milliyetçiliği İlkesi	39
2.2. İdarenin Teşkilatlanması Bakımından Atatürk Milliyetçiliği İlkesi.....	45
2.3. İdarenin Faaliyetleri Bakımından Atatürk Milliyetçiliği İlkesi.....	57

SONUÇ	71
KAYNAKÇA	74
ÖZGEÇMİŞ	83

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	Aktaran
AYM	Anayasa Mahkemesi
Bkz.	Bakınız
DMK	Devlet Memurları Kanunu
E	Esas
K	Karar
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
Md.	Madde
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

ÖZET

1982 Anayasasının 2'nci maddesinde sayılan ve devletin nitelikleri arasında yer alan “Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet” hem Anayasa hukuku hem de İdare hukuku açısından Atatürk Milliyetçiliği ilkesi bağlamında ele alınmaktadır. Anayasa hukuku açısından laik devlet, demokratik devlet, sosyal devlet, hukuk devleti gibi niteliklerin bir arada ele alındığı çalışmalarda kısıtlı da olsa ele alınan Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet olma niteliği Anayasa Hukuku literatüründe kendisine belirli bir yer bulabilmektedir. Ancak devletin niteliğini tarif ederken devletin yapısını oluşturan millet unsurundan ne anlaşılması gerektiğine ilişkin görüşleri içeren Atatürk Milliyetçiliği ilkesinin ele alındığı çalışmaların daha hatırı sayılır bir nitelikte olduğu ifade edilebilir. İdare hukuku açısından ise bu ilke sadece İdarenin bağlı olduğu Anayasal ilkeler gibi daha çok Anayasa Hukukuna yönü çeviren bir mahiyette ele alınmakta ve İdarenin kuruluşu, görevleri, faaliyetleri gibi boyutlar doğrudan bu ilke ile birlikte ele alınmamaktadır. Bu çalışma ile Atatürk Milliyetçiliği ilkesinin İdare Hukuku açısından sahip olduğu önemi; bugün Anayasada yer alan Atatürk Milliyetçiliği ifadesinin oluşum ve anlayış boyutlarını da ortaya koyarak vurgulamayı, ayrıca bu ilkenin İdare Hukuku alanındaki yansımalarını İdarenin kuruluş, teşkilat ve faaliyetleri açısından ortaya koyarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktayız.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Atatürk Milliyetçiliği, Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet, İdare Hukuku

SUMMARY

THE EFFECT OF PRINCIPLE OF ATATÜRK NATIONALISM ON THE TURKISH ADMINISTRATIVE LAW

The "State Affiliated with Atatürk's Nationalism", which is listed in Article 2 of the 1982 Constitution and is among the characteristics of the state, is discussed in the context of the principle of Atatürk's Nationalism in terms of both Constitutional law and Administrative law. In terms of constitutional law, the quality of being a state depending on Atatürk's nationalism, which is considered in the studies where qualities such as the secular state, the democratic state, the social state, and the rule of law are discussed together, can find a certain place in the literature of Constitutional Law. However, while describing the nature of the state, it can be stated that the studies dealing with the principle of Atatürk's Nationalism, which include the views on what should be understood from the element of nation that constitutes the structure of the state, are of a more remarkable quality. In terms of administrative law, this principle is handled in a way that turns the direction towards Constitutional Law, just like the Constitutional principles to which the Administration is bound, and dimensions such as the establishment, duties and activities of the Administration are not directly addressed with this principle. With this study, the importance of the principle of Atatürk's Nationalism in terms of Constitutional Law; Today, we aim to emphasize the formation and understanding dimensions of the expression of Atatürk's Nationalism in the Constitution, and to contribute to the literature by revealing the reflections of this principle in the field of Administrative Law in the places where the Administration emerges in terms of establishment, duty, authority and activity.

Keywords: Nationalism, Atatürk Nationalism, State Affiliated with Atatürk's Nationalism, Administrative Law

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimimin başlangıcından itibaren engin bilgi ve birikiminden üst düzeyde istifade etme imkânı bulduğum danışman hocam Doç. Dr. Ahmet Kürşat ERSÖZ başta olmak üzere savunma jürisinde yer alan eleştiri ve önerileri ile yol gösterici olan Dr. Yılmaz YURTSEVEN ve Dr. Selman Sacit BOZ hocalarıma ve Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin saygıdeğer hocalarına,

Yüksek Lisans çalışmam sırasında sabırla hep yanımda olan ve her zaman manevi desteklerini hissettiren eşim Mühübe TAŞKIN başta olmak üzere kıymetli aileme,

Yüksek Lisans ve bilhassa tez yazım sürecindeki teşvik, katkı ve desteklerinden ötürü kardeşim Ahmet TAŞKIN ve kıymetli dostum Fatih ÖZKAN'a,

Destekleriyle bu süreci nihayetlendirmeme katkı sunan herkese saygı ve şükranlarımı sunarım.

Emrah TAŞKIN

ÖNSÖZ

Milliyetçilik düşüncesinin kurtuluş savaşı mücadelesinde ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde büyük bir önemi vardır. Her toplum ve dönemde farklı anlayışlara göre şekillenen milliyetçilik fikri Türk toplumunda gerileyen, dağılan ve nihayetinde yıkılan imparatorluktan geriye kalan mirası elde tutmanın yegâne yolu olarak görülmüştür. Milliyetçiliğin ırka, soya, mezhebe dayalı olan saldırganlık, düşmanlık ve bölücülüğü körükleyen anlayışlarının dünya sahnesinde insanlığı ne tür sorunlara duçar ettiğini veya insanlık için bir kurtuluş oluşturmadığını çok iyi gören kurtuluş savaşımızın başkumandanı ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurucusu olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk, ülkemizin kilit taşını kültürde, inançta, geçmişte ve gelecekte ortak kader ülküsü olarak belirlemiş ve bu değerler etrafında birleşen bir milletin ve bu milletin oluşturduğu devletin ilelebet payidar kalacağını salık vermiştir. Bu ülkü doğrultusunda farklı anayasalarımızda yer alan milliyetçilik, milli devlet, Atatürk milliyetçiliği gibi ilkeler tam manasıyla olmasa da Atatürk'ün benimsediği milliyetçilik anlayışının farklı görünümleri olarak belirtilebilir. Küreselleşmenin arttığı, devletler ve milletler arası ilişkilerin yoğunlaştığı günümüzde siyasi açıdan millet olma vasfına erişememiş toplulukların milletleşmesini tamamlamış ve milli duruş sergileyen ülkeler karşısındaki acziyeti millileşmenin ve Atatürk milliyetçiliğinin önemini her geçen gün deneyimleyerek hatırlatıyor bize. Bu bakımdan Atatürk milliyetçiliğinin Anayasal karakteri yanında idarenin teşkilat ve faaliyetlerini ele alarak bu ülkenin her sathına ve derinliğine işlemiş bu önemli ilke üzerinde durmanın, tekrar değerlendirmenin, değinilmemiş boşluklara ilişkin görüş önermenin bilimsel anlamda son derece kıymetli olduğunu düşünüyoruz.

GİRİŞ

Millet ve milliyetçilik tarihsel olgular olarak insan topluluklarının bir arada yaşama kabiliyetini, bu kabiliyeti dayandırdıkları gerekçeleri ve var oluşlarının devamı için savundukları argümanlar toplamını ifade eden iki kavram olarak son derece önemlidir. Hakeza milliyetçilik son 200 yıla damgasını vurmuş ülkelerin, devletlerin ve insanlığın yeniden şekillenmesine neden olmuş temel ideolojilerden biri olarak ayrıca önem arz etmektedir. Farklı yaklaşımlar ve türler bağlamında farklı tanımlarla anlamaya çalıştığımız millet ve milliyetçilik kavramlarını biz de içinde yaşadığımız topraklardaki ve mensubu olduğumuz milletin düşün dünyasından örneklerle anlatmaya çalıştık. Tarih sahnesinde dönemler açıp kapamış ve kendini birçok kez yeniden var etmiş milletlerden biri olarak Türk milletinin varlığını devam ettirebilmesinin siyasi ve hukuki açıdan en derinlikli ve kapsamlı ifadesini Atatürk'ün milliyetçilik anlayışında bulmak mümkündür. Peki Atatürk Milliyetçiliği neyi ifade etmektedir? Bu anlayışın içinde bir taraftan yıkılan Osmanlı'nın yerine elde kalan halktan yeni bir millet oluşturma çabası, bir taraftan da dünya Türklüğünü, Türklerin tarihini araştırma ve yeniden ortaya çıkarma çabası vardır. Yani Atatürk milliyetçiliği hem subjektif milliyetçilik hem de objektif milliyetçilikten izler taşımaktadır. Buradan hareketle biz Atatürk'ün milliyetçilik anlayışının özgün bir anlayış olduğu kanaatini taşımaktayız. Çalışmamızda tanıma muhtaç olan Atatürk milliyetçiliğine ilişkin tanımlara Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı çerçevesinde yer verilerek belirlemeler yapılmıştır. Elbette bu belirlemeler Atatürk milliyetçiliğinin en geniş bir şekilde ifadesini bulduğu Anayasamız başta olmak üzere hukuki metinler temel alınarak yapılmaya çalışılmıştır. Yürürlükteki 1982 Anayasasının Cumhuriyetin nitelikleri başlıklı 2. Maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk milliyetçiliğine bağlı bir devlet olduğu hükmü yer almaktadır. Belirtmeliyiz ki dönemselsel olarak kimi fraksiyonların elinde hamur olan ve her yöne çekilebilen Atatürk milliyetçiliği anlayışının normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alan Anayasada devletin bağlı olduğu bir ilke olarak yer almasının sağlanması olası istismarların önüne geçmiştir. Ele alınan bu hususlar bağlamında, farklı Anayasalarımızda yer alan milli, milliyetçi gibi sıfatlarla tanımlanan devletin, 1982 Anayasasında Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet olarak nitelenmesi varlığının ve bütün yapısının Anayasal bu ilke bağlamında şekillenmesini beraberinde getirdiği belirtilebilir.

Çalışmamızın ilk bölümünde millet, milliyetçilik, Atatürk milliyetçiliği gibi kavramların tanımları, hukukumuzdaki karşılığı ve hukuksal temelleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise İdarenin tanımı, teşkilatı ve faaliyetleri Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesiyle birlikte değerlendirilmektedir.

Bu çalışma ile Anayasamızda cumhuriyetin nitelikleri arasında sayılan Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesinin İdare Hukuku açısından sahip olduğu önemi; bugün Anayasada yer alan Atatürk Milliyetçiliği ifadesinin oluşum ve anlayış boyutlarını da ortaya koyarak vurgulamayı, ayrıca bu ilkenin İdare Hukuku alanındaki yansımalarını İdarenin kuruluş, teşkilat ve faaliyetleri açısından ortaya koyarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktayız.

Çalışmanın kapsamı sadece Atatürk milliyetçiliği ilkesi ile sınırlı olup Anayasada devletin niteliği anlamındaki farklı ilkeler kapsam dışında bırakılmıştır. Şüphesiz ki Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesinin insan haklarına saygılı devlet, hukuk devleti, demokratik devlet, laik devlet, sosyal devlet gibi ilkelerle ilişkisi bulunmaktadır. Ancak tartışma mecramızı değiştirecek değerlendirmeler kısıtlı düzeyde bırakılarak sadece Atatürk milliyetçiliği ilkesine odaklanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLET, MİLLİYETÇİLİK VE ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ KAVRAMININ TÜRK HUKUKUNDAKİ KARŞILIĞI VE NİTELENDİRİLMESİ

1.1 Millet

Dilimize Arapça'dan geçen millet sözcüğü Arapça'da dini bir bağı anlatırken, sözcüğün Batı dillerindeki modern anlamı; aynı kökten gelen, ortak bağları olan insan topluluğunu ifade etmektedir. Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıkan bir terim olan “*nation (ulus)*” sözcüğü¹ de aynı anlamı karşılamaktadır².

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre millet “ahali, halk, topluluk” olarak tanımlanmaktadır. Türk Hukuk Lügati'nde ise millet iki şekilde tarif edilmiştir; a) “Devletin bir unsuru olup muayyen araziye yerleşmiş ve aynı hükümetin otoritesine tabi bulunmuş olan insanların topluluğundan meydana gelir.”, b) “Fransız ihtilalinden çıkan klasik nazariyeye göre Devleti teşkil eden fertlerin mecmuundan meydana gelen, fakat bu fertlerden ayrı olan ve sübjektif hakimiyet hakkını haiz bulunan her hükmi şahıstır.” şeklinde tanımlanmıştır³.

Devletin unsurlarından biri olan millet; en temel anlamda insanları, insanların oluşturduğu topluluğu ifade etmektedir. Bu açıdan dar anlamda bir topluluğun kendisini ifade eden geniş anlamda bir topluluğa mensubiyeti de ifade etmektedir. Öyleyse insanların birbirlerine bağlılıklarını sağlayan etkenlerin niteliği açısından objektif ve sübjektif millet anlayışı şeklinde iki farklı millet anlayışı üzerinden bu kavramı irdelemek mümkündür. Objektif millet anlayışına göre insanlar birbirlerine maddi, elle tutulur, gözle görülür bağlar ile bağlıdır. Irk, dil, din (özellikle ibadet ve mezhep temelinde birliği sağlayan bir etmen olarak) bağları objektif millet anlayışında yer bulan temel bağlar olarak ifade edilebilir⁴.

Sübjektif millet anlayışına göre insanlar arasında bağlar manevidir, duygu ve düşünceler etkendir. Ortak mazi, kültür ve ülkü birliği⁵, ideal, istikbal insanlar arasındaki bağı sağlar. Sübjektif millet anlayışını ilk kez Ernest Renan Millet Nedir?⁶ (1882) başlıklı eserinde ortaya atmıştır. Renan, “Sağlam duygulu ve sıcak kalpli insanların bir araya gelmesi manevî bir şuur

¹ Yaylı, 2009

² Aydın, 1998: 1.

³ Türk Hukuk Lügati, 1991: 234.

⁴ Gözler, 2001: 110.

⁵ Özkaya, 2019: 128.

⁶ Bkz. Renan, Ernest, *Qu'est-ce qu'une nation*, Paris, 1882.

yaratır ki, buna millet denir” demiştir⁷. Bu noktada milleti oluşturan fertler hem başarıya hem de acılara karşı bir bağlılık beslemektedirler⁸.

Gözler’in belirttiği ve bizim de katıldığımız görüşe göre objektif millet anlayışında belirtilen ırk, dil ve din (mezhep) etkenlerinin her biri bir ortaklığa ve millet birliğine yol açmamıştır, ancak millet ayrılığına yol açabilir niteliktedir⁹. Nitekim bu etkenlerin hiçbiri millet birliğini ortaya çıkarmada tek başına yeterli olmadığı gibi asıl önemli olan noktanın toplumu oluşturan fertlerin kendilerini hangi milletten hissettikleri, kendilerini aynı milletten hissedip hissetmedikleri olduğunu düşünüyoruz.

Bu noktada Atatürk’ün millet ve milliyetçilik anlayışına büyük tesirleri olan Ziya Gökalp’in millet tanımı daha çok sosyolojik bir karaktere sahiptir; “aynı eğitimi almış, ortak bir dili, ideali, duyguları, ahlakı, dini ve estetik duyarlılığı paylaşan bireylerden oluşan bir grup veya toplumdur. Toplum, toplumsal birlik ve dayanışmaya dayanır; dayanışmanın en yüksek biçimi, ortak dil ve kültür, ortak bilişim ve duyarlılık normları temeli üzerinde yükselmektedir. Ulus ise, toplumsal grupların en gelişmiş olanıdır.”¹⁰

Gökalp’in tasavvuru; kuramla pratiği, toplumsal gerçeklikle değer yargılarını, kitabi doğrularla milletin gerçeklerini bir araya getirmeye yönelik olmuştur.¹¹

Millet tanımına ilişkin olarak Ziya Gökalp’in dil ve eğitime büyük önem verdiği bilinmektedir. Ancak dilin milletin oluşumunda tek etken olmadığını vurgulamak gerekmektedir. Nitekim bu noktada Alp’in örnek gösterdiği Girit Türklerinin tek kelime Türkçe bilmemelerine rağmen düşünce ve inanç bakımından Türklüklerini sorgulamak akla sığmaz¹².

Ulusal varlığın özü olan kültürün paylaşılması halinde millet ortaya çıkar. Gökalp’in belirttiği şekilde “kültür, bir ulusun dinsel, ahlaksal, hukuksal, düşünsel, sanatsal, dilsel, ekonomik, teknik yaşamlarının uyumlu bir toplamıdır.”¹³ Öyleyse aynı eğitim, aynı dil, aynı duygular, değerler, ahlak öğretileri ve estetik duyguları paylaşan kişilerin birlikteliği milleti oluşturur¹⁴. Öyleyse toplum kendisini oluşturan fertlerin gelişigüzel birlikteliği değil fertlerin “duygu, irade ve düşüncülerinden oluşan ortak bir bilinç, bir vicdandır.”¹⁵ Nitekim Gökalp,

⁷ Akt. Gözler, 2001: 115.

⁸ Arsal, 1979: 81.

⁹ Gözler, 2001: 113-114.

¹⁰ Doğan, 2008: 59.

¹¹ Köseoğlu, 2005: 26.

¹² Alp, 2001: 50.

¹³ Alp, 2001: 59.

¹⁴ Mardin, 1997: 238.

¹⁵ Ertugay, 2017: 117.

“*Cemiyet, kendisini terkip eden fertlerden değil, bu fertlerdeki müşterek duygulardan, müşterek iradelerden, müşterek düşüncülerden, yani müşterek vicdandan ibarettir.*”¹⁶ Hatta Ertugay’ın belirttiği önemli bir husus, milli birlik ve bütünlüğün sağlanması yönünde devletin istek ve beklentilerine karşılık vermek bir vazife olarak görülmektedir. Böyle olunca siyasal katılım, kişi hakları veya insan hakları ikincil hale gelmektedir¹⁷.

Millet kavramında bir hissediş olduğu kadar bilinçli bir tercih boyutunun olduğunu da belirtmek mümkündür¹⁸. Yani bir devlete mensup olmakla ilişkili, vatandaşlık bağını da içeren nesnel bir hukuki boyut da mevcuttur. Çınar’ın belirttiği gibi millet; ırk ve yurt birliğini, dil, tarih ve ülkü birliğini, hem de siyasi ve ekonomik birliği ifade etmektedir. Sözü edilen unsurların bir toplamı olarak ekonomik, siyasi ve hukuki unsurları bünyesinde barındıran, tarihsel açıdan farklı zamanlarda, farklı bölgelerde, topluluklarda, farklı bileşmeler biçiminde ortaya çıkan toplumsal ve hukuki bir gerçekliğe tekabül etmektedir¹⁹.

Bu noktada Gökalp’in millet tanımında “hars”ın merkezi bir konuma yerleştirildiğini vurgulamak gerekmektedir. “Aynı harsta müşterek olan fertlerin bütünü”²⁰ olarak tanımladığı milleti oluşturan unsurlardan “dil” ile birlikte en önemli unsur “hars”tır. Kültürel idealin ve toplumsal dayanışmanın öne çıktığı²¹ Gökalp’in millet anlayışında İslam dinine sırt çevrilmemiştir. Bilakis kültürlenmenin İslam diniyle daha güçlü bir şekilde sağlanacağı görüşündedir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Gökalp’te dinin ahlaki, fertleri birleştiren, toplumu yeniden oluşturan (Durkheim’cı bir yaklaşımla) ve kuşaklar arasında duygu, düşünce aktarımına yol açan, Türklük şuuruna katkısı olan işlevsel yönünün daha çok ön plana çıktığı ifade edilebilir²².

Türklük şuurunun oluşmasına yönelik fikri temellerin atılmasına öncülük eden isimlerin millet tanımları dikkat çekicidir. Bunlardan bir örneği Dündar Taşer’den vermek mümkündür: “Millet uzun tarihi hadiseler ve içtimai yaşayış içinde, imanın, kanın ve duyguların birleşmesi ile yoğrulmuş bir varlıktır ve sun’i bir mevcudiyet değildir.”²³ Dündar Taşer, milleti masa başında kotarmanın mümkün olmadığını, milli telakkinin de üç beş adamla olmayacağını

¹⁶ Gökalp, 1980: 171.

¹⁷ Ertugay, 2017: 120.

¹⁸ Çınar, 2018: 83; Turan, 2002: 275.

¹⁹ Çınar, 2018: 83.

²⁰ Gökalp, 2014: 117.

²¹ Parla, 2009: 65.

²² Özalp ve Şahin, 2021: 95.

²³ Nur, 1991: 99.

(Mancini ve Renan'ı kast ederek) ifade etmektedir. Ona göre millet ve milli telakki, devlet, hukuk, sanat, idari nizam gibi unsurlardan mürekkep “hâkim inanış ve ölçü manzumesidir.”²⁴

Atatürk'ün subjektif millet anlayışını benimsediği, hatta millet kavramının tanımını yaparken de Renan'dan esinlendiği doktrinde²⁵ daha çok kabul görmesine rağmen biz bu görüşlere katılmıyoruz.

Bu noktada Renan'ın millet anlayışından farklı olarak, Atatürk'ten yapılan iki önemli alıntı Atatürk'ün millet anlayışını göstermesi bakımından dikkat çekicidir;²⁶

“Bir harstan (kültürden) olan insanlardan mürekkep cemiyete millet denir, dersek milletin en kısa tarifini yapmış oluruz”. Diğeri ise,

- a) “Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan;
- b) Beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan;
- c) Ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden meydana gelen cemiyete millet namı verilir”.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin banisi Mustafa Kemal Atatürk'e göre, “geçmişte beraber ya da birlikte yaşamış, halen beraber yaşayan, tarihsel süreç içinde kazanmış oldukları zengin miras ve ortak değerleri korumak, gelecekte de birlikte yaşamak arzu ve iradesini gösteren toplumlara millet denir”²⁷. Bu açıdan Atatürk'ün milletten anladığının, Renan'ın tarif ettiği sıcak ve samimi birliktelikten ibaret olmadığı anlaşılmaktadır.

Bir diğer konu ise, Atatürk'ün belirttiği millet tanımı üzerinden konuyu değerlendirdiğimizde, subjektif millet anlayışı aslında devletin demokrasi ve hürriyetler temelinde vatandaşlara eşit biçimde muamele etmesi gerektiği esasını benimsemektedir. Yukarıda belirtilen hususta kanaatimizce milli birlik ve bütünlüğün sağlanmasının bir vazife olarak algılanması bireyin hürriyetinin temini ve demokrasinin tesisi açısından bir engel olamaz. Bu bağlamda modern milliyetçiliğin de esası bu yöndedir.

²⁴ Nur, 1991: 98-100.

²⁵ Gözler, 2001: 115; Özbudun, 1998: 52.

²⁶ Gözler, 2001: 116; Özbudun, 1998: 52; Afetinan, 1969.

²⁷ Özbudun, 1998: 52.

1.2 Milliyetçilik

Milliyetçilik kavramını açıklamak çok da kolay görünmemektedir. Bu konuda kavramın müphemliği hususu Ertan ve Örs tarafından tartışılmıştır²⁸. Kavramın bilinen tanımlamalarına bakılacak olursa; “Milletlerin oluşma ya da gelişme süreci; Bir millete ait olma duyarlılığı ya da bilinci; Bir milletin dili ve simgelerle temsili; Bir milleti temsil eden toplumsal ve siyasal hareket; Hem genel hem de özel bir millet öğretisi ve/veya ideolojisi.”²⁹ olarak farklı ama birbirini tamamlayan tanımların var olduğu görülebilir.

İlgili yazına bakıldığında milliyetçilik kavramında öne çıkan hususların; bir arada, bağımsız bir hayat sürmek³⁰, toplumda kişilerin kendilerini bütünü bir unsur olarak hissetmeleri, kader, kıvanç, tasa birliği³¹, sevgi ve saygı ile birbirine bağlılık³² olduğu görülmektedir.

Milliyetçilik akımından söz edebilmek için milliyet gerçeğini görmek, aynı millete mensup kişilerin mensup oldukları milleti yüceltme arzularını vurgulamak gerekmektedir. Bu bakımdan bir soy bağı ilişkisinden çok kişinin iradesine dayanan bir mensubiyet söz konusudur³³. Ancak milliyetçilik bu bakımdan bir “*mensubiyet asabiyesi*” olsa da ve bütün toplumlarda ve zamanda bir şekilde var olsa da her toplumdaki algılanış düzeyi farklı olmaktadır³⁴.

Milliyetçilik bir taraftan birliktelik ideolojisi inşa ederek insanları birbirine kaynaştırırken bir taraftan da ortak düşman/lar, ortak geçmiş ve ortak bir gelecek duygusu inşa etmektedir³⁵. Bir anlamda çoğunluk biçiminde, aynışmış bir üst kimlik bünyesinde var olma söz konusudur³⁶. Bu bakımdan milliyetçilikte toplumu oluşturan bireyler arasında ayırım yapılmaz, ayrıcalıklar tanınmaz, kimse toplumsal menfaatlerin dışına itilemez, toplumsal menfaatin önün de geçilemez, karşılıklı fayda esastır³⁷.

Milliyetçiliğin ne zaman ortaya çıktığını tartışan üç temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar; İlkçi (Primordialist) Yaklaşım, modernist yaklaşım ve etno-sembolcü yaklaşımdır. İlkçi yaklaşıma göre milletler doğal ve sabit bir biçimde eski çağlardan beri vardır. Kendi içinde

²⁸ Ertan ve Örs, 2018: 39-84.

²⁹ Ertan ve Örs, 2018: 41; Smith, 2013: 15.

³⁰ Arslan, 1981: 18.

³¹ İrmak, 1989: 508.

³² Kafesoğlu, 1999: 17.

³³ Tunç ve Bilir, 1998: 1.

³⁴ Köseoğlu, 2005: 24.

³⁵ Akıncı, 2019: 414.

³⁶ Ertugay, 2017: 122.

³⁷ Kafesoğlu, 1999: 37.

doğalcı, psikolojik, biyolojik yaklaşımları da barındırmaktadır.³⁸ Modernist yaklaşım ise milletleri modern çağın, sanayileşme, laiklik, kentleşme gibi etkenlerin ürünü olarak görür. Milliyetçilik milletleri, modern devletler de kendi milletlerini ortaya çıkarmıştır³⁹.

Akıncı'ya göre milliyetçiliğin kökenleri eski çağlara kadar geri götürülemez. Milletlerin ortaya çıkmasının sanayileşme, kentleşme, güçlü merkezi devletlerin ortaya çıkması ve laiklik gibi etkenlerle yakın ilişkisi vardır. Yoksa insan ırklarının varlığı ve bunun doğal bir sonucu olarak milliyetçilik olgusunu ele almak doğru bir yaklaşım olmayacaktır⁴⁰.

Özkırmılı'nın⁴¹ tasnifine göre milliyetçilikten önce milletlerin olduğunu ileri süren yaklaşımı ilkçi yaklaşım olarak ifade ettik. Bunun yanında milletlerden önce milliyetçiliğin olduğu yönündeki yaklaşım bağlamında modernist yaklaşımdan da söz ettik. Bu yaklaşım çatısı altında, Tom Nairn ve Michael Hechter dengesiz kalkınma ve iç sömürgecilik üzerinden milliyetçiliğin ekonomik bir dönüşüme tekabül ettiğini öne sürmüşlerdir. Milliyetçiliği bir siyaset biçimi olarak ele alan John Breuilly, milliyetçiliğin seçkinler tarafından kullanılmasını ele alan Paul Brass ile gelenekler üzerinden milliyetçiliği analiz etmeye çalışan Eric Hobsbawm milliyetçiliğin siyasi bir dönüşüme tekabül ettiğini öne sürmektedirler. Ernest Gellner, Benedict Anderson ve Miroslav Hroch milliyetçiliğin etnik bileşenleri üzerinden yeni bakış açıları getirmişler⁴² ve toplumsal-kültürel dönüşüm üzerinde durmuşlardır. John Armstrong ve Anthony D. Smith'in⁴³ temsilcisi olduğu etno-sembolcülere göre ise modern milletlerin ortaya çıkmasında etnik toplulukların belirgin bir etkisi vardır. Bunu da milli mitoloji ve milli tarihle ispatlamaya çalışırlar⁴⁴.

Aydın'a göre milliyetçilik üç amacı bünyesinde taşıyan bir ideoloji olarak açıklanmaktadır⁴⁵;

- Ulusal bir ekonomi oluşturmak,
- Yasama ve yürütme organının ulusal ve özerk bir yapı karakteri taşıdığı sistem içerisinde bütün bağları ve ilişkileri bu organlar kanalıyla bir araya toplamak,
- Ulusal bir kültür ve kimlik yaratmak.

³⁸ Karadağ ve Yaman, 2018: 87.

³⁹ Akıncı, 2019: 415-416.

⁴⁰ Akıncı, 2019: 426.

⁴¹ Özkırmılı, 1999.

⁴² Göçek, 1999: 303.

⁴³ Güder, 2016: 11.

⁴⁴ Akıncı, 2019: 415-416.

⁴⁵ Aydın, 2000: 61.

Bu belirtilen ideolojik pozisyonla bağlantılı olarak milliyetçiliği ve milliyetçiliği ortaya çıkaran olguları anlamamıza yardımcı olacak analitik çerçeveyi Özkırımlı şu şekilde sunmaktadır⁴⁶;

- “Tüm milliyetçilikleri açıklayacak tek bir kuram yoktur,
- Tek bir milliyetçilik yoktur. Milliyetçilikler vardır.
- Milliyetçilikleri birleştiren “milliyetçi söylem”dir.
- Milliyetçi söylem her gün yeniden üretildiği sürece etkili olabilir.
- Milliyetçi söylem farklı şekillerde yaşanır, yeniden üretilir. Bu nedenle milliyetçilik çözümlenmeleri kimliğin ırk, etnisite, toplumsal cinsiyet ve sınıf boyutlarını da dikkate almalıdır.”

Türk tarihi açısından ise milliyetçilik, milli menfaatin sağlanmasını amaçlayan, hedefi devleti ve milleti yüceltmek olan bir ülkü etrafında bir araya gelmeyi anlatan aynı zamanda toplumsal bir politika prensibi olarak da görülebilir⁴⁷. Nitekim Osmanlı aydınlarının çökmekte olan bir devleti nasıl ayakta tutarız noktasından hareketle milliyetçiliğe sarılmalarındaki temel gaye devleti kurtarmak⁴⁸ ve bunun toplumsal temelleri üzerine düşünmek olmuştur. Bu çaba var olan nesnel ve milli kimliğin güçlendirilmesi ve bazı noktaların öne çıkarılması şeklinde olmuştur, yoksa Köseoğlu’na göre var olan kimliğe yeni unsurlar eklenmesi şeklinde bir çaba görülmemektedir⁴⁹.

Osmanlı’nın son dönemleri itibariyle soy ve köken üzerinden bir milliyetçilik anlayışının zararlı etkilerinin olacağı görüşü hakimiyet kazanmıştır. Ziya Gökalp’in bu noktada önemli gördüğümüz şu tespiti konuyu açıklamaktadır; “Bütün nitelikleri içgüdüye dayalı olup kalıtımla geçen hayvanlarda soyun büyük bir önemi vardır. İnsanlarda köken aramak doğru değildir. Türk’üm diyen her bireyi Türk tanımaktan başka çıkar yol yoktur.”⁵⁰ Ancak toplumun fertleri iyi günde Türk’üm diyerek, bir partiye üye olur gibi ve istençleriyle bir kulübe üye olur gibi millete üye olamazlar. Çünkü millet dışsal bir gerçekliktir ve bir milletin üyesi olmak eğitim, kültür ve hissiyatın paylaşılması yoluyla toplumun üyeleri arasında kurulan bağlarla meydana gelir. Gökalp’e göre çevre ve eğitimle şekillenen inanç veya tam tersi inançla başlayan ve anadil, kültür ve eğitimle tamamlanan inanç o millete aidiyeti belirler. Bir Acem, Arap, Arnavut Türk’üm diyorsa bu inancın emareleri önemlidir. Bu noktada Gökalp’e göre yapılması

⁴⁶ Özkırımlı, 1999: 262-269.

⁴⁷ Çınar, 2018: 83; Sezer, 2003: 433.

⁴⁸ Köseoğlu, 2005: 25.

⁴⁹ Köseoğlu, 2005: 37.

⁵⁰ Alp, 2001: 22.

gereken; Türklük inancını ortaya çıkaracak ortamı ve olanakları hazırlamaktır.⁵¹ Türk milliyetçiliği bu bağlamda toplumsal silkiniş ve uyanış için yeni bir güç kaynağı ve inanç olarak ortaya çıkmıştır⁵².

1.2.1 Fransız İhtilali Öncesi Milliyetçilik

Milliyetçilik düşüncesi Orta Çağ ortalarından itibaren birleşme sürecindeki krallıklar bünyesinde farklı coğrafyalarda farklı dilleri kullanan halklara dayalı olarak ortaya çıkan millî ülkeler vesilesiyle oluşmuştur. Bu şekilde Avrupa’da milliyetçilik, mutlak monarşiyle bağdaştırılmıştır. Milliyetçi monarşi adıyla anılan bu siyasal sistem içerisinde Fransa’da egemenlik tartışmaları yapılmıştır⁵³.

Fransız İhtilali’nin öncesinde Fransa’da 1830 ve 1848 Devrimlerinin oluşumunda ekonomik üretim biçiminin dönüşümü ve ortaya çıkan yeni işçi sınıfının artan sorunları etkili olmuştur. Bu süreç liberalizm ile eşgüdümlü biçimde yükselen milliyetçiliğin etkisiyle ilişkilidir ve Fransız İhtilali’nin hazırlayıcısı bir ekonomik ve toplumsal süreç yaşanmıştır⁵⁴.

Aydın’ın net ifadesi Fransız İhtilali ve Napoleon Savaşları öncesinde milliyetçilik kavramına rastlanılmaz. Aydın, 1844’te ilk kez İngiltere’de kullanılan kavramın öncülünün ulus olduğunu ifade etmektedir⁵⁵.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 1776 yılında bağımsızlığını kazanmasını, ABD’nin Fransızlar tarafından desteklenmesini Fransız ihtilaline giden süreçte önemli bir itki olarak görmek gerekmektedir. Çünkü bu destek Fransız maliyesine ağır yükler bindirmiş, ekonomiyi ve sanayiye elinde tutan burjuvazi ağır ve adil olmayan vergilerle karşılaşmıştır. Bu nedenle istiklal, hürriyet ve demokrasi kavramları üzerinde en çok konuşulan kavramlar haline gelerek yayılmaya başlamıştır⁵⁶.

1.2.2 Fransız İhtilali Sonrası Milliyetçilik

Feodalizmin Avrupa’da ortadan kalkması ile birlikte tarih sahnesinde milli devletlerin kurulmaya başlandığı görülmektedir⁵⁷. 1776 Amerikan Devrimi ve Fransız Devrimi’ne yol açan düşünceler 18. yüzyılda yayılmaya başlayan milliyetçilik akımıyla ilişkilidir. Çünkü bölgesel güçlerin ve kendi toprakları içinde ilk kez hakimiyet tesis eden, hudutları kesin olarak belirlenen

⁵¹ Alp, 2001: 23-24, 28.

⁵² Köseoğlu, 2005: 26.

⁵³ Güveyi, 2019: 146-147.

⁵⁴ Güveyi, 2019: 149-150.

⁵⁵ Aydın, 2000: 68.

⁵⁶ Karaman, 2018: 64.

⁵⁷ Çınar, 2018: 84.

farklı devletlerin ortaya çıkması söz konusudur. Ayrıca Aydınlanma düşüncesi için uygun bir ortam hazırlayan burjuvazi ile kralların ve egemenler arasındaki yöneten ve yönetilen ilişkisinin yeniden belirlenmesi önemli ölçüde milliyetçi akımların yayılması açısından etkilidir⁵⁸.

Özellikle Napoleon'un imparatorluk döneminde ve İhtilal savaşları sürecinde Fransa'nın Avrupa'nın içlerine ilerlemesi liberalizmin ve milliyetçiliğin farklı coğrafyalara yayılmasını hızlandırmıştır⁵⁹. Millet egemenliği bir anlamda liberalizmle birlikte gelişmiştir. Bir başka deyişle daha önce monarşide toplanan yasama liberal düşünce ile birlikte millet egemenliğine mahsus bir yetke olarak ortaya çıkmıştır⁶⁰.

Fransız ihtilali ile birlikte bir ulus ve insan yaratarak Fransa'yı yeniden inşa etme yönündeki eski düzenden kopuş toplumsal temeller üzerinde yükselmiştir ve bu siyasaldır. Daha net bir ifadeyle bu yeni toplum siyaset aracılığıyla oluşturulmak istenmiştir⁶¹.

Milliyetçilik ve yurtseverlik söylemleri yükseldikçe "kardeşlik" vurgusu netleşmiştir⁶². Hatta devrim ideolojisinin temel sloganı olan; kardeşlik, eşitlik ve özgürlük ilkelerinin asıl hedefi Avrupa'daki monarklardır ve buradaki asıl gaye egemenlik ulusundur düşüncesinin özgürleşmesini sağlayabilmektir⁶³.

19. yüzyılda Batı milliyetçiliği gelişmiştir denilebilir. Kültür ekseninde gelişen bir milliyetçilik anlayışı yanında siyasal milliyetçilik de gelişmiştir. Kimi ülkeler millet kavramı üzerinden sınır genişletmeye çalışırken kimi ülkeler de kendi milletinden insanların olduğunu iddia ederek başka ülkelerdeki insan topluluklarını birleştirmeye çalışmışlardır. Pan-Slavizm bunun örneği olarak görülebilir⁶⁴.

Fransız İhtilali sonrası milliyetçiliğin Avrupa'da aldığı biçim bakımından 19'uncu yüzyılda Almanya'daki milliyetçilik düşüncesi, Napolyon saldırılarından kaynaklı biçimde Fransa karşıtı bir tutum ve "anti-kozmpolit" bir duruş şeklini almıştır. Fichte'nin milliyetçilik düşüncesi, Almanca konuşan tüm devletlerin tek çatı altında toplanması ve Alman milletinin varlığını idame ettirmesi gerektiği fikrine dayanmaktadır. Öte yandan Avusturya Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Franz Ferdinand'ın bir suikast sonucu ölümünün Sırp milliyetçiliği

⁵⁸ Aydın, 1998

⁵⁹ Akyılmaz, 2019: 86.

⁶⁰ Akad, 2017: 35.

⁶¹ Yıldırım, 2019: 253.

⁶² Yıldırım, 2019: 262.

⁶³ Aydın, 2000: 61.

⁶⁴ Mardin, 1997: 218.

kaynaklı olması, o dönemin Avrupa'sında yükselen milliyetçiliğin aldığı biçimi belirgin biçimde göstermesi bakımından önemlidir⁶⁵.

18. yüzyıl sonları ve sonrasında milliyetçilik üzerine yapılan tartışmalarda dönemsel olarak farklı milliyetçilik anlayışlarının görüldüğü ifade edilebilir. Ertan ve Örs, Louis Snyder'in milliyetçilik türlerini kronolojik olarak sınıflandırdığı çalışmasından bahsetmektedirler. Buna göre; 1815-1871 yılları arasında kaynaştırıcı, 1871-1900 yılları arasında dağıtıcı, 1918-1945 yılları arasında saldırgan, 1945 yılı sonrasında ise çağdaş milliyetçilik anlayışlarının hâkim olduğu yönünde bir dönemselleştirme yapılmaktadır⁶⁶. İçinde bulunduğumuz yüzyıl çağdaş milliyetçilik akımlarının ve türlerinin konuşulduğu ve kritize edildiği bir yüzyıldır.

1.3 Farklı Milliyetçilik Akımları ve Türleri

Milliyetçilik olgusunun iki farklı görünümünden bahseden Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, kan bağı esas alan ve yurttaşlığı esas alan milliyetçilik olarak iki tür milliyetçilik üzerinde durmuşlardır⁶⁷.

Başlı başına bir milliyetçilik türü olarak alan yazında yer verilen etnik milliyetçilik için kan bağı ve kültürel benzerlik önemlidir. Burada millet kavramına dışlayıcı bir içerik hakimdir. Fertler bir ailenin içine doğabilirler ya da bir etnik topluluğa da doğabilirler. İnsan topluluklarının farklı etnik gruplara bölünmüş olması doğaldır ve bu etnik topluluklar başkalarını dışlama eğilimindedirler⁶⁸.

Karadağ ve Yaman'ın çalışmasında farklı türde milliyetçilik kuramları ve anlayışları birleştirici milliyetçilik, ayrılıkçı milliyetçilik ve popülist milliyetçilik kategorileri altında toplanmıştır⁶⁹.

Çoban ise milliyetçilik türlerini koloni karşıtı milliyetçilikler, birleşmeci milliyetçilikler, ırkçı milliyetçilikler, yayılmacı milliyetçilikler, zenofobik milliyetçilikler, diaspora milliyetçilikleri ve yeni etnik milliyetçilikler şeklinde sınıflandırmaktadır⁷⁰.

Bunlara ek olarak Karadağ ve Yaman'ın aktardığı gibi Heywood milliyetçiliği, “liberal milliyetçilik, muhafazakâr milliyetçilik, kolonyal milliyetçilik ve anti-kolonyal milliyetçilik”

⁶⁵ Güveyi, 2019: 149-150.

⁶⁶ Ertan ve Örs, 2018: 66.

⁶⁷ <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200329-00035010.pdf> (erişim tarihi: 15.11.2021): 5.

⁶⁸ Şan ve Öğür, 2016: 133.

⁶⁹ Bkz. Karadağ ve Yaman, 2018: 84.

⁷⁰ Çoban, 2012

gibi farklı görünüşler altında tanımlayarak milliyetçiliği kapsayıcı bir ideoloji olarak görmektedir. “*Liberal milliyetçilik, ulus fikri ile nihai olarak Rousseau’dan türetilen halk egemenliğine inancı birbirine bağlarken, muhafazakâr milliyetçilik sosyal bütünlük ve kamu düzeni üzerine kafa yormaktadır. Kolonyal ve anti kolonyal milliyetçilik ise birbirini bir karşıtlık içerisinde ele alan, yayılcı bir zihniyetin ideolojisi ile bu ideolojiye karşı verilen mücadele üzerine inşa edilmiştir*”⁷¹.

Fransız ihtilali sonrasında Avrupa’ya yayılan fikir akımlarından biri olan liberalizm akımının milliyetçilikle önemli oranda ilişkisi mevcuttur. Akyılmaz’a göre milliyetçilik liberalizmin milletlere uyarlanmış halidir. Birey olarak insanın sahip olduğu temel hak ve hürriyetler gibi milletlerin de bağımsız olma hakkı vardır. Her millet kendi milli devletini kurabilir⁷².

Bu noktada liberal milliyetçiliğe ayrıca değinmekte yarar vardır. Çünkü 1990’lı yıllarla birlikte kuvvetlenen kültürel temelli hak mücadelelerine koşut olarak liberal milliyetçiliğin önemli bir alternatif olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bireyin ve azınlıkların kimliklerine ve kültürlerine ilişkin taleplerin bir millete mensubiyetle veya ulusal kimlikle birlikte ele alınabileceği, çoğunluğun kültürü ile bir arada ve eşit bir şekilde tanınabileceği hususu üzerinde durulmaktadır⁷³. Bu milliyetçilik anlayışının Atatürk milliyetçiliği ile benzer veya tezat teşkil eden yönlerinin literatüre katkı açısından başkaca çalışmalarda ayrıca tartışılmaya değer bulduğumuzu ifade etmeliyiz⁷⁴.

Günümüzde milliyetçilik eksenindeki bu tartışmalara feminizm, toplumsal cinsiyet, din, faşizm, çok kültürlülük vb. konuların da dâhil olduğu görülmektedir⁷⁵.

1.4 Türk Milliyetçiliği ve Atatürk’ün Milliyetçilik Anlayışı

Türklerde çok eski tarihlerden bu yana, Türk destanlarında ve Orhun abidelerinde de görülebileceği gibi millet şuuru var olmuştur. İslamiyet öncesi dönemde olduğu kadar İslamiyet’le birlikte de Türklük şuuru devam etmiştir⁷⁶. Türk milliyetçiliğinin çoğunlukla İslam öncesine referansla kendisini ifade etmesi, Orta Asya köklerinde hep var olan gelen devlet teşkilatına yüklediği aşkınlık Türk milliyetçiliğinin iki temel bağlılık noktasıdır. Ancak Türk

⁷¹ Karadağ ve Yaman, 2018: 93.

⁷² Akyılmaz, 2019: 87.

⁷³ Karabulut, 2014: 875.

⁷⁴ Bu konuda yapılmış çalışmalar için bkz. Özer, M.A., Ayhan, U. ve İrdem, İ. (2018). “Liberal Milliyetçilik ve Türk Milliyetçiliği: Bir Dikotomi Mi Yoksa Uygulanabilir Bir Argüman Mi?”, TESAM Akademi Dergisi, 5(1): 35-62.

⁷⁵ Güder, 2016: 8.

⁷⁶ Aydın, 1998: 3.

milliyetçiliğinin aşkın devlet ve İslam öncesi döneme referansla kendisini konumlandırışında din de önemli bir ayağı oluşturmaktadır⁷⁷. Bu noktada devlete yüklenen görev ise milletin yaratılması veya millete milli bilincin aşılması olmuştur. Türkçülüğün inşası döneminde medeni olmak ve emperyal tahakkümden kurtulmak millet vasfını kazanmayla eş tutulmuştur⁷⁸.

Coşkuner'in Kemal Karpat ve Fuat Dündar'a atıfla belirtmiş olduğu, Osmanlı İmparatorluğu döneminde dinsel toplulukları bir arada tutan millet sisteminin ve özellikle Balkan Savaşları'nın Osmanlı topraklarında milliyetçi ideolojinin pekişmesinde rolü olduğu görüşüne biz de katılıyoruz. Ancak yine Coşkuner'in vurguladığı gibi milliyetçilik ideolojisinin Anadolu topraklarında serpilip tutunmasında ve Osmanlı-Türk entelektüelindeki Türklük bilincinin, milliyetçilik fikrinin gelişmesinde Batılı bilimsel düşünüşün oluşturduğu bilimsel ortamın etkisi göz ardı edilmemelidir⁷⁹.

Osmanlı döneminde özellikle yönetim kademesinin kendisini tanımlamada önceleri dini değerleri dikkate alırken 1900'lerin başında etnik tanımlamaları da önemsedikleri ifade edilebilir. Nitekim II. Meşrutiyet ile birlikte milliyetçilik akımının siyasi açıdan partiler anlamında örgütsel boyutunun da ciddi bir güç olarak ortaya çıkmış olması önemlidir. 19. ve 20. yüzyıl boyunca milliyetçilik akımının farklı etnik kimlikler bağlamında ortaya çıkması imparatorlukların ulus devletleşmesi sürecinin de habercisi olmuştur⁸⁰.

Osmanlı'nın Batı milliyetçiliğinin olumsuz tesirlerine karşı geliştirdiği bir anlamda savunma mekanizması niteliğinde ortaya çıkan "Osmanlıcılık" fikri ile bunu müteakip gelişen "İslamizm" Göçek'in tespitiyle Arnavut ve Arap Müslümanların ayrılıkçı hareketleri nedeniyle gelişemeyerek yerini Türk milliyetçiliğine bırakmıştır⁸¹.

Önceleri Türkiye'de cereyan eden milliyetçilik akımı, yurtdışındaki Türk aydınları ve öğrenciler ile Rusya'dan çıkarılan Gaspıralı İsmail, Akçuraoğlu Yusuf, Ağaoğlu Ahmet gibi düşünürlerin etkisiyle etnik köken ağırlıklı bir anlayışa dayanmıştır. Ziya Gökalp ile doruğa ulaşan Turan fikri çerçevesinde gelişen Türk milliyetçiliği Osmanlıcılık ve İslamizme alternatif bir toparlanma vesilesi olarak görülmüştür. Ancak Kafesoğlu gibi kimi yazarlara göre ırkçılık ve Turancılığın Türk milliyetçiliğinin "*yanlış tefsirleri*" olarak görüldüğünü de ifade etmek gerekir⁸².

⁷⁷ Ertugay, 2017: 88-90.

⁷⁸ Ertugay, 2017: 95.

⁷⁹ Coşkuner, 2020: 600.

⁸⁰ <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200329-00035010.pdf> (erişim tarihi: 15.11.2021): 3-4.

⁸¹ Göçek, 1999: 296.

⁸² Kafesoğlu, 1999: 25.

Bütün dünyayı etkisi altına alan bu kıvılcımı çakan Fransız milliyetçiliği Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu'nun ifadesiyle yurttaşlık esasına ve vatan kavramına dayalı bir milliyetçilik anlayışına dayanmaktadır⁸³.

Özellikle Osmanlı Devleti'nin Batıdaki gelişmeler karşısında alacağı ideolojik pozisyona ilişkin olarak “Osmanlı milleti” fikri, daha sonra “İslam Milleti” fikri ve en son olarak “Türk Milleti” fikri savunulmuştur. Yusuf Akçura, “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı makalesinde bu fikirleri birbirinden ayırt etmiştir. Ali Kemal, Ahmet Ferit gibi yazarların da dahil olduğu millet ve milliyetçilik tartışmaları da göstermektedir ki ortak gaye millet fikrinin oluşturulması ve olgunlaştırılmasıdır⁸⁴. Nitekim Mardin'e göre Ziya Gökalp'te de milleti ifade eden Türklük bir ideal olup zamanla oluşacaktır⁸⁵.

İslam ve ümmet üzerinden başlarda temayüz eden birlik fikri hem Türkiye hem de Azerbaycan örneğinde sonraları Türk milliyetçiliğine doğru bir seyir izlemiştir. Örneğin Azerbaycan'da Müsavat Partisinin kurulmasında önceleri İslam dininin çatısı altında tüm Rusya Müslümanlarının bir araya gelmesi gibi bir amaca yaslanırken sonraları özellikle Mehmet Emin Resulzade'nin etkisiyle Türklük şuuru üzerinde yoğunlaşan bir parti ideolojisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Musavat Partisinin kuruluş düşüncesini yansıtmaması bakımından parti programına bakıldığında⁸⁶;

1. “Milliyet ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün Müslümanları birleştirmek.
2. İstiklallerini kaybetmiş Müslüman memleketlerin yeniden müstakil olmalarına çalışmak.
3. İstiklallerini müdafaa ve ihya için çarpışan bütün Müslüman memleketlerine maddi ve manevi yardımda bulunmak.
4. Müslüman milletlerin ve memleketlerin tedafii ve taarruzi kuvvetlerini artırmak için yardım etmek.
5. Bu amaçların yayılmasına engel olan bütün zorlukları yıkmak.
6. Müslümanların birleşmesine ve ilerlemesine çalışan diğer bütün partilerle ilişkiler kurmak.
7. İnsanlığın refahı ve geleceği için çalışan yabancı partilerle, ihtiyaç görüldüğü nispette irtibat ve fikir alışverişinde bulunmak.

⁸³ <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200329-00035010.pdf> (erişim tarihi: 15.11.2021): 3-4.

⁸⁴ Acet, 2014: 51-52.

⁸⁵ Mardin, 1997: 186.

⁸⁶ Budak, 2019: 28-29.

8. Müslümanların yaşamak uğrunda savaşı, onların ticaret, sanayi ve genel iktisadi hayatlarını kuvvetlendirme çalışmaları.”

şeklinde programda yer alan ifadeler Müslüman milletlerin haklarına odaklanmıştır. Sonraları Mehmet Emin Resulzade ile birlikte İslam'ın milliyet mefhumuyla arasında bir zıtlık olmadığı, ikisinin ayrı alanlara ait olduğu ama birbirini tamamladıkları fikrinden yola çıkılarak parti ideolojisinde Türklük şuuru daha müsait bir zemin bulmuştur. Dil, adet ve edebiyatın milleti oluşturan en önemli değerler olduğu, Resulzade'nin savunduğu “milliyetin dil ve kültür birliğine dayandığı” yönündeki fikirler ön plana çıkmıştır⁸⁷.

Nitekim bugün Azerbaycan Anayasasına bakıldığında 5'inci maddesinde “Azerbaycan halkı bir bütündür. Azerbaycan halkının bütünlüğü, Azerbaycan Devletinin temelini oluşturur. Azerbaycan Cumhuriyeti, bütün Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarının ortak ve bölünmez vatanıdır.” denilerek milletin birliğinin ve bütünlüğünün öncelendiği, devletin bekasının bu birlik ve bütünlüğe dayandırıldığı görülmektedir⁸⁸.

Çınar'ın tespitiyle Türk Milliyetçiliği; çağdaş bir anlayışla, Kurtuluş Mücadelesi yönüyle, ümmetten millete geçiş sürecinde ve yüzlerce yıl içinde belirsizleşen özdeğerleri yeniden belirleme ve kendini bulma çabası olarak değerlendirilebilir⁸⁹. Nitekim tarihte Göktürklerden sonra Türk adının ikinci defa bir ülkenin adı olması Türk toplumunu oluşturan fertlerin güvenini artırmıştır⁹⁰.

Aydın'a göre Atatürk'ün ortaya koyduğu milli birlik fikri ne tamamen Pantürkizme ne de İslam birliği esasına dayalıdır. Bu bakımdan kendine özgü biçimde bağımsızlık, milli sınırlar içinde kalarak egemen olma fikri temelinde bir milliyetçilik anlayışının özellikle Meşrutiyet sonrasında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Atatürk'ün ortaya koyduğu milliyetçilik anlayışını oluşturduğu ifade edilebilir⁹¹.

Gellner ile ilişkilendirerek açıklamak gerekirse, Atatürk'ün milliyetçilik anlayışına göre siyasal iktidar eliyle millet olgusu korunmaya çalışılmıştır. Milliyetçilik, yeni Türk devletinin kimlik ve güvenlik politikasını oluşturmuştur⁹².

⁸⁷ Budak, 2019: 41.

⁸⁸ Eren, 2020: 249.

⁸⁹ Çınar, 2018: 84.

⁹⁰ https://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturkcu_dusunce_sistemi_devrimcilik_ilkesi.pdf (erişim tarihi: 11.11.2021)

⁹¹ Aydın, 1998: 19.

⁹² Deniz, 2006: 54.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk yeni Türk devletini kurarken kendi görüşünü ve hedefini “Milli hakimiyete dayanan, kayıtsız şartsız bağımsız bir Türk devleti kurmak” olarak belirlemiştir⁹³.

Atatürk’ün millet anlayışını yansıtan ve Afet İnan tarafından yazılan “Medeni Bilgiler” kitabında da ifade edildiği gibi Türk milleti, “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.”⁹⁴ şeklinde tanımlanmıştır. Bu bağlamda “Ne mutlu Türküm diyene” sözü de aynı anlam içeriğini taşımaktadır. Bu cümledeki “Türküm” ifadesi bir etnik kimliği değil, kültürel, tarihsel, siyasal bir birlikteliği ifade etmektedir⁹⁵.

Atatürk, milletlerin oluşumu için ortak mazi ve birlikte yaşama arzusunu birleştirici olarak görmektedir. Milli şuurun oluşumu veya varlığı bu bakımdan önemlidir⁹⁶.

Atatürk bu görüşünü, “Türk milletinin kökleşmesinde etkili olan doğal ve tarihî gerçekleri” şu şekilde ifade etmiştir⁹⁷;

- Siyasi varlıkta birlik,
- Dil birliği,
- Yurt birliği,
- Irk ve köken birliği,
- Tarihi yakınlık,
- Ahlaki yakınlık.

Avcı ise Türk milletini oluşumunda yer alan bu şartların diğer milletlerin çoğunda olmadığını belirtmiştir⁹⁸.

Fevzioğlu’nun ifadesiyle “Atatürk’ün milliyetçilik anlayışı akılcı, çağdaş, medeni, ileriye dönük, demokratik, toplayıcı, birleştirici, yüceltici, insani ve barışçıdır.”⁹⁹ Milleti inkar eden siyasi argümanlardan ayrılan Atatürk milliyetçiliği için ortak milli kültürün oluşturulması ve gelişmesi büyük önem taşımaktadır.

⁹³ Akad, 2017: 46.

⁹⁴ Afetinan, 1969

⁹⁵ https://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturkcu_dusunce_sistemi_devrimcilik_ilkesi.pdf (erişim tarihi: 11.11.2021): 2.

⁹⁶ https://www.researchgate.net/publication/341106007_Milliyetcilik_Tipolojileri (erişim tarihi: 2.11.2021)

⁹⁷ https://www.researchgate.net/publication/341106007_Milliyetcilik_Tipolojileri (erişim tarihi: 2.11.2021): 140.

⁹⁸ Avcı, <http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/avci.pdf> (erişim tarihi: 18.01.2022): 76.

⁹⁹ Fevzioğlu, 1985: 381.

Atatürk'ün çağdaşlaşma yönünde kavradığı milliyetçilik aynı zamanda bağımsızlığı hedeflemektedir¹⁰⁰. Kanımızca Türk milletinin sömürgeleşmesini isteyen ülkelere karşı kürt, çerkez, laz gibi etnik unsurların Türk adlandırması ile kaynaşması amaçlanmıştır.

Bütün bu sözü edilen hususlar bağlamında Atatürk'ün milliyetçilik anlayışının özgün bir anlayış olduğunu belirtmek gerekir. Bu milliyetçiliğin içinde bir taraftan yıkılan Osmanlı'nın yerine elde kalan halktan yeni bir millet oluşturma çabası vardır, bir taraftan da dünya Türklüğünü, Türklerin tarihini araştırma ve yeniden ortaya çıkarma çabası vardır. Hem sübjektif milliyetçilik hem de objektif milliyetçilikten izler taşımaktadır.

1.5 Atatürk Milliyetçiliğinin Anayasal Temelleri ve Anayasal Temellerinin Gerektirilmesi

Atatürk milliyetçiliğinin öncelikle ne olmadığını açıklığa kavuşturmakla konuyu izaha başlamak en doğrusu olacaktır. Atatürk milliyetçiliği ırkçı, irredantist, saldırgan, hamaset yaratan ve şovenist değildir. Tabii ki Atatürk milliyetçiliği de bir milliyetçilik türüdür ancak Erdoğan'ın ifadesiyle *medeni* bir milliyetçilik anlayışıdır¹⁰¹.

Hukuken değerlendirildiğinde Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ifadesiyle Türk devletinin bir milli devlet olduğu kast edilmektedir. Anayasal açıdan bu hususun bir takım sonuçları bulunmaktadır¹⁰²;

- Türkiye Cumhuriyeti'nin beşeri unsuru Türk Milletidir.
- Ülkenin ve ulusun birliği ve bölünmez bütünlüğü söz konusudur.
- Türkiye Cumhuriyeti'nde resmi dil Türkçedir.
- Anayasa'nın 66'ncı maddesinde belirtilen Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.
- Anayasa'nın 6'ncı maddesinde belirtilen egemenliğin millete ait olması da milliyetçi devlet ile ilişkilendirilebilir.

Atatürk milliyetçiliğinin hem hâlihazırda bir devletin yönetiminde Anayasal hüküm niteliğinde mevzuat maddelerinde varlığını sürdürmesi¹⁰³, hem de bir ulusun manevi açıdan

¹⁰⁰https://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturkcu_dusunce_sistemi_devrimcilik_ilkesi.pdf (erişim tarihi: 11.11.2021): 4.

¹⁰¹ Erdoğan, 2011: 159.

¹⁰² Erdoğan, 2011: 160-162.

¹⁰³ Çınar, 2018: 80; Anayasada Atatürk Milliyetçiliği ile doğrudan ilişkilendirilebilecek hükümler barındıran maddeleri şu şekilde sıralamak mümkündür: “Madde 41-Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Madde 42-Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri

birliğini ve bütünlüğünü sağlayan bir tutkal niteliğinde olması sebebiyle bu ilke hukuki, toplumsal ve siyasal açıdan son derece önemlidir.

Atatürk milliyetçiliği veya milliyetçilik ilkesinin en önemli sonuçlarından biri devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüdür. Devletin bütünlüğü, resmi dili, bayrağı, milli marşı ve başkentinin belirtildiği 3'üncü madde, devletin temel amaç ve görevlerini belirten 5'inci madde, temel hak ve hürriyetlerin sınırlanmasına ilişkin genel hüküm olan 13'üncü madde, temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılması yasağına ilişkin 14'üncü Madde, siyasi partilere ilişkin

açılmaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır. Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir. (Ek fıkra: 9/2/2008-5735/2 md.; İptal: Anayasa Mahkemesinin 5/6/2008 tarihli ve E.: 2008/16, K.: 2008/116 sayılı Kararı ile) Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez. Türkçeden başka hiçbir dil, " eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası anlaşma hükümleri saklıdır. Madde 58-Devlet, istiklâl ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müsbet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetiştirme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır. Madde 59: Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder. Madde 62-Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır. Madde 66-Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. (Mülga cümle: 3/10/2001-4709/23 md.) Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir. Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz. Madde 69-Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyruklığında olmayan gerçek ve tüzelkişilerden maddi yardım alan siyasî partiler temelli olarak kapatılır. Madde 70-Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir. Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez. Madde 72-Vatan hizmeti, her Türkün hakkı ve ödevidir. Madde 76-Onsekiz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir. Madde 81-Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, göreve başlarken aşağıdaki şekilde andiçerler: 'Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma; hukukun üstünlüğüne, demokratik ve lâik Cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı kalacağıma; toplumun huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve Anayasaya sadakattan ayrılmayacağıma; büyük Türk milleti önünde namusum ve şerefim üzerine andiçerim' Madde 103-Cumhurbaşkanı, görevine başlarken Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde aşağıdaki şekilde andiçer: 'Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma, Anayasaya, hukukun üstünlüğüne, demokrasiye, Atatürk ilke ve inkılâplarına ve lâik Cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağıma, milletin huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden yararlanması ülküsünden ayrılmayacağıma, Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini korumak, yüceltmek ve üzerime aldığım görevi tarafsızlıkla yerine getirmek için bütün gücümlle çalışacağıma Büyük Türk Milleti ve tarih huzurunda, namusum ve şerefim üzerine andiçerim' Madde 104-Cumhurbaşkanı, Devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder. Madde 134-Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılâplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak ve yayınlar yapmak amacıyla; Atatürk'ün manevî himayetlerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Cumhurbaşkanının görevlendireceği bakana bağlı; Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezinden oluşan, kamu tüzelkişiliğine sahip "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" kurulur. Madde 174-Anayasanın hiçbir hükmü, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliğini koruma amacını güden, aşağıda gösterilen inkılâp kanunlarının, Anayasanın halkoyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümlerinin, Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılabilir ve yorumlanamaz."

68 ve 69’uncu maddeler, olağanüstü yönetim usullerine ilişkin 122’nci maddede, Üniversitelere ilişkin 130’uncu Madde devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği ilkesini hükme bağlamıştır¹⁰⁴.

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ilkesi Atatürk Milliyetçiliğinin birliği ve bütünlüğü esas alan ruhu ile kaynaşmış durumdadır. Bu bakımdan devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü denildiğinde kast edilen hususlar şu şekilde sıralanabilir;

- “Türkiye Cumhuriyetinin bir tek devlettir,
- Tek bir millete dayanmaktadır,
- Ülke veya millet unsurlarında bölünme tehlikesi yaratabilecek olan her türlü ayrılıkçı akım yasaklanmıştır,
- Dış bağımsızlığın ve ülke bütünlüğünün korunması gerekir,
- Azınlık yaratılmasının önlenmesi, bölgecilik ve ırkçılık yasağı ve eşitlik ilkesinin korunması hususlarını içerir,
- Federal bir devlet yapısını ve ülkede farklı vatandaşlıkları yasaklar,
- Türkiye Cumhuriyeti hem bağımsız, hem de egemenliğin kayıtsız ve şartsız Türk milletine ait olduğu bir devlettir.
- Devlet, Türk milletine dayanan üniter bir devlettir”¹⁰⁵.

Atatürk milliyetçiliğinin Anayasal temellerinin ortaya konulması bakımından yargı kararları büyük önem arz etmektedir. 1961 dönemi ve sonrasında Anayasa Mahkemesi ve Danıştay tarafından alınan kararlar Atatürk Milliyetçiliğinden anlaşılması gerekenin ne olduğunu tarif etmektedir.

1973 yılında 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'ndan “milliyetçi” ifadesinin çıkarılmasına yönelik olarak açılan davada Anayasa Mahkemesi'nin verdiği karar ilk kapsamlı karar olma niteliğine sahiptir¹⁰⁶.

Anayasa Mahkemesi'nin 1961 döneminde verdiği bir kararında subjektif millet anlayışına uygun olarak Türk Milliyetçiliği anlayışını şu şekilde ifade etmiştir¹⁰⁷;

¹⁰⁴ Tunç ve Bilir, 1998: 5-6.

¹⁰⁵ Tunç ve Bilir, 1998: 5-6.

¹⁰⁶ Çınar, 2018: 81.

¹⁰⁷ AYM, 11-14 Şubat 1975 T. ve E. 1973/38, K.1975/23, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 13: 247.

“Milliyetçilik... Anayasanın [1961] Başlangıç bölümünde özlü anlatımını bulan, ‘bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında toplayan ve milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak millî birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliği’nden başka bir anlam taşımamaktadır. Irkçılık, Turancılık veya bir din veya mezhep doğrultusunda bütünleşmeyi amaçlayan inanışlar... ‘Türk Milliyetçiliği’ anlamının dışındadır ve... Cumhuriyet esaslarına tamamen aykırı, sosyal ve hukuksal yönden geçerli hiçbir değer kazanamamış kavramlardır”.

1982 Anayasası'nın 2'nci maddesinde *“Atatürk Milliyetçiliği”* anlayışı kabul edilmiş olup Anayasanın Başlangıç bölümünün ikinci paragrafında, Türk milleti *“Dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi”* dir denilerek Türk milliyetçiliğinin ırkçı, saldırgan, düşmanlaştıran bir milliyetçilik anlayışı olmadığı ortaya konulmuştur. Bunu destekler biçimde yine başlangıç bölümünün yedinci paragrafında *“yurtta sulh, cihanda sulh”* ilkesine yer verilmiştir¹⁰⁸.

1961 Anayasası döneminde olduğu gibi 1982 Anayasası döneminde de sübjektif millet anlayışını sürdüren Anayasa Mahkemesi kararında Atatürk Milliyetçiliği şöyle ifade edilmiştir¹⁰⁹;

“Atatürk Milliyetçiliği, Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi Türk sayan, dil, ırk ve din gibi düşüncelerle yapılacak her türlü ayrımı reddeden, birleştirici ve bütünleştirici bir anlayışı temsil eder.”

Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasası'nın başlangıç bölümünde ve Anayasanın diğer maddelerinde geçen ifadelerle yer vererek millet kavramını ve Atatürk milliyetçiliği anlayışını şu şekilde tarif etmektedir¹¹⁰;

“Millet (ulus) kavramı, insanlığın gelişme süreci sonucunda vardığı en ilerlemiş birlikteliği somutlaştıran toplumsal yapıyı anlatır. ‘Millet’ sözcüğüyle anlatılan yapı, bir gelişme düzeyini, bilinçli ve kişilikli bireyler topluluğunu gösterir. ‘Milliyetçilik’ ise büyük bir toplumsal gerçek ve ‘millet düşüncesi’nin

¹⁰⁸ Gözler, 2001: 116.

¹⁰⁹ AYM, 18 Şubat 1985 T. ve E.1984/9, K.1985/4, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 21: 59-60.

¹¹⁰ AYM, 14 Şubat 1997 T. ve E.1996/2, K.1997/1, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 34(2): 747.

üzerine kurulu bir anlayıştır. Milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk Devrimi'nin temel ve önde gelen ilkelerinden biridir.”

Yüksek mahkemeye göre aynı kararda; “1982 Anayasası'nın Başlangıç'ında ‘Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı’, 2’nci maddesinde ‘Atatürk milliyetçiliği’, 42’nci maddesinde ‘Atatürk ilkeleri’ ve 134’üncü maddesinde ‘Atatürkçü düşünce’ sözcükleri kullanılarak çağdaş milliyetçilik anlayışı yer almaktadır. Bu anlayış ayrımcı ve ırkçı değil, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk milletini oluşturan bireylerin kökenleri ne olursa olsun, Devlet yönünden tartışmasız eşitliği, içtenlikli birliği ve birlikte yaşama istencini, başka uluslara karşıtlığı değil, dostluk ilişkilerini, içte ve dışta barışla iyi gelenekleri koruyup güçlendirme çabalarını, herkesi barındıran topraklara birlikte sahip çıkma bilincini içeren çağdaş bir olgudur. Kökeni ne olursa olsun, ulus içinde herkes ayrımsız biçimde yer almakta, ulusun birliği olgusu böylece somutlaşmaktadır. Ulus, tarihsel ve sosyal gelişmenin yarattığı birlikte yaşama olgusudur. Irk gibi antropolojik ve filolojik niteliklere dayanan dar bir kavram da değildir.” İfadelerine yer verilmiştir.

Yine aynı kararda ulus kavramına ilişkin şu ifadeler çarpıcıdır. “Ulus, ortak bir tarih bilinci yaratamamış göçebe, yerel dil ve soy gruplarından oluşan sosyolojik bir yapı olan kavim de değildir. Misak-ı Milli sınırları içinde Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerinde kurulduğu, Avrupa ve Asya kıtaları arasında köprü durumunda olan, çeşitli göç ve sığınmalara kucak açan vatanda, Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra çeşitli etnik kökenlerden gelen insanlar aynı geçmişe, tarihe, ahlaka, değer yargılarına, dine, hukuka ve eşit haklara sahip olarak birbirlerinin kültürlerini ve eski Anadolu uygarlıklarından kalan değerleri de özümseyerek birlikte ortak kültür ve kimliğe sahip bir vatan ve ulus oluşturmuşlardır. Yapısı bu biçimde olan Türk ulusu içinde etnik kökene ya da başka nedenlere dayalı ayrımcılığı gütmek, gerçekle bağdaşmamaktadır.”

Anayasa Mahkemesi daha tanımlayıcı ve öz biçimde Atatürk milliyetçiliğini “Türk milliyetçiliğinin Türk olmak mutluluğunu duyan herkesi kapsayan biçiminin adıdır” şeklinde tanımlamıştır¹¹¹. Benzer şekilde şu toparlayıcı ifadeler de dikkat çekicidir¹¹²;

¹¹¹ AYM, 7 Mart 1989 T. ve E.1989/1, K.1985/4, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 25: 150.

¹¹² AYM, 10 Temmuz 1992 T. ve E.1991/2, K.1992/1, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 28(2): 798.

“Anayasa, Türk Devleti’ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi resmiyette Türk adıyla tanıtan birleştirici ve bütünleştirici bir milliyetçilik anlayışına sahiptir. Devletin, ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğü, bu çağdaş milliyetçilik anlayışının belirgin niteliklerinden birini oluşturmaktadır.”

Bir başka kararında ise Anayasa Mahkemesi, Atatürk milliyetçiliğinin ırkçı bir kavram olmadığını, dolayısıyla vatandaşlar arasında hukuki bir ayırımın da olmadığını şu şekilde vurgulamaktadır¹¹³;

“Atatürk milliyetçiliği... ayrımcı ve ırkçı bir kavram değil, Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk halkının, kökeni ne olursa olsun, devlet yönetiminde tartışmasız eşitliği, içtenlikli birliği ve birlikte yaşama istencini içeren çağdaş bir olgudur... Türk devletinin vatandaşları arasında etnik ya da diğer herhangi bir nedenle siyasal veya hukuksal ayırım söz konusu değildir... Türkiye’de... Ulusal bütünlüğün temeli ortak kültüre, laiklik ilkesiyle akla, mantıklı düşünceye, sağduyuya, adalete dayanan ‘Atatürk milliyetçiliği’dir. Anayasa, Türk Devleti’ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi resmiyette Türk adıyla tanıtan birleştirici ve bütünleştirici bir milliyetçilik anlayışına sahiptir.”

Yine aynı kararda toplumsal yaşama, birlikte yaşama anlayışına ülke ve ulus bütünlüğünün korunmasında bu anlayışın önemine vurgu yapıldığı şu ifadelerde görülmektedir¹¹⁴;

“Türkiye Cumhuriyeti, milliyetçiliğe büyük önem vermiş ve bu kavram anayasalarda temel ilke olarak yer almıştır. Atatürk Milliyetçiliği, ülke ve ulus bütünlüğünü koruyan temel ilkedir. Türkiye Cumhuriyeti Atatürk Milliyetçiliğine içtenlikle bağlıdır. Eşitlikçi ve birleştirici içeriğiyle çağdaş anlayışı yansıtan Atatürk Milliyetçiliği toplumsal dayanışmanın güvencesidir. Atatürk Milliyetçiliği, yaşamsal ve bilimsel gerçek olarak benimsenmiştir. Bu tarihsel ilke aynı zamanda ulusal varlığın korunmasına ve yüceltilmesine hizmet edecek yaşam anlayışı ve biçimidir. İnsancıl, uygar ve barışçıdır. Kardeşliği, sevgiyi, dayanışmayı ve çağdaş evrensel değerleri kucaklar.”

¹¹³ AYM, 10 Temmuz 1992 T. ve E.1991/2, K.1992/1, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 28(2): 795-798.

¹¹⁴ AYM, 10 Temmuz 1992 T. ve E.1991/2, K.1992/1, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 28(2): 795-799.

Anayasa ayrıca Atatürk Milliyetçiliğine karşı duruşun aynı zamanda ülkenin ve ulusun bölünmez bütünlüğüne de bir karşı duruş anlamına geleceğini ifade ederek son derece önemli bir karar almıştır¹¹⁵;

“Etnik farklılıkları kaldıran, değişik uygulamaları olanaksız kılan, birleştirici ve bütünleştirici, Türkiye Cumhuriyetinin vazgeçemeyeceği en temel ilke olan Atatürk milliyetçiliği, vatana ve devlete bağlılığı; yurttan ve dünyada barışı öngörür. Bu ilkeye karşı olan bir görüşün ülke ve ulus bütünlüğüne de karşı olacağı kuşkusuzdur.”

Başlangıcın yedinci paragrafında yer alan; *“topluca Türk vatandaşlarının millî gurur ve iftiharlarda, millî sevinç ve kederlerde, millî varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu”* ifadesi, sübjektif millet anlayışının Anayasa tarafından benimsendiği bir kez daha görülmektedir. Bu bakımdan sevinç ve kederde ortaklığı önceleyen, birlikte yaşama arzusuna dayanan bir milliyetçilik anlayışının Atatürk milliyetçiliği çerçevesinde Anayasada temellendirildiğini görmekteyiz.

Başlangıcın beşinci maddesinde ise *“Hiçbir faaliyetin Türk milli menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve laiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı”* belirtilmiştir. Burada geçen Türklüğün tarihi ve manevi değerleri ifadesinin Anayasamızın suni, köksüz bir millet ve milliyetçilik anlayışı benimsemediğini ve objektif milliyetçilik anlayışından da izler taşıdığını ortaya koymaktadır.

Bir başka önemli husus da 1982 Anayasası'nın Türklüğü, vatandaşlık bağı ile tanımlamış olmasıdır. Nitekim Anayasanın 66'ncı maddesi ilk fıkrasında yer alan, *“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür”* ifadesi sübjektif millet anlayışının ve Atatürk milliyetçiliğinin belirgin bir sonucudur.

Atatürk milliyetçiliği politik bir ideoloji tercihi değildir. Anayasal düzenin ya da devletin varlığını sürdürebilmesine yönelik manevi ortak bir değer ifadesidir. Ancak Atatürk Milliyetçiliği ilkesi eleştirilemez, değiştirilemez bir tabu olmamalıdır. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışının daha iyi anlaşılması, uygulamadaki birtakım hataların giderilmesi anlamında yapılacak eleştirilerin bu ilkenin gelişimine ve toplumsal hayata, idarenin işleyişine katkı sunacağı kanaatindeyiz. Bununla birlikte Atatürkçü millet ya da Atatürk milliyetçiliği

¹¹⁵ AYM, 10 Temmuz 1992 T. ve E.1991/2, K.1992/1, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 28(2): 808.

kavramlarına yöneltilen yıkıcı eleştiriler¹¹⁶, bizim de katıldığımız görüşe göre anayasal düzene hiçbir fayda sağlamayacağı gibi bilakis zararlar da doğurabilir. Buna ek olarak anayasa hukuku bakımından yürürlükteki anayasa kurallarına saygılı olmak da icap etmektedir¹¹⁷.

1.5.1 1982 Anayasası Gerekçesi

Danışma meclisi tarafından kabul edilen ve akabinde Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu tarafından Danışma Meclisi'nden geldiği haliyle kabul edilen metin;

“II. Cumhuriyetin temel ilkeleri Madde 2. — Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.”¹¹⁸

Yukarıda yer alan Anayasa metninin gerekçesine ilişkin olarak; Danışma Meclisi'ne sunulan Anayasa tasarısında yer alan Birinci Kısım Genel Esaslar 2'nci maddede Cumhuriyetin temel ilkeleri başlığı altında “Türkiye Cumhuriyetinin her şeyden önce Atatürk milliyetçiliğine bağlı; yani bütün fertlerinin kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, diğer bir deyişle, millî dayanışma ve adalet anlayışı içerisinde yaşayan bir toplum olduğu açıklanmıştır.”¹¹⁹ ifadesi yer almaktadır. Anayasa Atatürk Milliyetçiliğini hem Cumhuriyetin temel ilkelerinden biri olarak belirtmiş hem de Atatürk Milliyetçiliğinin ne anlama geldiği de madde gerekçesinde tarif edilmiştir.

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı, 1982 Anayasasının Başlangıç bölümünde çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Başlangıç kısmı 2'nci paragrafta Türk Milleti, “dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesidir” ifadesi yer almaktadır. 7'nci paragrafta ise, “Topluca Türk vatandaşlarının milli gurur ve iftiharlarda, milli sevinç ve kederlerde, milli varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu, birbirinin hak ve hürriyetine kesin saygı, karşılıklı içten sevgi ve kardeşlik duygularıyla ve ‘Yurtta sulh, cihanda sulh’ arzu ve inancı içinde, huzurlu bir hayat talebine hakları bulunduğu” belirtilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasal temeller bağlamında benimsediği milliyetçilik anlayışı ve buna bağlı olarak Atatürk Milliyetçiliği anlayışının benimsenmesine ilişkin

¹¹⁶ Bu eleştirileri Etienne Copeaux tarafından yazılmış olan Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler başlıklı eserde görmek mümkündür.

¹¹⁷ Güveyi, 2019: 159-160.

¹¹⁸ Yılmazoğlu ve Perdecioğlu, 2019: 18-19.

¹¹⁹ Danışma Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (1/463), S. Sayısı: 166'ya 1 inci Ek içerisinde yer alan Anayasa metni, Madde-2 *Cumhuriyetin temel ilkeleri*

gerekçeler 1982 Anayasası görüşmelerinde de dile getirilmiştir. Anayasa tasarısı üzerinde yapılan görüşmelerde belirtilen hususlar aynı zamanda başlangıç kısmında, Anayasa'nın 2'nci maddesinde ve diğer maddelerde geçen milliyetçilik ve Atatürk milliyetçiliği ile ilişkilendirilebilecek ifadeler için de birer gerekçe niteliğinde değerlendirilebilir.

Öncelikle Atatürk Milliyetçiliği ifadesi ile ilgili belirgin bir tanıma ve içerik belirlenimine ihtiyaç olduğu ve bunun da Anayasa metninde net biçimde belirtilmesi gerektiği yönünde bir görüş hakimdir denilebilir. Bunu en iyi ispatlayan görüşü ise kanaatimizce Danışma Meclisi tarafından yürütülen Anayasa hazırlıkları esnasında Anayasa tasarısı üzerinde yapılan görüşmelerde dile getirilen, S. Feridun Güray'ın sözlerinde bulabilmek mümkündür¹²⁰;

“Anarşi dönemlerinde Atatürk milliyetçiliğinin lastik gibi sağa ve sola çekilmek istendiğini hatırlayarak bu istismarın nasıl önleneceğini halletmek zorundayız. Ay yıldızlı bayrağımızın ve İstiklal Marşımızın Anayasa 'Metninde yer alması takdire değer bir durumdur.”

Bu yönde Atatürk Milliyetçiliği'nin çerçevesinin çizilmesinin zaruri olduğu görüşünü dile getiren Danışma Meclisi üyeleri olmuştur. Bunlardan biri olan Halil Erdoğan Gürel şu hususları belirtmiştir¹²¹;

“Şimdi, biz onun karşısına tartışması çok yapılmış, çeşitli kitaplarda yerini bulmuş milliyetçilik yerine, Atatürk milliyetçiliğini getiriyoruz. Eğer çerçevesini çizmezsek yarın Atatürkçülüğü nasıl istismar etmişlerse, Atatürk milliyetçiliğini de böyle istismar edebilirler.”

Bu sözlerde de görülebileceği gibi, Atatürk Milliyetçiliği 1980 öncesi dönemde içeriğinin farklı yerlere çekildiğinden ve farklı fraksiyonlar tarafından farklı içeriklere göre şekillendirilmeye çalışılan bir söylem olarak kullanılmaya çalışıldığından yakınılmaktadır. Nitekim Özbudun da benzer bir hususu dile getirerek 1982 Anayasası'nın milliyetçilik anlayışına ilişkin gereksiz tartışmalara gidilmesi ihtimalini ortadan kaldırma isteğini ifade etmiştir¹²².

Anayasanın millet anlayışı, birlik bütünlük temelinde bütün fertlerin paylaştıkları kader ve kıvanç hissiyatına vurgu yapmaktadır. 1982 Anayasası'nın hazırlanması görevinin tevdi edildiği Danışma Meclisindeki görüşmelerde söz alan Turhan Güven'in şu sözleri millet

¹²⁰ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 4 Ağustos 1982: 30.

¹²¹ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 12 Ağustos 1982: 479.

¹²² Özbudun, 1998: 52.

kavramı üzerinden Anayasanın işlevine yönelik olarak Anayasayı hazırlayanların bakış açısını yansıtması bakımından önemlidir¹²³;

“Bir milletin anayasasında barışçı ve birleştirici unsurların bulunması gerekir. Geçmişten geleceğe husumet ve bölücülük taşımaz anayasalar. Milletin bütün fertlerini kaderde ve kıvançta yan yana getirebilmelidir. Bir anayasa. Milleti ve devleti bir bütün halinde tutmanın en önemli yollarından biri de budur.”

Bu birlik ve beraberliğin Atatürk Milliyetçiliği ile sağlandığı yönünde ve Atatürk milliyetçiliğinin bölünmeye karşı olan mahiyeti üzerinde İmren Aykut şu sözleri söylemiştir¹²⁴;

“2’nci maddede kullanılan ‘Atatürk milliyetçiliği’ sözüdür. Gerekçede, bu, bütün fertlerin kaderde, kıvançta ve tasada ortak bölünmez bir bütün olarak tarif ediliyor. Şimdi sizlere soruyorum. Bu tarife katılıyor musunuz? Eminim ki, hepiniz Atatürk milliyetçiliği sözünü daha değişik şekillerde anlayabilir ve tarif edebilirsiniz. Bizim amacımız, birlik ve beraberlik yaratmaktır. Bölünmelere ortam hazırlayacak hiçbir hükme ve ifadeye burada yer vermemeliyiz. Büyük Atatürk’ün en büyük özelliği birleştiriciliği, her türlü bölücülüğün karşısında olması idi. Onun milliyetçiliğini, milliyetçilik anlayışını herkesin kendisine göre tarif edip, sonra da Atatürk milliyetçisi benim; hayır sen değilsin, benim; Atatürk milliyetçiliği şudur veya hayır budur; tartışmalarına fırsat hazırlayıp, bu yüce insanın adının çeşitli maksatlar için kalkan yapılmasına müsaade etmeyelim. Onu, gönül dünyamızın ve düşünce dünyamızın en yüce noktasından indirip, günlük tartışmaların konusu yapmayalım.

Atatürk milliyetçiliğinden ne anlaşılması ve ne anlaşılmaması gerektiği ile ilgili olarak Bekir Tünay meclisteki konuşmasında şu hususları ifade etmiştir¹²⁵;

“Bağlayıcı, birleştirici, bütünleştirici Atatürk Milliyetçiliğinin kutsal heyecanını duymak, duyurmak mecburiyetindeyiz. Atatürk Milliyetçiliği samimidir, insanidir, sevgi ve saygıya dayandığı için yücedir. Bu konuda Atatürk ‘Bize milliyetperver derler, fakat biz öyle milliyetçiyiz ki, bizimle işbirliği yapan bütün milletlere saygı duyar ve riayet ederiz, onların milliyetlerinin bütün

¹²³ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 4 Ağustos 1982: 38.

¹²⁴ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 11 Ağustos 1982: 377.

¹²⁵ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 11 Ağustos 1982: 521.

gereklerini tanırız. Bizim milletçiliğimiz hodbinane ve mağrurane bir milliyetçilik değildir’.”

Yine Bekir Tünay Anayasanın milliyetçi bir Anayasa olması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir¹²⁶;

“Anayasanın milliyetçi bir Anayasa olması da zarurîdir. Bu milliyetçilik, toplayıcı, birleştirici, bütünleştirici ve yükseltici Atatürk milliyetçiliği olacaktır; çünkü Atatürk'ün büyük amaçlarından biri de Türk Milletinde bir millî benlik duygusu yaratmak ve bunu bilinçlendirmektir. Dolayısıyla da buna paralel bir millî tarih duygusu aşlamaktır. Böylece ortak bir davranışla millî birlik ve beraberliği sağlamak istiyordu.”

Danışma Meclisi üyesi Turhan Güven, tasarı üzerindeki konuşmasında Atatürk Milliyetçiliğinin ne olduğunu ve ne olmadığını vurgulayan şu sözleri sarf etmiştir¹²⁷;

“Atatürk Milliyetçiliği, laik ve sosyal hukuk devleti kavramlarından ne anladığımızı da kısaca açıklamakta yarar görmekteyiz. Yüce Atatürk milleti şöyle tarif etmiştir: Millet, dil, kültür ve mefkure birliğiyle birbirine bağlı, vatandaşların teşkil ettiği bir siyasî ve içtimaî heyettir. Atatürk Milliyetçiliğinde esas nitelik gerçekçiliktir, yapıcılık ve yaratıcılıktır. Milletimizi dünya milletleri topluluğunun eşit haklara sahip, şerefli bir üyesi olarak millî beraberlik ruhu içinde daima yüceltmek Türk Milliyetçiliğinin şuurudur. Şuurlu Türk Milliyetçiliği, gelişmesini, ancak demokratik ve hür müesseselerin yerleşmesinde bulur. Bize göre, Atatürk Milliyetçiliğinin anlayışı da budur. Atatürk Milliyetçiliği sınıf hegemonyasını, komünizmi, faşizmi ve her tür demokratik cumhuriyet dışı idareyi reddeden bir düşüncedir. Yüce Atatürk 2 Kasım 1922'de şunları söylemiştir: Şurasını unutmamalı ki, bu tarzı idare bir bolşevik sistemi değildir. Çünkü biz ne bolşevikiz, ne de komünist. Ne biri ne diğeri olamayız. Çünkü biz milliyetperver ve dinimize hürmetkarız. Hulasa, bizim şekli hükümetimiz tam bir demokrat hükümetidir ve lisanımızda bu hükümet halk hükümeti diye yadedilir. Buna göre, Atatürk Milliyetçiliği ile Türk Milliyetçiliği bize göre aynı şeydir ve buna göre barışı, zenginliği, refahı, öğrenmeyi hedef alan milliyetçilik gerçek Atatürk Milliyetçiliğidir. Anayasa Tasarı metninde yer alan Atatürk

¹²⁶ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 11 Ağustos 1982: 522.

¹²⁷ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 4 Ağustos 1982: 40.

Milliyetçiliğinden bizim anladığımız budur. Aslında bu maddenin düzenlenmesinde bu konunun çok daha açıklığa kavuşturulmasında yarar vardı.”

Atatürk Milliyetçiliği kapsamı itibariyle milliyetçi görüşler açısından bir sentez oluşturduğu için farklı fikir ve ideolojilerin Atatürk Milliyetçiliğini saptırdıklarını ve sahiplenmeye çalıştıklarını vurgulamak gerekmektedir. Bu konuda Evliya Parlak ise Atatürk milliyetçiliğinin ne olmadığı ama hangi fraksiyonlar tarafından istismar edilmeye çalışıldığı ile ilgili olarak şu hususlara değinmiştir¹²⁸;

“Tasarının bence çok olumlu yönlerini kısaca özetlemem gerekiyor. Genel esaslar bölümünde; Cumhuriyetin temel ilkeleri içinde ilk defa Atatürk milliyetçiliği yer almıştır. Bence, bu Anayasa Tasarısının, kaynağını aldığı 12 Eylül Harekâtından ve felsefesinden doğduğunun bir kanıtıdır. Geçmişte anayasalarımızda böyle bir hüküm olmadığı için, içte ve dışta Cumhuriyeti yıkmak isteyen çevreler, Atatürk milliyetçiliği diye faşizm, diktatöizm amacını taşıyan bazı milliyetçilik türlerini savunmuşlardır. Devrimciyim diyenler, Atatürk devrimciliğinin kisvesi altında Türklük ile bağdaşmayan komünist düzenleri getirmeyi amaçlayan birtakım hareketlerin oluştuğunu gördük, yaşadık. 12 Eylül öncesinde unutturulmaya çalışılan Atatürk milliyetçiliği, 12 Eylül Harekâtı ile yeniden yaşatılmış ve değerli Komisyonumuzun da bunu Anayasa teminatına almış olduğunu mutlulukla, sevinçle, iftiharla görmekteyiz.”

Danışma Meclisi üyesi Selçuk Kantarcıoğlu, Atatürk Milliyetçiliğinin temel ilke olmasındaki mahiyeti Türk kültürü bağlamında vurgulamış, milliyetçilik ideolojisinden muradın Türkcülük değil Atatürk Milliyetçiliği olduğunu ifade etmiştir¹²⁹;

“Temel ilkeler Anayasanın karakterini ifade eder. Başlangıçta milliyetçiliğin tarifi yapıldığına, milliyetçilik mevhumu diğer maddelere serpiştirildiğine göre bu Anayasa millîdir. Bir millet ruh ve gönül anlaşmasından meydana gelmiştir. Ailede aile sevgisi, hukukta ferdi devletine bağlayan vatandaşlık bağı, sosyolojide aynı bir topluma mensup olma duygusu, gönülleri birbirine çeken milliyet duygusudur. Ön Asyayı elimizde tuttuğumuz 1070 tarihinden Aziz Atatürk'e kadar sıra ile İslamcı, Osmanlıcı, Garpcı, Irkçı, Turancı, Türkçü anlayışla ele alınan bu fikriyat ancak Atatürk tarafından yeni Türkiye'nin temel ilkeleri arasına alınmıştır. Atatürk milliyetçiliğinin başlıca karakteri, vatan

¹²⁸ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 5 Ağustos 1982: 114.

¹²⁹ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 5 Ağustos 1982: 124.

Türk vatani, millet Türk Milleti, devlet Türk Devletidir. Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür. Millî kültürün her çığırda açılarak yükselmesini Türkiye Cumhuriyetinin temel direği olarak temin edeceğiz diyen Atatürk, Türk kültürüne dayanan bir milliyetçiliği savunmuş, bu memleketi, Ne mutlu Türküm diyenlerin memleketi haline getirmek istemiştir. Bu ideoloji Türkçülük değil Atatürk milliyetçiliğidir. Yapılan inkılapların sırrı, Atatürk milliyetçiliğinin sembolü olan, Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız diye ifade buyurdıkları kültürün amacında saklıdır. Atatürk milliyetçiliği değişmeden, gücünü kaybetmeden, benliğimizi kemiren komünizm, faşizm, Siyonizm ve ümmetçiliğin karşısındadır.”

Atatürk milliyetçiliğinin Türk milliyetçiliği ile aynı anlama geldiğini kanıtlayan ve bu ifadelerin Anayasada yer almasının karşısında olan kişilere yönelik olarak “Türk Milliyetçiliği” ifadesinin yer alması gerektiğini savunan Mehmet Pamak’ın konuşmasında belirttiği husus şu şekildedir¹³⁰;

“Türk milletinin fani bir ferdi olmaktan gurur duyan, Türk milliyetçisi olduğunu her vesileyle özellikle belirtmeye çalışan bir yüce ruh yapısına sahip Büyük İnsan Atatürk’ü, O’nu Türk Milletinin yerine ikame etmek suretiyle küçültmeye ve ruhunu taciz etmeye hakkımız yoktur. Atatürk’ün bizzat kendisinin ifadesiyle, ebedî olan Türk Milletinin bir ferdi olmasına ve bundan gurur duymasına rağmen, Atatürk milliyetçiliği diye bir kavrama, hele hele önemli bir millî hukuk belgesi olan Anayasada yer vermemek ilme ve mantığa uymadığı gibi, Atatürk’ün yukarıdaki sözlerinde anlamını bulan yüce ruh yapısına da terstir. O halde, Anayasada Atatürk’ün de benimsediği ‘Türk milliyetçiliği’ tabiri yer almalıdır.”

Yine Danışma Meclisi görüşmelerinde Azmi Eryılmaz’ın milliyetçilik ve Atatürk milliyetçiliğinin toplumun bünyesine uygun olması nedeniyle Anayasada yer almasının gerektiğini vurgulayan ve 1961 Anayasasına gönderme yaparak söylediği şu sözleri dikkat çekicidir¹³¹;

“Tasarı, genellikle toplumun bünyesine uygun hükümlerle doludur. Atatürk milliyetçiliği... Biliyorsunuz 1961 Anayasası yapılırken Milliyetçilik Türk Anayasasına girsin mi girmesin mi?... tartışmaları uzun bir müddet almıştı ve 27

¹³⁰ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 10 Ağustos 1982: 293.

¹³¹ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 10 Ağustos 1982: 310.

Mayıs'ı yapanlar milliyetçilik anlayışı içerisinde Türk Anayasasına Millîdir kavramının büyük bir mücadele içerisinde girmesini sağlamışlardır. Burada bunu belirtmeyi milliyetçilik kavramının 1961 Anayasasına millî de olsa girmesini sağlayanlara karşı bir vefa borcu saymaktayım.”

Benzer şekilde Halil İbrahim Karal'ın sözleri de Atatürk Milliyetçiliği'nin halkçılıkla ve Anayasada sayılan diğer devletin nitelikleriyle örtüştüğünü vurgulaması bakımından önemlidir¹³²;

“Şimdi burada önemli olan nokta, ikide bir Atatürkçü Anayasa, Atatürk'ün Anayasası, Atatürkçü ilkelere uygun Anayasa kavramlarını nasıl değerlendireceğimizdir. Atatürk'ün Anayasası, Atatürk'ün temel yasası budur. Cumhuriyet ve onun tarifi. Bunun dışında başka bir tarif beklenemez. Atatürk'de elbette milliyetçilik vardır; ama Atatürk'ün o milliyetçiliği başka ilkelere süslenmiş bir milliyetçiliktir. Atatürk milliyetçiliği inkılapçı bir (milliyetçiliktir, inkılapçı bir milliyetçiliğin ne olduğunu, koca Cumhuriyet tarihi eseriyle isbat etmiştir. Atatürk milliyetçiliği Cumhuriyetçidir demin söylediğim gibi. Laik Cumhuriyettir, lâik milliyetçiliktir. (...) Atatürk milliyetçiliği halkçıdır. Halkçı milliyetçiliktir. Bütün bunlar Atatürk'ün kendisinin tespit ettiği ilkelerdir. Bunları birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bunları ayıramazsınız. Hatta milliyetçi kavramındaki milliyet kavramının Atatürk'te halkla karışmış bir hali vardır. Halkçılıkla bir bütün halindedir.”

1.5.2 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında Milliyetçilik Anlayışının Mukayesesi

Milliyetçilik bir ilke olarak Anayasalarımız arasında ilk defa 1924 Anayasasında yer almıştır. 1921 Anayasasında Anayasanın 1'inci maddesinde, egemenliğin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğu belirtilmiştir ve doğrudan doğruya milliyetçilik ilkesine yer verilmemiştir.

1924 Anayasası'nda 1937 yılında yapılan değişiklikle milliyetçilik Anayasada yerini almıştır ve ilk defa Anayasalarımız arasında 1924 Anayasası milliyetçi devlet ilkesine yer vermiştir¹³³. Aynı zamanda 3115 Sayılı ve 5.2.1937 günlü Kanunla yapılan değişiklikle, Anayasasının 2'nci maddesinde, “Türkiye Devleti Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimcidir” ifadesine yer verilmiştir. Böylece milliyetçilik de Anayasal bir ilke haline gelmiştir.

¹³² Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 11 Ağustos 1982: 398-399.

¹³³ Anayurt, 2020: 199.

“Madde 2.- (Son Değişiklik: 5/2/1937 - 3115 S. Kanun/md. 1) Türkiye Devleti, Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçıdır. Resmî dili Türkçedir. Makarrı Ankara şehridir.”

1924 Anayasasının 88’inci maddesinde ‘Türkiye’de din ve ırk ayırılmaksızın vatandaşlık bakımından herkese “Türk” denir’ hükmüne yer verilmiştir¹³⁴.

“Madde 88.- Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle (Türk) itlak olunur. (...) Türklüğü ihtiyar eden veyahut Vatandaşlık Kanunu mucibince Türklüğe kabul olunan herkes Türktür. Türklük sıfatı kanunen muayyen olan ahvalde izale edilir.”

1924 Anayasasında belirtildiği gibi Türk olmak bir ırka bağlanmamış vatandaşlık temelinde bir kavrayışla tanımlanmıştır. Nitekim Gözübüyük’ün belirttiği gibi, “Türk milliyetçiliği, ırkçı olmayan, ölçülü, barışçıl, insancıl ve Misakı Milli sınırları içinde kalan bir milliyetçilik olarak gelişmiştir”¹³⁵.

1961 Anayasasında ise “Milli Devlet” ilkesine yer verilmiştir. Bu ilke 1982 Anayasasında Atatürk Milliyetçiliği ilkesine dönüşmüştür. 1924 Anayasasında yer aldığı şekliyle milliyetçilik Şeker’in tabiriyle halkçılık, devletçilik gibi bir “sosyal siyaset kaidesi” gibi görünmektedir. 1961 Anayasasında ise Cumhuriyetin nitelikleri arasında yer alması da başlangıç kısmında yer verilmiştir¹³⁶. 1961 Anayasası, Erdoğan’ın ifadesiyle laik-milliyetçi bir özellik taşımaktadır.

1982 Anayasası Atatürk milliyetçiliğini ne başlangıç kısmında ne metninde tanımlamamıştır. 1961 Anayasasının başlangıç kısmında ise Atatürk milliyetçiliği “Türk Milliyetçiliği” kavramı kapsamında tanımlanmıştır¹³⁷. *“Türk milliyetçiliği, ‘Bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, milli şuur ve ülküler etrafında toplayan ve milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak milli birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen’ bir milliyetçiliktir”*¹³⁸.

1961 Anayasasının Kurucu Mecliste görüşülürken ‘Milli devlet’ kavramının mı yoksa Türk Milliyetçiliği kavramının mı kullanılmasının tercih edilmesi hususunda tartışmalar yaşanmıştır. Milli devlet kavramını savunanlar milliyetçiliğin anlamının müphemliğini ileri

¹³⁴ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (erişim tarihi: 28.10.2021)

¹³⁵ Gözübüyük, 1995: 135.

¹³⁶ Şeker, 1997: 110

¹³⁷ Ergül, 2019: 109.

¹³⁸ Bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>, (erişim tarihi: 29.10.2021)

sürerek Almanya ve İtalya'daki Nasyonal Sosyalist ve Faşist rejimlerin kendilerini milliyetçi olarak adlandırdıklarını örnek göstermişlerdir. Bu tartışmalar sonucunda, ortalama bir yol kabul edilerek¹³⁹ 1961 Anayasasının 2'nci maddesinde 'Milli devlet' kavramının kullanılması kararlaştırılmıştır. Ancak Anayasanın Başlangıç bölümünde Türk Milliyetçiliğinin uzun ve ayrıntılı bir tanımına yer verilerek milliyetçilik ilkesinin, yanlış anlama ve yorumlara yol açmasının önüne geçmeye çalışılmıştır¹⁴⁰.

1961 Anayasası'nda milliyetçilik ilkesi ile ilişkilendirdiğimiz ifadeler Anayasa başlangıç kısmında ve 54'üncü maddede açık biçimde ifadesini bulmaktadır¹⁴¹;

“Başlangıç bölümü: Bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında toplanan ve milletimizi dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak milli birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak (...)”

“Madde 54.- Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür. (...) Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.”

Daha önce de üzerinde durulduğu gibi 1982 Anayasası, 2'nci maddesinde cumhuriyetin nitelikleri arasında “Atatürk Milliyetçiliği” kavramını kullanmıştır. Madde hükmü; “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir” şeklindedir. 1982 Anayasasının hazırlık çalışmalarından ve ikinci madde gerekçesinden anlaşılacağı gibi, “Atatürk Milliyetçiliği” ile “Türk Milliyetçiliği” eş anlamda kullanılmıştır¹⁴².

1961 ve 1982 Anayasalarının benimsedikleri milliyetçilik anlayışının; kader, kıvanç ve tasa ortaklığına ve birlikte yaşama arzusuna dayanan sübjektif milliyetçilik anlayışı olduğu ifade edilebilir. 1982 Anayasası 66'ncı maddesinde, 1961 Anayasasında olduğu gibi “Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür” hükmüne yer verilmiştir. Dolayısıyla, Türk anayasa sisteminde ve Atatürk milliyetçiliğinde Türkiye Cumhuriyeti, tek millete dayandırılmakta, devletin yapısı ise Türk milletine dayanan üniter devlet olarak

¹³⁹ Tunç ve Bilir, 1998: 2.

¹⁴⁰ Özbudun, 1998: 52.

¹⁴¹ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>, (erişim tarihi: 29.10.2021)

¹⁴² Gözübüyük, 1995: 135.

nitelendirilmektedir. Bu ifadedeki Türk lafzı ise bir ırka atıf yapmamaktadır. Bilakis Atatürk Milliyetçiliğine göre, bir kimsenin “Türküm” demesi Türk milletine mensup olması için yeterli görülmektedir. Devletin Türklere millet olarak sağladığı bütün haklar Türküm diyen kimse için de geçerlidir. Nitekim Atatürk milliyetçiliği, milliyetçiliği reddeden sosyalizm ve komünizm gibi akımlara karşı olmakla birlikte, faşizm ve nasyonel sosyalizmin benimsediği ırkçılığa, şovenizme ve saldırganlığa da karşıdır¹⁴³.

1982 Anayasası'nın “Türk vatandaşlığı” kenar başlıklı 66'ncı maddesine göre, “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.” (1961 Anayasası m. 54) ifadesi Anayasanın hukuki anlamda yapmış olduğu bir tanımdır. Sosyolojik veya antropolojik bir tanım söz konusu değildir. Bu tanımdan hareketle vatandaşlık bağı ile bağlı olmayanların Türk olmayacağı yorumu da yapılmamalıdır. Anayasadaki tanım vatandaşlık hukuku bağlamında yapılmıştır.

Anayasa Mahkemesi bu konuda¹⁴⁴;

“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür” ilkesine yer verilmiştir. Bu ilkeyle evrensel bağlamda vatani ve ulusuyla bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşlar arasında eşitlik sağlanması, ulusu kuran herhangi bir etnik gruba ayrıcalık tanınmaması öngörülmüş, birleştirici ve bütünleştirici bir temel oluşturulmuştur. Maddedeki ‘Türk’ sözcüğü ırka dayalı bir anlam taşımamaktadır. Bir kimsenin ‘Türküm’ deyişi, ‘Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım, Türk Ulusu’nun bir bireyiyim’ anlamını taşır. Vatandaşlık ve ulusal kimliğin getirdiği haklar yanında sorumluluklar da vardır. Bu bağlamda, etnik kökenler, yurttaşlık bağı ve ulusal kimliği zedeleyecek nitelikte olamayacağı gibi ayrı ulus olma savlarına, dayanak da yapılamaz.” ifadelerine yer vermektedir.

“Burada, teknik hukuk anlamında Anayasal vatandaşlıktan ne anlaşılması gerektiğini kısaca ele almakta fayda vardır. Vatandaşlık ‘devletin tek taraflı, egemenlik hakkını kullanarak, koşullarını ve hükümlerini saptadığı bir hukukî statüyü gerçekleştiren fert ile arasında kurulan bir hukukî bağ’ ya da ‘bir kişiye devlete bağlayan hukuk ve siyasi bağ’ olarak tanımlanmaktadır. Anayasal vatandaşlık da devlet ile o devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişi arasındaki ilişkilerin Anayasa ile güvence altına alınmasıdır. Başka bir deyişle, vatandaşlığının kazanılması ve kaybının anayasal güvence altına alındığı, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerden dil, din ırk, cinsiyet ve sair sebeplerle ayırım yapılmadan eşit şekilde yararlandığı bir vatandaşlık anlayışının Anayasada kabul edilmiş olmasıdır. Türk hukukunda

¹⁴³ Tunç ve Bilir, 1998: 4.

¹⁴⁴ AYM, 14 Şubat 1997 T. ve E.1996/2, K.1997/1, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 34(2): 748.

kabul edilen vatandaşlık anlayışı da anayasal vatandaşlıktır. Zira Anayasada vatandaşlığın kazanılma ve kaybı Anayasa ile güvence altına alınmış ve vatandaşlar arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeyeceği, hükme bağlanmıştır (Ay m.66; Ay n.10).”¹⁴⁵

Anayasanın 66’ncı maddesi bağlamında yürütülen tartışmalara ilişkin bazı görüşler Türk vatandaşlığı tanımını anayasal vatandaşlık ile örtüştürmemekte ve Türk vatandaşlığının bir etnisiteye daha çok vurgu yaptığını belirtmektedir¹⁴⁶. Diğer görüşe göre ise Anayasada vatandaşlık açısından ayrımcılık yasağı olmakla birlikte soy bağı esasının da vatandaşlık kazanmada bir kural olarak kabul edildiği ancak bu durumun bir etnik temele oturtulamayacağı yönündedir. Kanımızca Yargıtay Ceza Genel Kurulu tarafından alınan bir kararda “insani, dini, tarihi değerler ile milli dil, milli duygular ve milli geleneklerden oluşan milli ve manevi değerler bütünü”¹⁴⁷ olarak verilen Türklük tanımı Anayasada yer alan vatandaşlıktan ne anlaşılması gerektiğini açıklar mahiyettedir. Yine de bu noktada Türk ifadesinin etnik bir kökene ve soya vurgu yapıldığı iddia eden Korkut’a göre bu niyeti “2009 yılında yürürlüğe giren 5901 sayılı Vatandaşlık Kanunu’nun geçici 1’inci maddesinin başlığında ‘Türk soylu yabancılar’ ifadesi” ile “2006 tarihli 5543 sayılı İskân Kanunu’nun 3’üncü maddesinde, göçmen, ‘Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına ve toplu halde Türkiye’ye gelip bu kanun gereğince kabul olunanlardır’ ifadeleri ispatlamaktadır¹⁴⁸.

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Türk vatandaşlığının ne şekilde kazanılacağı ve hangi durumlarda kaybedileceği hususlarını ve buna ilişkin iş ve işlemlerin nasıl yürütüleceğini düzenlemektedir. Yasada Türk vatandaşlığının sonradan kazanılması hususunda yasa koyucu birtakım şartlar düzenlemiştir. Vatandaşlığın sonradan kazanılmasına ilişkin 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda evlilik yoluyla kazanma, evlat edinilme ile kazanma, seçme hakkının kullanılması yoluyla kazanma ve istisnai haller ile kazanma şeklinde usuller belirlenmiştir.

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 10. Maddesinde:

“(1) Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen bir yabancı, bu Kanunda belirtilen şartları taşıması halinde yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilir.” denilmektedir.

Kanunun 11. Maddesinde “Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancılar; a) Kendi millî kanununa, vatansız ise Türk kanunlarına göre ergin ve ayırt etme gücüne sahip

¹⁴⁵ Doğan, 2016

¹⁴⁶ Ozulu ve Kösecik, 2016

¹⁴⁷ Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2006/9-169 E., 2006/184 K.

¹⁴⁸ Korkut, 2015: 28.

olmak, b) Başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye'de kesintisiz beş yıl ikamet etmek, c) Türkiye'de yerleşmeye karar verdiğini davranışları ile teyit etmek, ç) Genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden bir hastalığı bulunmamak, d) İyi ahlak sahibi olmak, e) Yeteri kadar Türkçe konuşabilmek, f) Türkiye'de kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak gelire veya mesleğe sahip olmak, g) Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak, şartları aranır.” denilmek suretiyle vatandaşlığın genel olarak kazanılması için gerekli şartlar sayılmaktadır.

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Türk vatandaşlığının evlenme yoluyla kazanılması başlıklı 16. Maddesinde: “(1) Bir Türk vatandaşı ile evlenme doğrudan Türk vatandaşlığını kazandırmaz. Ancak bir Türk vatandaşı ile en az üç yıldan beri evli olan ve evliliği devam eden yabancılar Türk vatandaşlığını kazanmak üzere başvuruda bulunabilir. Başvuru sahiplerinde; a) Aile birliği içinde yaşama, b) Evlilik birliği ile bağdaşmayacak bir faaliyette bulunmama, c) Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmama, şartları aranır.” denilmektedir.

Yasada belirtilen iyi ahlak sahibi olmak, aile birliği içinde yaşamak, yeteri kadar Türkçe konuşabilmek, millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmama gibi şartların Atatürk Milliyetçiliği ilkesinin bir yansıması olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu kavramların tam olarak neyi ifade ettiği yasa metninde belirtilmemiştir. Bu belirsizlik Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik ve Danıştay kararlarında kısmen cevap bulmaktadır.

Yönetmeliğin 15-d Maddesinde iyi ahlak sahibi olma şartı “Toplum içinde birlikte yaşamının gerektirdiği sorumluluk duygusu ile davranarak iyi ahlak sahibi olduğunu göstermek, davranışları ile çevresine güven vermek, toplumca hoş karşılanmayan ve toplum değerlerine aykırı kötü alışkanlığı bulunmamak.” şeklinde açıklanmaktadır. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu mevzuat doğrultusunda bir kararında¹⁴⁹; “Vatandaşlığa alınmanın mutlak hak sağlamadığı, davacının millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek faaliyet ve eylemlerinin öğrenilmesi sonucunda kararı veren yetkili makam tarafından Türk vatandaşlığının iptal edildiği ve vatandaşlığın iptali hususunda geniş bir takdir hakkı bulunduğu görüldüğünden dava konusu işlemin davacı ...'a ilişkin kısmında hukuka aykırılık bulunmadığı” şeklinde karar vermiştir. Belirtmek gerekir ki yasa koyucu vatandaşlığa kabul konusunda milli güvenlik, kamu düzeni ve yasada düzenlenen sair şartlar ile idareye geniş bir takdir yetkisi tanımaktadır. Vatandaşlığın devletin hükümlerle ilgili olduğu hususu

¹⁴⁹ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 2021/3322 E., 2022/438 K.

göz önünde bulundurularak bunun doğal ve haklı bir uygulama olduğunu söylemek mümkündür.

Anayasaya göre Türkiye Devleti’ni kuran milletin adı ile vatandaşlık kavramı özdeş kabul edilmekte, vatandaşlık anlayışı da buna uygun olarak azınlık kavramını reddetmektedir. Çünkü bu ülkeye vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk olarak kabul edilince diğer bütün farklılıklar ve ayrıcalıklar ortadan kalkmakta, korunması gerekli bir azınlık da söz konusu olmamaktadır. Vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes aynı coğrafi birlikte yaşamış, ortak tarihe, kültüre sahip tek bir millet kabul edilmektedir¹⁵⁰.

Anayasa Mahkemesi kararında¹⁵¹, “kimi siyasal nedenlerle dış etkenlerden kaynaklanan, varsayım ve gerçekle bağdaşmayan yorumlara dayanan, insan hakları ve özgürlük savlarıyla yoğunlaştırılan amaçlara geçerlik tanınmaz. Devlet tektir, ülke tümdür, ulus birdir. Ulusal birlik, Devleti kuran, ulusu oluşturan toplulukların ya da bireylerin, etnik kökeni ne olursa olsun, yurttaşlık kurumu içinde ayrımsız birliktelikleriyle gerçekleşir. Anayasa’da ve yasalarda yurttaşlar arasında ayrımı öngören hiçbir kural bulunmamaktadır. Ulusal ve tekil Devlet etnik ayrılıklarla tartışılmaz.” ifadeleri azınlık tartışmalarına net bir yanıt vermektedir.

Bu noktada anayasal vatandaşlıkla ilgili ayrı bir parantez açmakta yarar vardır. Çünkü oldukça manipüle edilen bu terim zaman zaman gündeme gelen anayasa değişikliği tartışmalarında çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Özellikle “vatandaşlar arasında din, dil, ırk ve kültürel farklılıkların olduğu vurgusunun” yapılarak hemen ardından bu farklılıkların önemli olmadığı, vatandaşlık bakımından herkese “Türk” ya da “Türkiyeli” denilmesi gerektiği, hatta asıl meselesinin Türk meselesi olduğu şeklinde bir anlayış ortaya çıkmaktadır. Böylelikle farklı mezhep, din ve etnisiteleri içeren ancak bunlarla sınırlı olmayan çok kültürlü bir yapı, devlet ve toplum tarafından tanınmalıdır. Oysa bu tür bir düşünce Türkiye’nin, farklı farklı kültürlerin bir araya gelmesi sonucunda oluşmuş bir devlet olduğu ön kabulüyle oluşmaktadır. Böyle bir düşüncenin sonucu olarak farklı etnik, ırkî ya da kültürel özellikler taşıyan çok kültürlü bir yapı, “mozaik”, “çiçek bahçesi”, “kilim deseni” ya da “çok kültürlü” bir devlet anlayışı ortaya çıkmaktadır. Sonuçta “Türkiyeli” üst kimliği üzerinden bir kavrayışla asli kurucu unsur ortadan kalkmakta ve ülkede yaşayan herkes üst kimlik olarak “Türkiyeli” olmaktadır¹⁵².

¹⁵⁰ Doğan, 2016.

¹⁵¹ AYM, 14 Şubat 1997 T. ve E.1996/2, K.1997/1, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 34(2): 749.

¹⁵² Doğan, 2016.

Bizim de katıldığımız görüşe göre¹⁵³;

“...Devletin kuruluşundan beri Türk/Türkler kelimelerinin ne anlam geldiği Anayasada tanımlanmıştır ve bu tanım hiçbir biçimde etnisite vurgusuna açık değildir. Anayasa mahkemesi kararları, mahkeme kararları, doktrinde Türk tanımının vatandaşlık dışında bir anlam içermediğini açıkça belirtmiştir. Dolayısıyla mesele hukuken tartışmaya açık değildir. Anayasa m. 66/I metni ırkçılığı yasaklayan, ülkenin kuruluş felsefesini ortaya koyan ve bütün vatandaşları Türk ismi altında birleştirici ve bütünleştirici bir hükmüdür. Bu hükmün kaldırılması Türk kelimesini bir etnik grubun ismine indirgeyerek, mikro milliyetçiliği körüklemek ve Türk milletini oluşturan insan topluluğu arasındaki bağları gevşetmek anlamına gelmektedir. Adı Türkiye olan devletin milletinin ve vatandaşlığının ismi Türk milleti ve Türk vatandaşlığıdır. Millet in ve vatandaşlığın isimsizleştirilmesi, kimliksizleştirilmeye yol açacaktır.”

¹⁵³ Özel, 2012: 59.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK İDARE TEŞKİLATI VE FAALİYETLERİNDE ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN ETKİSİ

2.1. İdare Hukukuna Etkisi Bakımından Atatürk Milliyetçiliği İlkesi

Geçmişten bugüne çeşitli toplum ve iktidar kuramlarıyla açıklanmaya çalışılan insanların yönetme ve yönetilme sorunu ulus devletleşme süreciyle farklı bir içerik kazanmış, kamusala içkin olanın insan haklarıyla uyumlu bir şekilde devlet tarafından karşılanması ve kamunun gücüyle yerine getirilmesi esası yerleşmeye başlamıştır. Bunu gerçekleştiren devletin tüm yönetsel birimlerine ise topluca idare denilmektedir. Ancak farklı anlamları açısından da ele alınması gereken idare örneğin, bir konuyu olageldiği şekilde kendi halinde devam ettirme, çekip çevirme gibi anlamlara gelmektedir. İdare kelimesi ile ‘padişahlık idaresi’ dendiğinde siyasi iktidar, ‘cumhuriyet idaresi’ denildiğinde siyasal rejim belirtilmiş olmaktadır. Sosyologlara göre, bir sınıf ve statü sistemi, siyaset bilimcilere göre devlet yönetimini ve iktidarın örgütlenmesi, yönetim ve organizasyon açısından başkaları ile birlikte bir amaca ulaşmak için yapılan grup faaliyeti şeklinde tanımlanabilecek idare sözcüğü, idare hukuku açısından ise ‘teşkilat ve faaliyet’, anlamlarında birlikte kullanılmaktadır. İdare, örneğin; ‘idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır’ ifadesinde teşkilat; ‘idare kuruluş ve görevleri ile bir bütündür’ ifadesinde teşkilat ve faaliyet; ‘illerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır’ ifadesinde ise faaliyet veya sevk ve idare anlamında kullanılmıştır¹⁵⁴.

Anayasanın pek çok maddesinde (md.10, 11, 38, 74, 108, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 136, 153, 160, 161) ve kanunlarımızda genel anlamda idare sözcüğü kullanılmaktadır ve idare hukuku literatüründe de yönetim sözcüğü hemen hemen hiç tercih edilmemektedir¹⁵⁵.

İdarenin varlık sebebinin, toplumun kolektif ihtiyaçlarının karşılanması için kamu hizmetlerine duyulan ihtiyaç olduğu söylenebilir. İdare kelimesi ile kamu idaresi (kamu yönetimi) kastedilmektedir. Kamu idaresi yerine kısaca ‘idare’ kelimesi kullanılmaktadır. İdare veya kamu idaresi, özel kesimdeki idarenin karşıtıdır.

Kamu idaresini özel kesim idaresinden ayıran temel farklılıklar; amaçların farklı olması (kamu yararı-özel çıkar), kamu idarelerinin kamu gücüne sahip olmaları, kamu idarelerinin özel kişiler karşısındaki üstünlükleri (özel kişiler arasında ise eşitlik ilkesi geçerlidir) ve son olarak

¹⁵⁴ Derdiman, 2003: 4.

¹⁵⁵ Gözler, 2018a: 59.

kamu idaresinde kanuna bağıllık ilkesinin hâkim olması (özel kişilerde/idarelerde ise serbestlik ilkesi geçerlidir) şeklinde sıralanabilir¹⁵⁶.

İdare, idari kolluk faaliyetleri ve kamu hizmeti ile kamu yararının gerçekleştirilmesini sağlayan hizmetlerin ve kişilerin bütünüdür. İdare hukuku açısından kamusal işlemlerin yürütülmesi söz konusudur. Bu açıdan idare öncelikle bir etkinlik, organlar ve yapı olarak da tanımlanabilir¹⁵⁷.

İdare hukukuna konu olması bakımından, idarenin faaliyet ve teşkilat karşılığı kullanılabilirliği ifadesi yeterli değildir. Ancak çalışmamızda teşkilat ve idari faaliyet odaklı bir bakış açısının konuyu daha net açıklama ve kavrama noktasında işlevsel olduğunu düşünürüz.

Türkiye Cumhuriyeti devleti üniter bir devlettir. Tek yapılıdır. Hukuk ve kanun birliği yanında yasama, yürütme ve yargı organlarının da tekliği esastır. Ülkenin tamamını kapsar biçimde merkezi yönetim ilkesi uygulanmaktadır. Kamu hizmetinin görülmesinde görev alan görevliler ile yine kamu hizmetinin görülmesi için gerekli mali olanaklar merkezileşmiş durumdadır¹⁵⁸.

Üniter devlet yapısına ilişkin olarak Anayasanın 3'üncü maddesi hükümlerine bakmak gerekmektedir. Maddenin ilk fıkrasında "Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür." hükmüne yer verilmiştir. Devleti oluşturan üç unsurdan ikisi olan ülke ve millet birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak kayıt altına alınmıştır. Hem toprak bütünlüğü hem de millet bütünlüğü vurgulanmakta, ayrıca bu ikisinin de birbirinden ayrılmazlığı ifade edilmektedir. Bu sayede özerklik ve federalizm gibi alternatifler kökten reddedilmektedir¹⁵⁹.

Anayasa bu konuda devlete yükümlülük de yüklemektedir. Anayasanın 5'inci Maddesinde belirtildiği şekilde devlet, "Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini" sağlamakla yükümlüdür¹⁶⁰.

Türkiye devleti bir ulus devlettir. Anayasa'nın 2'nci maddesinde yer alan "Atatürk milliyetçiliği", 3'üncü maddede yer alan "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü", resmi dilin Türkçe olduğu hükmü ulus devlet olmanın Anayasal dayanaklarıdır¹⁶¹. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Türkiye tek milletten oluşan bir devlettir. Özkaya bu durumu "Atatürk

¹⁵⁶ Gözler, 2018b: 10.

¹⁵⁷ Atay, 2019a: 32-33.

¹⁵⁸ Uslu, 2019: 13.

¹⁵⁹ Özkaya, 2019: 110.

¹⁶⁰ Özkaya, 2019: 111.

¹⁶¹ Ergül, 2019: 104.

milliyetçiliğine bağlı devlet olmanın doğal bir sonucu” olarak değerlendirmektedir¹⁶². Atatürk milliyetçiliği bölünmez bütünlüğü sağlamakta, milleti ve devleti birbirine bağlamaktadır. Farklı bir mezhebe, dine mensubiyet veya farklı bir dil biliyor olmak, konuşmak yeni bir azınlık yaratmaz. Bölünmezlik ilkesi bunun önündeki en önemli engeldir¹⁶³. Bu noktada milletin bir üyesi olmanın Anayasal tek koşulu vatandaş olmaktır. Yani ortada devletle kurulan hukuki bir bağın olmasıdır¹⁶⁴.

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün bir başka göstergesi de devletin üniter (tekçi-monist) yapısıdır. Üniter yapının inşası açısından milli birlik, hukuki ve siyasal birliğin çimento harcıdır.

Atatürk milliyetçiliğinin ırkçılığı reddeden, vatana bağlılığı esas alan düşünüş yapısı barışçıl bir milliyetçilik anlayışını ortaya koymaktadır. Bu bakımdan “tek millet, tek devlet, tek vatan” anlayışını esas almaktadır. Dolayısıyla üniter yapıyı devlet anlayışı bu yaklaşımın tabii bir sonucudur. Aynı zamanda yasama, yürütme ve yargının da tekliği esastır ve Anayasa ile sabittir¹⁶⁵.

Bu yapıya uygun biçimde devlet tüzel kişiliği ve onun vesayet denetimine tabi kamu tüzel kişileri idari teşkilatı oluşturmaktadır. Üniter devlet olmanın bir gereği olarak idarenin bütün teşkilatı tüm ülke sathında bir bütündür. Bunu en iyi ifade eden hükümleri ise Anayasanın 123’üncü maddesinde görebiliriz. 1982 Anayasası’nın 123’üncü maddesinin 1’inci fıkrası; “İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir.” demekle idareyi yürütme içerisinde ayrı bir varlık olarak belirler. Aynı maddenin 2’inci fıkrası ise; “İdarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır.” hükmü ile yukarıda belirtilen iki sistemi dengeli bir biçimde birleştirmek istemiştir. 1982 Anayasası idareyi, yürütme organının bir unsuru sayarak bu organ içinde ayrı bir hukuki varlık olarak kabul etmiştir. Değinen iki fıkra birlikte ele alındığında, merkezden yönetim ile yerinden yönetim teşkilatının ve bu teşkilatı oluşturan tüzel kişilerin bir bütünü ifade ettiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Üniter (tekçi) devlet sisteminde, ülkenin bütünlüğünü, kamu işlerinde birliği ve kanun önünde eşitliği sağlamak ve korumak amacıyla, başkentteki yetkililer, yerinden yönetim teşkilatı üzerinde çeşitli gözetim ve denetim olanağını ellerinde tutarlar¹⁶⁶. Bu bölümlenmeye

¹⁶² Özkaya, 2019: 127.

¹⁶³ Özkaya, 2019: 127.

¹⁶⁴ Ergül, 2019: 104.

¹⁶⁵ Anayurt, 2020: 199.

¹⁶⁶ <https://www.idare.gen.tr/agar-kamukorumlari.htm> (erişim tarihi:12.11.2021)

uygun olarak Anayasanın 126'ncı maddesinde merkezi idareye, 127'nci maddesinde ise mahalli idarelere ilişkin hükümlere yer verilmiştir¹⁶⁷.

Ek olarak belirtmek gerekir ki, idarenin birliği ve bütünlüğü hususunda kamu tüzel kişileri de kaynağını ve gücünü kanundan almak durumundadır. Mahalli idareler, tüzel kişiler (üniversiteler, SGK vb.) ve meslek kuruluşları (AY md.135) olarak üç kısımda ele alınan her biri ayrı kamu tüzel kişilerinden oluşan idare kuruluş ve görevleriyle bir bütün teşkil etmektedir. Ancak burada devlet tüzel kişiliği gibi bir durumun söz konusu olmadığını hatırlamak isteriz.

Üniter devlet yapısı Anayasa ile koruma altına alınmıştır. Üniter yapı idarenin bütünlüğü içerisinde yürütülen milli güvenlik, kamu hizmetleri, kamu düzenin korunması biçimindeki koruyucu faaliyetlerle desteklenmektedir¹⁶⁸. İdarenin bütünlüğü ilkesinden hareketle bütün idari faaliyetler aynı ilke ve kurallara tabidir¹⁶⁹.

Bu noktada idarenin kanuniliği ilkesi ise idarenin ancak Anayasa ve kanunlar ile kurulabilmesini ifade etmektedir. Buna ek olarak 106'ncı ve 123'üncü madde hükümleri çerçevesinde Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle Bakanlıkların, Milli Güvenlik Kurulu teşkilatının ve kamu tüzel kişiliklerinin kurulabilmesi de mümkündür.

Anayasa Mahkemesi'nin almış olduğu bir kararda da açıkça belirtildiği gibi; "idarenin kanuniliği ilkesi, idarenin ve organlarının görev ve yetkilerinin kanunla düzenlenmesini gerekli kılar."¹⁷⁰ Anayasa ve kanunlarda belirtilen bu görevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile de belirlenebilmektedir.

Görev açısından değerlendirildiğinde, kamu hizmetlerinin bir kısmı olan adalet, kolluk, milli savunma, kamu maliyesi gibi görevler devletin egemenlik yetkisiyle doğrudan irtibatlandırılabilir. "Hizmetin milli-merkezi bir kamu hizmeti olması¹⁷¹" hususu egemenliğin millete ait olduğu ve bu ülke toprakları içerisinde yaşayan herkese eşit biçimde sunulduğu anlayışıyla birlikte değerlendirildiğinde, Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet olmanın gerekleriyle örtüşen bir kamu hizmeti anlayışının idarede tesis edilmeye çalışıldığı görülebilir. Kamu hizmetleri bu açıdan hizmetin sunulduğu yer/alan itibariyle milli kamu hizmetleri ve mahalli kamu hizmetleri olarak da tasnif edilmektedir.

¹⁶⁷ Ergül, 2019: 286.

¹⁶⁸ Özkaya, 2019: 175.

¹⁶⁹ Özkaya, 2019: 176.

¹⁷⁰ AYM, E. 2013/114, K.2014/184,

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2014-184-nrm.pdf> (erişim tarihi: 18.11.2021)

¹⁷¹ Çetin, 2018: 102.

Anayasada belirtildiği şekilde milletin egemenliği devletin organları eliyle kullanmasında da siyasi ve hukuki birliğin yansımaları görülmektedir.

Milli güvenliğin sağlanması anlamında milli değerlerin ve menfaatlerin korunması devletin tüm varlığını ilgilendirmektedir. Nerede ve ne ölçüde olursa olsun belirli bir bölgede olsa bile milleti etkileyen ve yerleşik düzeni bozan, ortadan kaldıran nitelikteki hareketleri kapsayan milli güvenlik, yürütme ve onun bir parçası olan idare milli güvenliği korumakla yükümlüdür. Zira devletin varlığını sürdürmesi ancak bağımsızlığının, egemenliğinin korunması ve toprak bütünlüğünün devamı ile mümkündür. Bu anlamda Türkiye Cumhuriyeti'ne içeriden veya dışarıdan devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez birlik ve beraberliğini bozmaya yönelik her türlü tehdit ve tehlikenin önlenmesi ve engellenmesi yürütme ve idarenin temel görevidir. Millî güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından, TBMM'ye karşı, Cumhurbaşkanı sorumludur (Anayasa md. 117/2)¹⁷².

Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesinin idareye yetki yönünden yansıması Anayasanın 3'üncü maddesinde yer alan milli egemenlik ilkesi ile ilgilidir. Zira devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği milli egemenlik meselesidir. 1921 Anayasası milli egemenlik ilkesini kabul etmiştir ve diğer Anayasalarımız da milli egemenliği millete dayandırmışlardır. Devlet bu noktada milletin siyasi ve hukuksal örgütlenmesidir. Irk, dil, din, etnik bir grup ayrımı kabul etmeksizin millet bir bütündür. Bütün bunları en iyi yansıtan ifade de milletin yani egemen iradenin bölünmez bütünlüğü ifadesidir¹⁷³. Bu hususla ilişkili olarak Özkaya, milli kültür ve milli sanatın milli egemenliğin oluşması için işlevine vurgu yapmaktadır¹⁷⁴.

Egemenlik millete aittir. Egemenliğin kaynağı bizatihi millettir ve hiçbir etnik, dini, kültürel unsur bu egemenliğin kaynağı olamaz. Egemenliğin kaynağı, bölünmez biçimde millettir. Egemenliğin bölünmezliği aynı zamanda ülke ve millet unsurlarının bölünmezliğinin de kaynağıdır¹⁷⁵. Bu noktada Seyhan, Atatürk'ün "Tabiatta, alemde taksim-i kuvva yoktur" sözüne atıfla Türkiye devletinin Anayasal olarak kurulmasında öncelikle kuvvetlerin mecliste toplanması şeklinde kuvvetler birliğinin benimsenmesinin milli egemenliğe verilen önemin bir göstergesi olduğunu belirtmektedir. Hatta Atatürk'ün "kuvvet birdir ve o millettir", "yalnız

¹⁷² Atay, 2019b: 139.

¹⁷³ Özkaya, 2019: 110.

¹⁷⁴ Özkaya, 2019: 124.

¹⁷⁵ Özkaya, 2019: 131.

bir kuvvet vardır o da milli egemenliktir” sözlerinde ve daha pek çok sözünde milli egemenliğe verdiği kıymet apaçık ortadadır¹⁷⁶.

Atatürk milliyetçiliğinin milli olmayı öne çıkarması, devletin milli yönünü vurgulaması da bu hususla örtüşmektedir. Devlet en temelde millete aittir. Milli devletin varlığını devam ettirebilmesi milli bütünlük duygusunun canlı tutulmasıyla ilişkisi bulunmaktadır. Milli kültür ile milletin bölünmezliği arasında Anayasa Mahkemesi bir kararında şu hususta bağlantı kurmaktadır¹⁷⁷; “Türkiye Cumhuriyeti devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ve bu ilkenin vazgeçilmez bir unsuru olan ortak dil, kültür, eğitim ve Atatürk Milliyetçiliği kavramları hukuksal ve siyasal olduğu kadar, tarihsel ve sosyal gerçeklere dayanmaktadır.”

Milletin egemenliğin tek kaynağı olduğundan daha önce söz edilmişti. Anayasanın 6’ncı maddesinde ifade edildiği gibi “Egemenlik, kayıtsız şartsız Milletindir. Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz.” Egemenliğin paylaşılmasında da Anayasanın verdiği yetki kadarıyla bir yetki paylaşımı söz konusu olmaktadır. Özkaya’nın belirttiği gibi devlet egemenliği içte emretme ve karar almayı, dışarıda ise bağımsızlığı ifade etmektedir¹⁷⁸.

Anayasanın, 7, 8 ve 9’uncu maddelerinde sırasıyla yasama, yürütme ve yargı yetkilerine yer verdiği görülmektedir. Yürütmeden hem görev hem de yetki olarak bahsedilmesi hususunda Akad bizim de katıldığımız görüşünde, Cumhurbaşkanı ve bakanlar tarafından kullanılan bu yetkinin Anayasaya ve kanunlara uygun olarak yerine getirilmesini, bu uygunluğa bağlılığın ise yürütmenin görevi olduğunu değerlendirmektedir¹⁷⁹. Eski Anayasada yer alan “kanuna bağlı yürütme görevi” 1982 Anayasasında doğrudan Anayasaya uygunluk esas alınarak güçlendirilmiştir¹⁸⁰. Bu durum hukuk devletinin bir gereği olduğu gibi konumuz açısından Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesinin Anayasada hem başlangıç kısmında hem de 2’nci maddede açık biçimde belirtilmesi nedeniyle idarenin Anayasal bir ilke niteliğine sahip olan Atatürk milliyetçiliğine uygun eylem ve işlemlerde bulunması zaruridir¹⁸¹.

¹⁷⁶ Seyhan, 2019: 30.

¹⁷⁷ Özkaya, 2019: 125; AYM, E.2007/1 K.2009/4

¹⁷⁸ Özkaya, 2019: 133.

¹⁷⁹ Akad, 2017: 54.

¹⁸⁰ Akad, 2017: 58.

¹⁸¹ Akad, 2017: 58.

Kamu hizmeti açısından icrai karar alma, kararları uygulama yetkisi tek elde toplanmıştır ve yetki devlet kamu tüzel kişiliğini kullanma yetkisine sahip olan merkezdeki birimlere aittir. Bu durumun istisnası ise yetki genişliğidir. Bu ilke çerçevesinde eğer kanunla bazı yetkiler devredilmemişse, taşradaki birimlerin ve görevlilerin karar alma yetkileri yoktur¹⁸².

Merkeziyetçilikte yetkilerin tamamı merkezde toplanmaktadır¹⁸³. Ancak bunu esneten yetki genişliğini konunun önemine binaen tekrar kısaca değinmekte yarar bulunmaktadır. Yetki genişliği “bir yerin veya bir hizmetin başında bulunan görevliye, aslında merkeze ait olan karar alma ve uygulama gibi kamu gücünden kaynaklanan yetkilerin tanınması” olarak tanımlanabilir¹⁸⁴. Tevsii Mezuniyet adıyla ilk kez 1876 Anayasasında hukuk düzenimize dahil olan yetki genişliği ilk Anayasamızdan bugüne bütün Anayasalarımızda yer bulan bir düzenlemedir. Osmanlının son dönemlerinde imtiyazlı eyaletleri bir hukuk düzeni içerisinde tutma gayesi taşıyan bu ilke yeni Türk devletinin tercihini üniter yapıdan ve merkeziyetçi yönetim anlayışını benimsemesiyle birlikte varlığını bugüne kadar devam ettirmiştir¹⁸⁵.

Merkezi teşkilat (başkent teşkilatı) bünyesinde görev ifa eden yetkililerin ülkenin tamamında görevlerini yerine getirmeleri fiziken mümkün değildir. Bu nedenle merkezi teşkilatı yerelde temsil eden, merkezin emir ve talimatları doğrultusunda kamu hizmeti gören atanmış görevliler taşrada görevlerini ifa ederler. Taşradaki görevlilerin kural olarak merkezin onayına sunmadan herhangi bir hizmet üretmeleri söz konusu olamaz. Bunun istisnası ise yetki genişliği ilkesidir. Sadece il yönetiminde Vali’ye tanınmış olan, belirli konularda merkezin onayı sunmaksızın karar alma ve uygulama yetkisini ifade eden yetki genişliği hizmetin iyi ve hızlı biçimde görülmesi açısından önemli bir işleve sahiptir. Kaynağı kamu gücü olan yetki genişliği, hiyerarşik denetim içerisinde yer alan taşra teşkilatının devlet tüzel kişiliğine mensubiyetine yönelik bir karşı ilke değil, aksine taşradaki en üst mülki idare amiri vasıtasıyla bu bütünlüğü esnekleştirerek sağlamlaştıran bir ilke görünümündedir¹⁸⁶.

2.2. İdarenin Teşkilatlanması Bakımından Atatürk Milliyetçiliği İlkesi

Anayasanın Cumhuriyetin nitelikleri başlıklı 2’nci maddesinde yer alan “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik,

¹⁸² Akyılmaz vd., 2017: 187.

¹⁸³ Yılmaz, 2007: 1246.

¹⁸⁴ Derdiman, 1995: 66.

¹⁸⁵ Çetin, 2018: 101.

¹⁸⁶ Uslu, 2019: 13.

lâik ve sosyal bir hukuk devletidir” hükmünde sayılan ilkeler devletin aynı zamanda temel niteliklerini tarif etmektedir.

Siyasal iktidarın kuruluş ve işleyişine egemen olması gereken ilkelerin toplamını Yargıtay kararlarında¹⁸⁷ sıklıkla atıf yapılan 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 309’uncu maddesinin gerekçesinde görmek mümkündür:

“Anayasanın başlangıç kısmında aynen “millet iradesinin mutlak üstünlüğü; egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu ve bunun millet adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icapları ile belirlenmiş hukuk dışına çıkamayacağı; hiçbir faaliyetin Türk Milli menfaatlerinin, Türk varlığının, devleti ve ülkesi ile bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerini Atatürk Milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve laiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı” ifadesi anayasal düzeni işaret etmektedir. İdari teşkilatın kuruluşu bu Anayasal düzen temelinde gerçekleşmektedir ve bunun aksini oluşturan herhangi bir faaliyet anayasal düzenin ortadan kaldırılmasına yönelik bir girişim olarak değerlendirilmektedir.

Bu anayasal ilkelere biri olan Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesi, aynı zamanda Anayasanın başlangıç kısmında da yer almakta ve Anayasaya uygunluk denetiminde ölçü norm niteliğinde kabul edilmektedir¹⁸⁸.

Danıştay kararlarında¹⁸⁹ özellikle idarenin eylem ve işlemlerinden kaynaklı tazminat taleplerinde Anayasanın 2’nci maddesine atıf yapıldığı görülmektedir.

Öte yandan idare, işlem ve eylemlerinde Anayasaya uymak durumundadır. Anayasanın 11’inci maddesi bu açıdan Anayasa hükümlerinin idare makamlarını bağladığını açık biçimde ifade etmektedir¹⁹⁰.

Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesi, toplumda millet şuurunun geliştirilmesi ve devletin bu konuda idari teşkilatının bu ilke temelinde oluşturulmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda 09.07.2018 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi neticesinde 10.07.2018 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 1 Nolu “Cumhurbaşkanlığı

¹⁸⁷ 16. Ceza Dairesi 2019/5699 E., 2019/4572 K.; 16. Ceza Dairesi 2018/4590 E., 2019/391 K.

16. Ceza Dairesi 2016/6690 E., 2018/604 K.; 16. Ceza Dairesi 2019/6167 E., 2019/7305 K.

¹⁸⁸ Atar, 2019: 65.

¹⁸⁹ Danıştay 10. Daire 2015/1993 E., 2020/6518 K.; Danıştay 10. Daire 2019/10101 E., 2020/4464 K.; Danıştay 10. Daire 2020/761 E., 2020/4449 K.

¹⁹⁰ Kalabalık, 2019: 39.

Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”nin 2’nci maddesinde “Cumhurbaşkanı, Devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder” ifadesine yer verilmiştir.

Atatürk milliyetçiliğinin icap ettirdiği şekilde dünya Türklüğünü, Türklerin tarihini araştırma ve yeniden ortaya çıkarma, ortak kültür mirasımızı bugün de yaşatma çabasının bir yansıması olarak idari teşkilatın biçimlendiğini de tespit etmek mümkündür. Atatürk milliyetçiliği bu bağlamda, Türk insanın bencil olmadan başka milletlerin iyiliğini de düşünmesi gerektiği salık vermektedir. Atatürk’ün şu sözleri bu hususu çok daha iyi açıklamaktadır; “Dünyanın filân yerinde bir rahatsızlık varsa bana ne? dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa, tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla alâkadar olmalıyız. ...Bencillik şahsî olsun, millî olsun daima, fena sayılmalıdır.” “Vatandaşların, bir milletin bireyleri olmak itibarıyla millete, onun devlet ve hükümetine ve mensup olduğu milletin medenî insanlığın bir ailesi olması açısından da bütün insanlığa karşı birtakım görevleri vardır.”¹⁹¹

Devlet teşkilatını oluşturan farklı devlet dairelerinin ve kurumların kuruluş, görev ve yetkilerini düzenleyen mevzuat hükümlerine bakıldığında Atatürk milliyetçiliği kapsamında ele aldığımız hususların hükme bağlandığı açıkça görülmektedir.

07.07.2010 tarihli 6004 sayılı “Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”un 2’nci maddesinde belirtilen görevler;

a) “Bölgesinde ve dünyada barışçıl, adil ve kalkınmaya imkan tanıyan bir ortamın kalıcı şekilde tesisi ve güçlendirilmesi.

b) Ulusal hak ve çıkarların savunulması ve korunması.

c) Her türlü toplumsal yaşamın temelini oluşturan insan haklarının ve demokratik değerlerin savunulması ve ileriye götürülmesi, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle yapılan her türlü ayrımcılık ile mücadele edilmesi.” olarak sıralanabilir. Bu anlamda devletin asli ve sürekli görevlerinden olan diplomasi veya dış politika hizmetlerini ifa eden Dışişleri Bakanlığı’nın görevlerinin Atatürk milliyetçiliği anlayışı doğrultusunda ulusal hak ve çıkarlar doğrultusunda barışçıl, ayrımcılık yapmayan, kapsayıcı bir karakterde biçimlendirilmiş olduğu ifade edilebilir.

Ülkenin milli güvenliği açısından son derece önemli görevler ifa eden Milli İstihbarat Teşkilatı’nın teşkilat kanunu olan 01.11.1983 tarihli 2937 sayılı “Devlet İstihbarat Hizmetleri

¹⁹¹ Avcı, <http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/avci.pdf> (erişim tarihi: 18.01.2022): 79.

ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nun 4'üncü maddesinde Milli İstihbarat Teşkilatının görevleri;

a) "Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne, varlığına, bağımsızlığına, güvenliğine, Anayasal düzenine ve milli gücünü meydana getiren bütün unsurlarına karşı içten ve dıştan yöneltilen mevcut ve muhtemel faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratını Devlet çapında oluşturmak ve bu istihbaratı Cumhurbaşkanı (...), Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile gerekli kuruluşlara ulaştırmak." olarak sıralanmıştır.

Milli İstihbarat Teşkilatı ile ilişkili olarak 09.11.1983 tarihli 2945 sayılı "Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu"nun 4'üncü maddesinde kurulun görevi; "Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili konularda tavsiye kararları alır ve gerekli koordinasyonun sağlanması için görüş tespit eder." ifadeleriyle belirlenmiştir. 2'inci maddede belirtilen;

a) "Milli Güvenlik; Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanması" yönündeki milli güvenliğe ilişkin tanım da hem kurulun görevlerini biçimlendirmekte, hem de görev tanımıyla bütünlüklü şekilde devletin milletiyle birliğini, bütünlüğünü esas alan Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesiyle örtüşmektedir.

Atatürk milliyetçiliği ilkesinin en açık biçimde tezahür ettiği teşkilat alanlarından biri de milli eğitim hizmetlerinin görülmesinde ortaya çıkmaktadır. Bu konuda sorumlu olan Milli Eğitim Bakanlığı'nın teşkilat ve görevlerini tanımlayan mevzuata bakıldığında 14.09.2011 tarihli 652 sayılı KHK'nın 2'nci maddesinde Bakanlığın görevleri;

a) "Okul öncesi, ilk ve orta öğretim çağındaki öğrencileri bedenî, zihnî, ahlakî, manevî, sosyal ve kültürel nitelikler yönünden geliştiren ve insan haklarına dayalı toplum yapısının ve küresel düzeyde rekabet gücüne sahip ekonomik sistemin gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatarak geleceğe hazırlayan eğitim ve öğretim programlarını tasarlamak, uygulamak, güncellemek; öğretmen ve öğrencilerin eğitim ve öğretim hizmetlerini bu çerçevede yürütmek ve denetlemek."

b) "Eğitim ve öğretimin her kademesi için ulusal politika ve stratejileri belirlemek, uygulamak, uygulanmasını izlemek ve denetlemek, ortaya çıkan yeni hizmet modellerine göre güncelleyerek geliştirmek."

g) “Yurtdışında çalışan veya ikamet eden Türk vatandaşlarının eğitim ve öğretim alanındaki ihtiyaç ve sorunlarına yönelik çalışmaları ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde yürütmek.” olarak sıralanmaktadır.

MEB teşkilatı bünyesinde yer alan Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü’nün görevlerini içeren 16/d maddesinde “Yurtdışında bulunan vatandaşlarımızın ve çocuklarının; öncelikle millî ve kültürel kimliklerini koruyucu” faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ile ilgili 28/6 maddesinde ise “Talim ve Terbiye Kurulu, evrensel değer ve standartları göz önünde bulundurarak, kalite, eşitlik ve etkililik ilkeleri ile millî ve toplumsal değerlere dayalı bir eğitim sistemi oluşturmak” ifadeleriyle mevzuatta milli eğitimden kasıtlı toplumsal, kültürel kimliğe ve değerlere vurgu yapıldığı, teşkilatlanmanın ve görevlerin buna göre tanzim edildiği anlaşılmaktadır.

Millî kültür dairesi içerisinde değerlendirilen her türlü tarihi ve doğal değerlerin korunması millet olma şuurunun kuşaklar boyunca şekillenmesi açısından son derece önemlidir. Bu yönde 21.07.1983 tarihli 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 6/d maddesi örneğinde olduğu gibi;

“Millî tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler” ile 23/b maddesinde belirtilen “Millî tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal Atatürk’e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlar.” koruma kurulları tarafından mutlak surette korunması gereken alanlar olarak sayılmıştır.

4 Nolu Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu başlığı altında yer alan 534. maddesi 1/d-1 bendinde “Atatürk ilke ve inkılaplarının kökleşmesine, Türkiye Cumhuriyetinin çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasını öngören milli hedeflerin gerçekleşmesine”, 1/d-2 bendinde “Devletin varlık ve bağımsızlığının, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünün, toplumun huzurunun, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı ve Atatürk Milliyetçiliğine dayanan demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti niteliklerinin korunmasına ve güçlendirilmesine”, 1/d-3 bendinde “Millî eğitim ve milli kültürün geliştirilmesine”, 1/d-4 bendinde “Devletin milli güvenlik siyasetinin, milli ve ekonomik menfaatlerinin korunmasına” yardımcı olmak TRT’nin görevleri arasında sayılmıştır.

Atatürk milliyetçiliği ilkesinin taşıdığı amaca uygun olarak Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi kurumların kurulması semboller, dil, kültür unsurları açısından önemli bir işleve sahiptir. Çünkü özellikle eğitim ve kültür gibi milli şuuru besleyen alanlarda devlet faaliyeti gerekmektedir. Bu ilke sayesinde devlete, kesintisiz ve eksiksiz biçimde gerçekleştirmesi gereken bir görev yüklenmektedir¹⁹².

Öte yandan “ortak kültürü geliştirme ve toplum fertlerinin kendi geçmişleri ile övünüp geleceği güvenle bakması” da Atatürk için önemli bir amaç idi¹⁹³. Bu nedenle Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu bu amaç doğrultusunda kurulmuştur.

Milliyetçiliğin ortaya çıkışı aynı zamanda dil politikalarının ortaya çıkışını da beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan “biz” olma bilincinin önemli bir göstergesi olan dilin korunması ve geliştirilmesi, milli kimliğin muhafazası için kurumların oluşturulması yoluna gidilmiştir. Devletin resmi dilinin ve eğitim dilinin Türkçe olarak belirlenmesi I. Meşrutiyet döneminde gerçekleşmiştir. İttihat ve Terakki döneminde ise Ziya Gökalp gibi yazarlara göre Türkçenin varlığını muhafaza etmiş oluşu Türklüğün mevcudiyetinin en önemli ispatıdır. Milli kültürün oluşumunda büyük önem atfedilen dil hususunda yapılan devrim ve alfabe değişikliği, Atatürk'ün dili bağımsızlığın en önemli unsurlarından biri olarak gördüğünün bir neticesi durumundadır. Dil bu noktada hem kültür birliğini sağlaması hem de millet olmanın temel unsuru durumundadır. Ancak yüzyıllar boyunca başka dillerin tesiri altında kalmış olan Türkçenin sadeleştirilmesi ve diğer dillerin etkisinden kurtarılması Cumhuriyet döneminde üzerinde en çok durulan hususlardan biri olmuştur.

“1921 Anayasası Türkçe’yi devletin resmi dili olarak kabul etmişti. Türkçe, ulusun sosyo-kültürel içeriğinin belirlenmesinde esas unsur haline getirilmişti. Türkçe konuşmanın, Türk olmanın bir gereği olduğu, Türkçe konuşmayanın Türk milleti içinde yeri olmadığı düşüncesi, dilin milliyetçi ideoloji içindeki yerini açıkça gösterir. Bu dönemde, Türkçe konuşmadan, düşüncelerin Türk olmasının mümkün olmayacağı, düşüncelerin Türk olmaması durumunda da bir Türk milleti ve kültüründen söz edilemeyeceği vurgulanmaktaydı”¹⁹⁴.

Millet mekteplerinin kurulması ve Maarif Vekilliği marifetiyle bir sözlük çalışması içerisine girilmiş olması Türk dilinin korunması ve geliştirilmesi için yapılan ilk kurumsal çalışmaları içermektedir. Ancak bu çalışmalar bir süre sonra hususi bir kurumun bu işle ilgilenmesini gerektirir şekilde genişlemiş ve başlı başına bir iş ve mali mesele haline gelmiştir.

¹⁹² Akyılmaz vd., 2017: 178.

¹⁹³ Avcı, <http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/avci.pdf> (erişim tarihi: 18.01.2022): 77.

¹⁹⁴ Yeğen, 1999: 177; Doğan, 2008: 91.

Bu bakımdan Türk Dili Tetkik Cemiyeti 12 Temmuz 1932’de kurulmuştur. 1932-34 ve 36 yıllarında dil kurultayları düzenlenmiştir. 1936’daki üçüncü kurultayda kurumun adı Türk Dil Kurumu olmuştur. Türk Dil Kurumu 1983 yılında oluşturulan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu’na bağlanmıştır¹⁹⁵. Bu kurumun ihdas edilmesine ilişkin temel kanun 17.07.1983 tarihli 2876 sayılı “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu”dur. 2876 sayılı kanunla Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi ve Atatürk Kültür Merkezi bu yüksek kurum çatısı altında toplanmıştır. Ancak “daha etkin şekilde bilimsel faaliyetlerde bulunabilme”¹⁹⁶ gayesiyle 02.11.2011 tarihli 664 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK) çıkarılmıştır. Bu KHK ile; “Yüksek Danışma Kurulu, Yönetim Kurulu ve Daire Başkanlıklarından oluşan Yüksek Kurum; bünyesinde yer alan Kurumların Bilim Kurulları ve alt komisyonlarının oluşturulması ve Kurumlara verilen bilimsel çalışma imkânları sayesinde akademik bir yapıya kavuşturulmuştur.”

664 sayılı KHK’nın 1’inci maddesinde; “Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılâplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak, yaymak ve yayımlar yapmak” kararnamenin amacı olarak ifade edilmiştir. Bu doğrultuda kuruluş amacını destekler şekilde bilimsel çalışmalar yürütmek, çeviriler, yeni yayınlar yayımlatmak ve akademik etkinlikler düzenlemek görevleri arasındadır. Yüksek Kurum bünyesinde bulunan Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı “Atatürk’ün kişiliği, düşüncesi, ilkeleri ve inkılâpları” ile ilgili çalışmalar yürütmek, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı ise Türk kültürü üzerine akademik araştırma incelemelerde bulunmak ve yayımlatmak gibi amaçlar bağlamında Atatürk milliyetçiliği ile ilişkilendirilebilecek amaç ve görevlere sahip idare birimleridir.

Türk Dil Kurumu’nun asıl görevi elbette masa başında yabancı kelimelere Türkçe karşılık üretmek değildir. Kurumun aldığı kararlarla Türk diline ilişkin gelişim ve değişim toplumsal olgular göz önünde bulundurularak değerlendirilmekte ve dilin doğru kullanımı gösterilmektedir. Toplumunu oluşturan her kesim için referans teşkil eden kararlar alan Türk Dil Kurumu’nun kamu idaresinde kullanılan dil de dahil olmak üzere Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’in 16’ncı maddesinin sekizinci fıkrasında

¹⁹⁵ Doğan, 2008: 89-97.

¹⁹⁶ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Tarihçe, <https://www.ayk.gov.tr/s9-hakkmzda/tarihce/> (erişim tarihi: 24.03.2022)

belirtildiği üzere¹⁹⁷ mevzuat nezdinde de ilgili maddede doğrudan bir yaptırım öngörülmemiş olmasına rağmen, madde hükmünün usuller bağlamında bağlayıcılığı bulunmaktadır.

Türk Tarih Kurumu ise 1931 yılında Türk Tarih Tezi'nin ortaya çıkmasıyla kurulmuştur. "1983 yılında Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılâplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanımak ve yaymak amacıyla Atatürk'ün manevi himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı olarak kurulan 'Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na bağlanmıştır."

14.06.1973 tarihli 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2'nci maddesinde Türk Milli Eğitiminin genel amacı aşağıda yer verilen ifadelerle tarif edilmektedir;

"Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. (Değişik: 16/6/1983 - 2842/1 md.) Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır."

¹⁹⁷ Madde 16/8. "Belge, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Yazım Kılavuzu ve Türkçe Sözlük'ün güncel yayımı esas alınarak dil bilgisi kurallarına göre anlamlı ve özlü olarak yazılır."

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun ve Danıştay Sekizinci Daire'nin almış olduğu kararlarda ise 14.6.1973 tarihli 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun VII – Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği: Madde 10 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/2 md.) kapsamında yer alan¹⁹⁸;

“Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılap ve ilkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Milli ahlak ve milli kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir” hükmüne yer verilmiştir. Bu açıdan Atatürk milliyetçiliği aynı zamanda iyi birer yurttaş yetiştirmeyi ilke edinen, bunun için milli eğitime önemli görevler yükleyen bir anlayıştır.

Atatürk Milliyetçiliği ilkesinin yükseköğretim alanında da büyük önem atfedilen anayasal ilkeler arasında yer aldığı görülmektedir. İdari teşkilat içerisinde idari açıdan bir bütünlüğün sağlanması açısından YÖK'ün oluşturulmuş olması ve bu kurulun Atatürk milliyetçiliğinin gereklerinin yerine getirilmesi anlamında önemli bir işlev yüklenmiş olması dikkat çekicidir.

04.11.1981 tarihli 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun amacının belirtildiği 4'üncü maddesinin tamamı Atatürk milliyetçiliğinin gereklerini taşıyan hükümler içermesi bakımından son derece önemlidir;

“Madde 4 – Yükseköğretimin amacı:

a) Öğrencilerini;

- (1) ATATÜRK İnkılapları ve ilkeleri doğrultusunda ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı,
- (2) Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan,
- (3) Toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu,
- (4) Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren,

¹⁹⁸ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu E. 2018/3533 K.2021/192; Danıştay, 8. Daire 2013/10501 E., 2018/2319 K.

(5) Hür ve bilimsel düşünce gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı,

(6) Beden, zihin, ruh, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş,

(7) İlgi ve yetenekleri yönünde yurt kalkınmasına ve ihtiyaçlarına cevap verecek, aynı zamanda kendi geçim ve mutluluğunu sağlayacak bir mesleğin bilgi, beceri, davranış ve genel kültürüne sahip, vatandaşlar olarak yetiştirmek,

b) Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak, refah ve mutluluğunu artırmak amacıyla; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak ve hızlandıracak programlar uygulayarak, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline gelmesini sağlamak.”

Aynı kanununun 5’inci maddesinde ise yükseköğretimin, aşağıdaki “Ana ilkeler” doğrultusunda planlanıp, programlandığı ve düzenlendiği belirtilerek;

a) “Öğrencilere, Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı hizmet bilincinin kazandırılması sağlanır.”

b) “Milli Kültürümüz, örf ve adetlerimize bağlı, kendimize has şekil ve özellikleri ile evrensel kültür içinde korunarak geliştirilir ve öğrencilere, milli birlik ve beraberliği kuvvetlendirici ruh ve irade gücü kazandırılır.” (...)

1) “(Değişik: 29/5/1991 - 3747/1 md.) Yükseköğretim kurumlarında, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Türk dili, yabancı dil, 20/6/2012 tarihli ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununa göre iş güvenliği uzmanı olabilecek mezunları yetiştiren fakültelerde iş sağlığı ve güvenliği zorunlu derslerdendir.”

Kanununun 5. Maddesinin a) fıkrasında yer alan; “*Öğrencilere, ATATÜRK inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı hizmet bilincinin kazandırılması sağlanır.*” ifadesiyle yükseköğretimin ana ilkeleri arasında Atatürk milliyetçiliği açıkça yer almakta, yükseköğretimin plan ve program ilkesi olarak hükme bağlanmaktadır.

11.04.2002 tarihli 4752 sayılı Astsubay Meslek Yüksek Okulları Kanunu’nun 3’üncü maddesinde yer alan tanımlar arasında yer alan Astsubay meslek yüksek okulu’na ilişkin tanımda;

a) “Astsubay meslek yüksek okulu: Bilimsel özerkliğe sahip, Atatürk ilkelerine bağlı, askerî değerleri haiz, muvazzaf astsubay yetiştiren, ön lisans düzeyinde eğitim ve öğretim,

bilimsel araştırma ve yayın yapan bir yüksek öğretim kurumu” olarak belirtilen tarif içerisinde “Atatürk ilkelerine bağlı” ifadesi konumuz açısından önemlidir.

Aynı kanun kapsamında 5’inci maddenin a ve b fıkralarında Astsubay meslek yüksek okullarında eğitim ve öğretimin plânlanmasında, programlanmasında ve uygulanmasında Atatürk milliyetçiliği ve milli kültür unsularının göz önünde bulundurulması gerektiği hususunda;

a) “Öğrencilere, Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkelerine bağlı hizmet bilincinin ve meslekî değerlerin kazandırılması sağlanır.”

b) “Millî kültürümüz, örf ve âdetlerimize bağlı şekil ve özellikleri ile evrensel değerler içinde korunarak geliştirilir ve öğrencilere millî birlik ve beraberliği güçlendirici ruh ve irade gücü kazandırılır.” ifadeleri yer almaktadır.

25.04.2001 tarihli 4652 sayılı Polis Yüksek Öğretim Kanunu’nda ise akademinin kuruluş, amaç, görev ve ana ilkeleri başlığını taşıyan 3’üncü maddesinde; “Akademideki eğitim-öğretimin plân ve programlanmasında ve uygulanmasında aşağıdaki ana ilkeler göz önünde bulundurulur” denilerek;

a) “Öğrencilere Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda Atatürk milliyetçiliği, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devleti ilkelerine bağlı hizmet bilincinin ve mesleki değerlerin kazandırılması sağlanır.”

b) “Millî kültürümüz, örf ve adetlerimize bağlı şekil ve özellikleri ile evrensel kültür içinde korunarak geliştirilir ve öğrencilere milli birlik ve beraberliği güçlendirici ruh ve irade gücü kazandırılır.” ifadeleriyle emniyet teşkilatına nitelikli meslek elemanı yetiştiren bu yüksek öğretim kurumunun, Atatürk milliyetçiliği ilkesine bağlı, milli kültür değerlerini koruyan, milli birlik ve beraberliği güçlendirici rol üstlenen birer fert yetiştirme amacı taşıdığı da görülmektedir.

Polis Yüksek Öğretim Kanunu ile benzer şekilde 11.05.2000 tarihli 4566 sayılı Harp Okulları Kanunu’nun “Tanımlar” başlığını taşıyan 3’üncü maddesinde;

d) “Harp okulu: Kara Harp Okulu, Deniz Harp Okulu ve Hava Harp Okulu olup, Milli Savunma Bakanlığı kuruluşunda, Atatürk ilkelerine bağlı ve askeri değerleri haiz muvazzaf subay yetiştiren; (...) eğitim ve öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan, bilimsel özerkliğe sahip bir yükseköğretim kurumu” olarak tanımlanmaktadır ve kurum

“Atatürk ilkelerine bağlı ve askeri değerleri haiz muvazzaf subay yetiştiren” bir okul olarak tanımlanmaktadır.

“Ana ilkeler” başlığını taşıyan 5. maddede ise “Harp okullarında eğitim ve öğretimin plânlanmasında, programlanmasında ve uygulanmasında aşağıdaki ana ilkeler göz önünde bulundurulur;”

a) “Öğrencilere Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda ve Atatürk milliyetçiliği, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkelerine bağlı hizmet bilincinin ve meslekî değerlerin kazandırılması sağlanır.”

b) “Millî kültürümüz, örf ve âdetlerimize bağlı şekil ve özellikleri ile evrensel değerler içinde korunarak geliştirilir ve öğrencilere milli birlik ve beraberliği güçlendirici ruh ve irade gücü kazandırılır.” ifadesi Polis Yüksek Öğretim Kanunu’ndaki ifadelerle aynı mahiyettedir.

Türk idare teşkilat yapısı sadece ulusal anlamda ülke içindeki vatandaşlara yönelik genel idare hizmetlerinin sağlanması açısından değil aynı zamanda yurt dışındaki Türk vatandaşlarına, öğrencilere, akraba topluluklara yönelik olarak da teşkil edilmiş durumdadır. Bu bağlamda uluslararası birlikteliklerin ve ortaklıkların yanı sıra T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olarak kurulan ve yurtdışındaki Türk vatandaşlarına, akraba topluluklara ve Türkiye burslusu öğrencilere yönelik olarak kültürel, ekonomik ve sosyal açıdan destekleyici projeler ve burslarla destek sağlayan en önemli kurumlardan biri de Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’dır. 4 Nolu Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile yeniden düzenlenen (YTB), yurtdışındaki Türk vatandaşları için Türkçe dil eğitimi, kültürel hareketlilik, vatandaşlık hakları gibi alanlarda eğitimler ve projeler yürüterek yurtdışındaki Türk vatandaşlarının sosyal, kültürel ve eğitsel açıdan desteklenmesi, Türkiye ile olan bağlarının kuvvetlendirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca dünyanın farklı kıtalarında ve bölgelerinde köklü ilişkilerimizin ve kültürel bağlarımızın olduğu ülkelerle daha çok beşeri sermaye ve kamu diplomasisi odaklı biçimde ilişkiler kurulmakta, mevcut ilişkiler güçlendirilmektedir¹⁹⁹.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) öncelikle Orta Asya’daki Türk Cumhuriyetlerinin kendi kimliklerini, siyasi ve ekonomik haklarını kazanmalarını sağlama, altyapı eksikliklerini giderme noktasında önemli bir işlev görmektedir. Bugün Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya, Afrika ve Latin Amerika’da bulunan toplam 150’ye yakın ülkede faaliyetlerine devam etmektedir²⁰⁰. Sovyet Sosyalist

¹⁹⁹ <https://www.ytb.gov.tr/kardes-topluluklar/genel-bilgi> (erişim tarihi: 14.01.2022)

²⁰⁰ <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> (erişim tarihi:12.11.2021)

Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla Orta Asya'da kurulan ulus devletlerle aramızdaki kültürel ve tarihi bağların pekiştirilmesi ve bu ülkelerin kalkınma yönünde gereksinim duydukları desteğin kendilerine sağlanması için 1992 yılında oluşturulan TİKA²⁰¹, Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesinin bir yansıması olarak görebileceğimiz şekilde dost ve kardeş ülkelerle birlikte dünyada bir barış kuşağı tesis etmeyi amaç edinmiş durumdadır.

Asıl adı Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Teşkilatı olan ve kısa adıyla "Türk Konseyi" olarak anılan Türk Devletleri Teşkilatı da aynı ortak miras sahip ve Türk dili konuşan Türk devletlerinin bir araya gelerek oluşturdukları bir organizasyondur. Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'ın üye, Macaristan ve Türkmenistan'ın gözlemci olarak yer aldığı organizasyonun ilişkili kurumları arasında yer alan ve Türk Dünyasının UNESCO'su olarak anılan TÜRKSOY da Türk kültür mirasının yaşatılması açısından son derece önemli faaliyetler gerçekleştirmektedir²⁰². Atatürk milliyetçiliğinin bir yansıması olarak ele alınabilecek bu teşkilat yapısı, Türklük şuuruyla varlığını sürdüren toplumların gönül birlikteliğini devam ettirmeleri yönünde oluşturulmuş ve bununla birlikte ulaştırma, ticaret, eğitim gibi alanlarında işbirlikleri tesis edilmesi yoluyla ekonomik ve toplumsal gelişim sağlanmasına yönelik faaliyetleri de kapsar hale gelmiştir.

2.3. İdarenin Faaliyetleri Bakımından Atatürk Milliyetçiliği İlkesi

Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ve buna uygun faaliyetlerin idarece yerine getirilmesi meselesini en başta ve en görünür şekilde Türk dilinin korunması, Türkçe ve inkılap tarihi derslerinin öğretimin her aşamasında zorunlu tutulması, devletin iskânla ilgili hukuki ve siyasi faaliyetleri açısından değerlendirmek mümkün görünmektedir.

Toplumsal millet şuurunun yerleşmesi bir devlet faaliyetine bağlıdır. Türk Tarih Kurumu'nun ve Türk Dil Kurumu'nun mahiyeti bu açıdan bakıldığında daha anlamlı hale gelmektedir. Ortak semboller, kültür, tarih, din, eğitim ve kültürde kesintisiz biçimde bir devlet faaliyeti gerekmektedir. "Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet" ifadesi, İmparatorluğun mirasçısı olan devlete bu açıdan bir görev yüklemektedir²⁰³.

Millet olma bilincinin ve Türklük şuurunun en önemli unsurlarında birinin ve fertler arasındaki bağın ifadesinin dil olduğu kabul edilmektedir. İdarenin faaliyetleri esnasında

²⁰¹ TİKA'nın tarihçesi için bkz. <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222> (erişim tarihi: 12.11.2021)

²⁰² https://www.turkkon.org/tr/iliskili-kurumlar/turksoy_3 (erişim tarihi: 12.01.2022)

²⁰³ Akyılmaz vd., 2017: 190.

kullanılan dilin Türkçe olması zorunluluğu, Atatürk milliyetçiliğinin idarenin faaliyetleri üzerindeki etkisi bağlamında değerlendirilebilir.

Anayasa Mahkemesi kararında da belirtildiği gibi²⁰⁴;

“Türkiye’de yasaklanan bir dil olmadığı gibi, özel yaşamda da çeşitli diller kullanılmaktadır. Anayasa’nın 42. maddesinin son fıkrasında, Türkçe’den başka hiçbir dilin eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulup öğretilmeyeceği uluslararası andlaşmalar saklı tutularak kurala bağlanmıştır. Bu anayasal gerek, öğretim ve eğitim birliği ile öğretimin zorunlu olmasının ve bu yolla ulusal bütünlük ve dayanışmanın taşıdığı öneme bağlanmalıdır.”

Danıştay 8. Dairesi tarafından Kürtçe’nin seçmeli ders olarak ders programına alınmasına yönelik temyiz başvurusuna ilişkin kararda bu istemin yükseköğretimin amacına ters düşeceği ifade edilmiştir. Ancak aynı kararda²⁰⁵ konu “9.8.2002 gün ve 24841 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun’un 11. maddesinde Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi kanununun adının *Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin öğrenilmesi Hakkında Kanun* şeklinde değiştirildiği belirtildikten sonra, bu Kanunun amacından sözedilip, c bendinde, Türk Vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabii olmak üzere özel kurslar açılabileceği” yönündeki hükümle ilişkilendirilmiştir.

Türkçenin kullanımı bazı meslekler açısından hususi bir öneme sahiptir. Örneğin imar planlarının yapımında kullanılan terimler ve ibarelerin Türkçe olması tüm meslek erbaplarının aynı lisanı kullanarak anlaşmalarını sağlaması açısından önemli bir işlev görmektedir. Bu bakımdan kentsel dönüşüm, kentsel risk, bütünleşik kıyı yönetimi gibi son yılların yeni olgularına ilişkin kavramlara ait sözcüklerin türetilmesi planlamanın dilinin zenginleşmesi açısından önemli olmakla birlikte buna rağmen planlamadan beklenen faydanın ortaya çıkmaması planlama dilinin geliştirilmesinin yetersizliği ile ilişkilendirilmektedir.²⁰⁶ Bu bağlamda Türk dilinin zenginliğinin bu alanda yetkin biçimde kullanımı konusunda şehir bölge plancılarının hassasiyeti kadar Türk dili dışında başka bir dilin planlarda kullanılmadığı görülmektedir. Açıklama notları ve plan notlarıyla bir bütün olan imar planları (nazım imar

²⁰⁴ AYM, 14 Şubat 1997 T. ve E.1996/2, K.1997/1, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 34(2): 750.

²⁰⁵ Danıştay, 8. Daire 2002/3569 E., 2002/6478 K.

²⁰⁶ http://www.yapi.com.tr/haberler/planlamanin-dili_83652.html, (erişim tarihi: 11.01.2022)

planı gibi) idarenin milli güvenlik, kamu hizmeti, kolluk faaliyetleri gibi idarenin ayrı bir faaliyet alanı olan planlama faaliyeti içerisinde yer almaktadır. Hukuki anlamda idarenin kanuniliği ilkesine dayalı olan imar planlaması, “yerleşim alanlarında alt ve üst yapılaşmanın insan yaşamının gereklerine uygun olarak şekillendirilmesini sağlamak üzere, bu alanların mevcut durumlarından hareket edilerek gelecek hedeflerinin belirlenmesini ifade eder.”²⁰⁷

Devletin her kademesindeki bütün kamu kurum ve kuruluşları tarafından uyulması zorunlu kuralları içeren “Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”in 16’ncı maddesinin sekizinci fıkrasında “Belge, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Yazım Kılavuzu ve Türkçe Sözlük’ün güncel yayımı esas alınarak dil bilgisi kurallarına göre anlamlı ve özlü olarak yazılır. Belge içinde zorunlu olmadıkça yabancı kelimeye yer verilmez, verildiği durumda ise parantez içinde anlamı belirtilir. Ancak muhatabı yabancı ülke veya uluslararası kuruluş olan resmî yazışmalarda yabancı dil kullanılabilir. Bu durumda belge varsa uluslararası yazışma usullerine göre hazırlanabilir. Ayrıca yabancı dille yazılan belgenin Türkçe tercümesi oluşturulur ve yabancı dille hazırlanan belge ile ilişkilendirilerek saklanır.” ifadelerine yer verilmiştir. Türkçe kullanımı ile ilgili oldukça hassas bir duruş içeren metinde yabancı dil kullanımı uygun karşılanmamış, zaruret halinde yabancı dil kullanılacaksa da Türkçe tercümesinin ilgili belgeye iliştilmesi kuralı getirilmiştir. Devlet yazışmalarına ilişkin hükümlerin bu şekilde düzenlenmesi; Atatürk milliyetçiliğinin dil birliğini de içeren boyutunun, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milletin birliğinin sağlanmasında dile atfedilen önemin göstergesidir.

Yönetmeliğin dayanağı 1 sayılı “Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”nin “İdari İşler Başkanlığı” ile ilgili 6. maddesi ve “Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü” ile ilgili 7. maddeleridir.

Yönetmelikte sözü edilen “zorunlu olmadıkça yabancı kelimeye yer verilmez” ifadesi Türk dilinin korunması açısından önemlidir. Ayrıca bu konuda kamu kurum ve kuruluşlarına dilin korunmasına ilişkin bir rol de biçilmiştir. Her devlet dairesinin kurum içi ve dışına yönelik yürüttüğü yazışmalarda yabancı kelimelerin kullanımından kaçınmaları bir açıdan Türkçe’nin korunmasını yabancı kelimelerin yerine ikame Türkçe kelimelerin yaygınlaşması açısından da önemlidir. Örneğin Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yürütülen yazışmalarda ve

²⁰⁷https://www.ilkercolak.com.tr/wp-content/uploads/2015/06/imar_planlari_imar_uygulamalari_ve iptal_davalari.pdf (erişim tarihi: 14.01.2022)

duyurularda²⁰⁸, TRT yayınlarında kullanılan Türkçe’de faks kelimesi yerine belgeçer kelimesinin kullanılması bu konuda önemli bir gösterge olarak kabul edilebilir.

Konuyla ilgili olarak Danıştay 8. Dairesi tarafından verilen belediye meclisinin feshine ilişkin karar üzerinde durulabilir. Diyarbakır ili Sur ilçesi belediyesi tarafından ilçe sınırları içerisinde yaşayan nüfusun %72’sinin Kürtçe konuşmasından ve yine farklı dillerin ilçede konuşulmasından dolayı belediye hizmetlerinde bu dillerin kullanılması kararı alınmıştır. Uygulamanın resmi yazışmaları kapsamadığı belediye tarafından duyurulsa da İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan başvuru neticesinde belediye başkanının görevden düşürülmesine, belediye meclisinin de feshine karar verilmiştir. Bu noktada Anayasa’nın 3’üncü maddesi ile Anayasa hükümlerinin bütün kuruluşlarını bağladığını belirten 11’nci maddesi ile “Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun”un 2’nci maddesi “özel ve resmi bütün kuruluşlarda yeni Türkçe harfler kullanılır” hükmü karara dayanak teşkil etmektedir.

10.04.1926 tarihli 805 sayılı “İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun”un 1’inci maddesinde “Türk tabiiyetindeki her nevi şirket ve müesseseler, Türkiye dahilindeki her nevi muamele, mukavele, muhabere, hesap ve defterlerini Türkçe tutmağa mecburdurlar” ifadesi ile 3’üncü maddesinde geçen “İkinci maddede mezkûr şirket ve müesseseler muamelatında Türkçeden başka bir lisanı dahi ilaveten kullanabilirlerse de asıl olan Türkçe olup mesul imzaların Türkçe metin zirine vaz’ı mecburidir. Bu memnuiyete rağmen imza diğer lisanla yazılmış kısım veya nüshanın altına mevzu olsa dahi Türkçesi muteberdir.” ifadeleri Türk dilinin ticari hayatın vazgeçilmez bir unsuru olduğu, Türk dilinin korunması ve milli birlik ve bütünlüğün tesisi amacına hizmet eden en önemli birleştirici olduğu düşüncesinin bir ürünü olduğuna işaret etmektedir. Son yıllarda bu husustaki tartışmalar tahkim anlaşmalarında Türkçe kullanımı ile ilgili tartışmalara evrilmiş durumdadır²⁰⁹.

Atatürk; ümmetten millete geçiş ve milli kültür etrafında milletleşme sürecini gerçekleştirme rolünü gerçekleştirmek üzere Cumhuriyet döneminde eğitime ayrı bir önem atfetmiştir. Ziya Gökalp’ın görüşleri doğrultusunda şekillendirilen bu süreçte eğitim programları oluşturulmuştur²¹⁰.

“Ziya Gökalp’a göre, milli kültürü topluma aşlamak dilde ve düşüncede uyumlu bir birlik oluşturur ve milli eğitimin amacı ve misyonu da budur.”²¹¹

²⁰⁸ Örnek duyuru için Bkz. <https://www.kkk.tsk.tr/pasaport.aspx>

²⁰⁹ Esen, 2020

²¹⁰ Doğan, 2008: 125.

²¹¹ Türkdogan, 1995:15; Doğan, 2008: 32

Eğitim faaliyeti aynı zamanda bir kültürlenme, kültür aktarımı sürecidir. Kültürün korunması ve genç nesillere aktarılması milli kültüre de etki etmektedir. Bu nedenle Türk milli kültürü milli eğitimle iç içe olmak durumundadır. Bunu sağlayan Milli Eğitim idare teşkilatı çok önemli bir işlev yüklenmektedir²¹².

Atatürk'ün düşüncesine göre, laik ve milli kültürün ortaya çıkması eğitim sürecine bağlıdır. Ancak bu yalnız okullarda yapılan öğretimle gerçekleştirilemez. Kültürel içeriği zenginleştirmek gerekmektedir, bu da kültürün taşıyıcısı dili Türkçeleştirmekle mümkün olur²¹³.

Hem Türkçe'nin öğretilmesi hem de Türk dili dersinin zorunlu ders olarak her kademedeki müfredatta yer alması hususunu Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesinin bir gereği olarak görmek mümkündür. Ancak bu alanda idarenin bu yöndeki faaliyetlerinden beklenen ile gerçeklikte olan arasında bir takım farklar ve olumsuzluklar gün yüzündedir.

Akkaya ve Sevindi tarafından yapılan bir araştırmada ne yazık ki zorunlu tutulsa da Türk dili derslerinden beklenen işlevin gerçekleştirilememesinin bazı nedenlerine yer verilmiştir. Bunlardan biri ilk ve orta öğretimde Türk dilinin yeterli nitelikte ele alınmaması iken bu durum yükseköğretimde eksikliklere, bu eksiklikler de çarpıklıklara neden olmaktadır. Bu durumda da Türk Dili derslerinin yükseköğretimde belirli bir standart müfredat dahilinde zorunlu olmasını zaruri kılmaktadır²¹⁴.

Ayrıca üniversite öğrenimine başlayan bir öğrenciden de Türk Dili dersi için beklenenler, ortaöğretimde öğrenciden beklenenden çok da farklı olmayınca bu ders öğrenciler arasında gereksiz bir ders olarak görülür olmuş, yük olarak algılanmaya başlanmıştır²¹⁵. Bu bakımdan Türk dili dersinin zorunlu olması dil birliğinin sağlanması, dilin yaşatılması açısından Atatürk milliyetçiliğinin bir gereği olarak değerlendirilebilir ancak yanlış uygulamalar veya eksiklikler neticesinde bu tür uygulamalarda yaşanan aksaklıklar uygulamaların mahiyetini sorgulatır hale gelmektedir.

Bu husus Yükseköğretim Kanunu'nun 5'inci maddesinde geçen "Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda" hükmü uyarınca idarenin faaliyetleri açısından üniversitelerde Atatürk ilke ve inkılaplarının öğretilmemesi düşünülemez. Yükseköğretim bir bütündür. Devlet veya vakıf üniversiteleri ayrımı gözetilmeksizin yükseköğretim kanununda yer alan hükümler bütün

²¹² Doğan, 2008: 32-33.

²¹³ Doğan, 2008: 34.

²¹⁴ Akkaya ve Sevindi, 2015: 93; Çotuksöken, 2006.

²¹⁵ Akkaya ve Sevindi, 2015: 93.

yükseköğretim kurumlarını bağlamaktadır. 1980 darbesi sonrasında oluşturulan bir kurul olan Yükseköğretim Kurulu 1981 üniversite reformuyla oluşturulmuştur. 12 Eylül 1980 darbesini yapan kadrolar 1980 öncesi dönemde yükseköğretim alanında görülen sorunları farklı ideolojilerin ülke yararına olmayan faaliyetlerine bağlamışlar ve çözümü Atatürk milliyetçiliğine uygun teşkilatlanma ve politikalarda bulmuşlardır. Sadece yükseköğretimde değil ilköğretimde de Atatürk milliyetçiliğini vurgular şekilde ders kitapları tanzim edilmiş, bayrak, Türkiye haritası, milli marş, Atatürk'ün gençliğe hitabı gibi milli şuuru pekiştiren unsurlar eğitim alanına dahil edilmiştir. Yani bu noktada 1980 darbesinin Atatürk milliyetçiliği üzerinden hem milli eğitimi hem de yükseköğretimi tekrar tanzim ettiğini ifade etmek mümkündür. Keza tarih dersinin öğretimin her kademesinde zorunlu olması da bu kapsamda değerlendirilebilir. Cumhuriyet kendi tarihini kendi vatandaşını yetiştirirken öğretmek istemektedir. Atatürk milliyetçiliği de Türklük şuurunun tarih bilinciyle kazanılacağını, ortak mazinin düşünce ve inançta canlı tutulmasının önemini vurgulayan bir düşünce biçimidir. Bundaki ana sebeplerden biri 1982 Anayasasının yapım sürecinde meclis görüşmelerinde de belirtildiği gibi Türk gençlerini dünyadaki yaygın siyasi akımlardan, otokratik eğilimlerden koruyarak cumhuriyet ideolojisine bağlamak için bu derslerin zorunlu tutulması düşünülmüştür²¹⁶.

Buna göre bu dersin amacı;

- a. “Türk İnkılabının tarihi önemini ve anlamını kavratmak;
- b. Atatürk'ün milliyetçilik ve medeniyetçilik anlayışını belirtmek;
- c. Kurtuluş Savaşını ve bu savaşı, Türk milletinin varlığını korumak ve sürdürmek için ne büyük fedakârlıklarla gerçekleştirildiğini kavratmak;
- d. Türk Milletinin bütün kurumları ve değerleriyle birlikte çağdaş uygarlığa hangi tarihi şartlar altında ve nasıl geçtiğini kavratmak;
- e. Dünya devletlerinin ve Türkiye'nin içinde bulunduğu o günkü durum göz önüne alınmak suretiyle, Türk inkılabının ne güç şartlar altında gerçekleştirildiğini kavratmak;
- f. Demokrasi hayatımızın gelişmesini inceleyerek, onlara demokratik düzenin gerektirdiği bilgi ve davranışları kazandırmaktır.”²¹⁷

Milli güvenlik dersi açısından da benzer değerlendirmeleri yapmak mümkün görünmekle birlikte bu dersin Türk vatandaşları için hem hak hem de ödev olan yönünün

²¹⁶ Babaoğlu, 2013: 592-593; Bolat, 2012

²¹⁷ Babaoğlu, 2013: 594; Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 1981: 285.

toplumun genç bireylerine aktarılması, öte yandan toplumun fertlerinin askerliğe hazırlanması olarak da işlev gördüğü söylenebilir²¹⁸. 1926'dan bu yana milli eğitim sisteminde yürürlükte kalmış ancak 2012-2013 öğretim yılı itibariyle dersler müfredattan kaldırılmıştır.

Türk dili gibi ülke toprakları üzerinde milli egemenliğin ve bağımsızlığın sembolü niteliğinde olan Türk bayrağının kutsallığı tarihi önemine binaen milli ve dini duygularla harmanlanmıştır. Bu bakımdan Türklüğün, vatanın bir ve bölünmezliğinin en önemli simgesi olan ay yıldızlı al bayrağımıza saygı gösterme, bu saygı çerçevesinde kullanma ve bu konuda getirilmiş yasaklara uymama halinde ise yaptırımlara maruz kalma gibi konular mevzuatta 22.09.1983 tarihli 2893 sayılı Türk Bayrağı Kanunu ile 21.01.1985 tarihli 85/9034 Nolu Türk Bayrağı Tüzüğü'nce belirlenmiştir.

Türk Bayrağı Kanunu'nun 7'nci maddesinde belirtilen yasaklar;

“Türk Bayrağı, yırtık, sökük, yamalı, delik, kirli, soluk, buruşuk veya layık olduğu manevi değeri zedeleyecek herhangi bir şekilde kullanılamaz. Resmi yemin törenleri dışında her ne maksatla olursa olsun, masalara kürsülere, örtü olarak serilemez. Oturulan veya ayakla basılan yerlere konulamaz. Bu yerlere ve benzeri eşyaya Bayrağın şekli yapılamaz. Elbise veya uniforma şeklinde giyilemez.

(...)

Türk Bayrağına sözle, yazı veya hareketle veya herhangi bir şekilde hakaret edilemez, saygısızlıkta bulunulamaz. Bayrak yırtılamaz, yakılamaz, yere atılamaz, gerekli özen gösterilmeden kullanılamaz.” olarak ifade edilmektedir.

Türk bayrağı, Türk milletinin egemenliğinin ispatı, millet olma bilinci açısından önemli bir Türk kimliği bileşeni durumundadır. Bayrak aracılığıyla millete dair beslenen aidiyet ve özsaygı Türk milleti açısından ayrı bir tarihsel, kültürel içerik taşımaktadır²¹⁹.

Atatürk milliyetçiliği ilkesinin idare üzerindeki tesirlerinden bir diğerini iskan hususunda görmek mümkündür. Alpagir Cevheri'nin araştırmasında belirttiği gibi 1934 yılında kabul edilen 2510 sayılı İskân Kanunu bağlamında değerlendirildiğinde iskan politikası, “muhacir statüsüyle ülkeye gelenlerin iskânlarını ve nüfus yayılımını düzenlemekle birlikte, Osmanlı'dan devralınan çok kültürlü, dilli ve dinli yapıdan Türk kültürü ve Türk dili temelinde bir Türk kimliği inşa edebilmek amacını taşımaktadır.”²²⁰ 1923-1950 yılları arasında

²¹⁸ Aycan vd., 2018: 232.

²¹⁹ Taşdemir, 2019: 95.

²²⁰ Alpagir Cevheri, 2014: 237.

uygulanmış olan iskân kanunlarını inceleyen Alpakgir Cevheri'nin ifadesiyle bu kanunlar Türk milletine ve iskan meselesine ilişkin olarak üç gruba yönelik düzenlemelere yer vermektedir. “Bunlardan ilki muhacirlerin Türkiye’ye geliş, iskân ve nakil koşullarını belirlemektir. İkincisi ise Kürtlük, Çerkezlik, Lazlık veya Boşnaklık” gibi fikirlerin propaganda edildiği, Türk camiası ile ortak tarih ve ahlaka sahip olan fakat Türkçe konuşmayan unsurların ülke içinde nakil ettirilerek hem toprak bütünlüğün korunmasını hem de Türkçenin, Türk kültürünün ve Türk kimliğinin özümsemesini sağlamaktır. Üçüncü grup Hıristiyan ve Musevilerin Türkçe konuşması sağlanarak Türk milletinin parçası haline getirmektir.”²²¹ Bu doğrultuda kültür ve dil ekseninde birleşen Türk milletinin ve Türk milliyetçiliğinin ikame edilmesi, Türk kimliğinin oluşmasına ilişkin temellerin atılması söz konusu olabilmıştır.

Bu bağlamda; “Anayasa m. 66/I hükmü ülkenin kuruluş felsefesini yansıtarak 1924 Anayasasından beri anayasada yerini bulan bir hükümdür. Hukuken Türk kelimesini tanımlayan bu hüküm vatandaşlar arasında etnik kökene göre ayırım yapılmasını önlemektedir. Yahudi kökenli Türk vatandaşı, Ermeni, Kürt, Çerkez kökenli Türk vatandaşı ile Türkmen kökenli Türk vatandaşı arasında bir ayırım yoktur ve Türk kelimesi bütün vatandaşları (sonradan Türk vatandaşı olanlar dahil) kapsayıcı ve bütünleştirici bir etki yapmaktadır.”²²²

Dayanağını 14/7/1965 tarihli 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu (DMK)'ndan alan 21/2/1983 tarihli 83/6061 Nolu Bakanlar Kurulu kararı uyarınca da konuyu ele almak mümkündür. Öncelikle 657 sayılı DMK'na bakıldığında;

Madde 6 – (Değişik: 12/5/1982 - 2670/1 md.)

“Devlet memurları, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına ve kanunlarına sadakatla bağlı kalmak ve milletin hizmetinde Türkiye Cumhuriyeti kanunlarını sadakatla uygulamak zorundadırlar. Devlet memurları bu hususu ‘Asli Devlet Memurluğuna’ atandıktan sonra en geç bir ay içinde kurumlarınca düzenlenecek merasimle yetkili amirlerin huzurunda yapacakları yeminle belirtirler ve özlük dosyalarına konulacak aşağıdaki ‘Yemin Belgesi’ni imzalayarak göreve başlarlar.” Bu madde hükmünde sözü edilen yemin şu şekildedir;

“Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına, Atatürk İnkılap ve İlkelerine, Anayasada ifadesi bulunan Türk Milliyetçiliğine sadakatla bağlı kalacağıma; Türkiye Cumhuriyeti kanunlarını milletin hizmetinde olarak tarafsız ve eşitlik ilkelerine bağlı kalarak uygulayacağıma; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyip, koruyup bunları

²²¹ Alpakgir Cevheri, 2014: 237.

²²² Özel, 2012. 58.

geliştirmek için çalışacağıma; insan haklarına ve Anayasanın temel ilkelerine dayanan milli, demokratik, laik, bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilerek, bunları davranış halinde göstereceğime namusum ve şerefim üzerine yemin ederim.”

Görüldüğü gibi Atatürk ilke ve inkılaplarına ve Türk milliyetçiliğine sadakat, Türk milletinin değerlerini koruyup geliştirmek kamu idaresi alanında memur statüsünde görev yaparak kamu hizmeti üreten bütün fertlerin ortak görevi olarak sayılabilir. Bu noktada silahlı kuvvetler mensupları, hakimler, akademisyenler gibi DMK'ya tabi olmayan kamu personelinin sadakat yükümlülüğünün olmadığından bahsedilemez. Anayasanın 129'uncu maddesinde yer alan “diğer kamu görevlileri” ibaresi bu görüşü teyit etmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu hususta “bu görevlerde bulunan kişilerin devletin egemenlik gücünün bir kısmını ellerinde tutmaları nedeniyle, devletin bu kişilerden özel bir güven ve sadakat bağı göstermelerini beklemekte meşru bir menfaati”nin bulunduğu yönünde hüküm kurmuştur²²³. Ancak yine de hangi hallerin sadakatsizlik sayılacağına ilişkin net bir belirleme yapmak da güç görünmektedir²²⁴. DMK'nın 7'inci maddesi ise bu çerçevede kriter teşkil edebilecek bazı hususlara yer vermiştir;

“Devlet memurları her durumda Devletin menfaatlerini korumak mecburiyetindedirler. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına ve kanunlarına aykırı olan, memleketin bağımsızlığını ve bütünlüğünü bozan Türkiye Cumhuriyetinin güvenliğini tehlikeye düşüren herhangi bir faaliyette bulunamazlar. Aynı nitelikte faaliyet gösteren herhangi bir harekete, gruplaşmaya, teşekküle veya derneğe katılamazlar, bunlara yardım edemezler.” Ancak bu kanun hükmünde belirlenen hususların kapsamının genişletilmesi, kanun lafzında yer almamasına rağmen “devlete sadakat” gibi bir noktadan konuyu ele almak memurun haklarını sürekli törpüleyen bir noktaya da konuyu sürükleyebilir. Bunun hukuka sadakat olarak anlaşılması kimi yazarlarca²²⁵ önerilmektedir.

Kemal Gözler ise sadakatin resmi ideolojiye bağlılık yükümlülüğüne denk geldiğinden söz etmektedir. Buna ek olarak ülkeye ve millete bağlılık şeklinde iki alt ödevin devlete bağlılığı ifade ettiğini, ama sadakatin devlete bağlılıktan daha kapsamlı bir anlama sahip olduğunu vurgulamaktadır²²⁶.

²²³ Pellegrin v. Fransa, 8.12.1999, B. no. 28541/95

²²⁴ Sevinç ve Akman, 2020: 535.

²²⁵ Sevinç ve Akman, 2020: 554.

²²⁶ Gözler, 2019: 749-750.

Devlet memurlarının sadece yurt içinde görev yapması söz konusu değildir. Yurt dışında görev yapan veya görevlendirilen memurların da Türk kültürünün tanıtılması, korunması, kültürel bağların güçlendirilmesi gibi sorumlulukları mevcuttur. Örneğin Bakanlıklararası Ortak Kültür Komisyonu tarafından yurt dışında görevlendirme hususunda Ek Madde 36 – (Ek : 4/7/2001 – KHK-631/8 md.)

“Türk kültürünün yurt dışında tanıtılması, yayılması ve korunması, yurt dışındaki Türk vatandaşları ile soydaşların kültürel bağlarının korunması, güçlendirilmesi ve dini konularda aydınlatılması ile Türk dilinin öğretilmesi amacıyla (...)” görevlendirilenlere yapılacak ödemelerle ilgili hükme yer verilmiştir.

İdarenin faaliyetleri bağlamında Atatürk milliyetçiliğinin etkisini görebileceğimiz bir diğer husus yine memuriyete ilişkin olmakla birlikte bu defa aday memurların yetiştirilmesi aşamasında ortaya çıkmaktadır;

“Aday Memurların Yetiştirilmelerine İlişkin Genel Yönetmelik’in 4’üncü maddesinde aday memurların eğitimlerine ilişkin olarak (Madde 4/a-1); “Eğitimin amacı; Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına, Atatürk inkılap ve ilkelerine, Anayasada ifadesi bulunan Atatürk Milliyetçiliğine sadakatle bağlı kalacak, Türkiye Cumhuriyeti Kanunlarını milletin hizmetinde olarak tarafsızlık ve eşitlik ilkelerine bağlı kalarak uygulayacak yurt ve vatandaş sevgisi ile dolu, güler yüzlü, yol gösterici, vatandaşlara daima yardımcı, disiplinli ve bilgili memur yetiştirmektir.” Eğitim konuları arasında Atatürk ilkeleri yer almakla birlikte bu eğitimin sürelerinde de bir kısıtlamaya gidilemeyeceği (Madde 5/a-1) belirtilmiştir.”

Eğer Türk kültürüne hizmet etmeleri nedeniyle görevlerinden çıkarılmış Türk asıllı ve yabancı uyruklu öğretmenlere veya din görevlilerine dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar sosyal yardım yapılmasına ilişkin kanun, dünyanın bir başka yerinde Türk kültürüne hizmet etmekten kaynaklı yaşanan sorunların giderilmesine yönelik önemli bir işlev görmektedir. Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet, Türklük şuurunun dünyanın neresinde olursa olsun teminini sağlamakla vazifeli devlet görevlilerini yalnız bırakmamakta, birlik ve bütünlüğe katkı sunan her unsuru kapsamaktadır.

16.12.1960 tarihli 168 sayılı “Yabancı Memleketlerde Türk Asıllı ve Yabancı Uyruklu Öğretmenlere Sosyal Yardım Yapılması Hakkında Kanun”un 1’inci maddesi uyarınca “yabancı memleketlerde Türk kültürüne hizmet eden Türk asıllı ve yabancı uyruklu öğretmen veya din görevlilerine; görevlerinden ayrılışları halinde kendilerine, vefatları halinde ise dul ve yetimlerine bu Kanun hükümlerine göre sosyal yardım yapılır.”

Yardımlardan faydalanabilmek için; 1/d fıkrası “Görevlerini yapmaları sırasında, şahsiyet ve Türk kültürüne hizmetlerinin sebep ve etkisiyle, buldukları ülke makamlarınca görevlerinden men edilmiş olmak” şartını getirirken, ancak 3/b fıkrası “Türk kültürüne ve devrimlerine aykırı harekette bulunmaması” şartını getirmektedir.

İdarenin Atatürk Milliyetçiliği ilkesi ile çelişen faaliyetleri açısından ise iki önemli konu öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki T.C. ibaresinin kamu idaresinde ve kamu kurumlarının isimlerinden kaldırılması, diğeri ise ilkokullarda okutulan öğrenci andının kaldırılmasıdır.

“T.C. rumuzu, siyasal rejimiyle Türkiye Devletinin adı olan ‘Türkiye Cumhuriyeti’ sözcüklerinin kısaltmasıdır.”²²⁷ Adında yer aldığı kurumun devlet kurumu olduğunun veya devlet kurumları ile aynı hükümlere tâbi olduğunun bir göstergesidir. Özel hukuk tüzel kişilerince kullanımı halinde ya da yetkisiz kullanma ve gerektiği yerde kullanmama gibi durumlarda hukuki sonuçların da ortaya çıkabileceğini belirtmek gerekmektedir. Hususi olarak T.C. ibaresi Refik Saydam Hıfzısıhha Müessesesi ile Merkez Bankası’nın önünde bir sıfat olarak (Cumhuriyeti yerine Cumhuriyet ifadesi tercih edilmiştir) kullanılmıştır. Yasal zemine oturtulmuş olarak bu iki kurumun isimlerinde yer bulan T.C. ibaresine diğer tüm kamu kurum, kuruluşları ile bunların ilgili ve bağlı kuruluşlarının isimlerinde bir anlamda isteğe bağlı biçimde yer verilmektedir. Yasal zorunluluk olmamasına rağmen veya kurum adının ve unvanın bir parçası olmadığı hâlde T. C. İbaresinin kullanılması, bir milli kimlik refleksi olarak değerlendirilebilir²²⁸. Ancak idare tarafından yaygın biçimde benimsenmiş olduğu bilinen ve kamu kurumlarının kamu hizmeti niteliğini milli şuurla birleştiren bu ibarenin kullanımının kurumların tanıtıcı bayrak ve tabelalarından kaldırılması²²⁹ Anayasa’nın başlangıçta belirtilen temel ilkelerine dayanan ve Atatürk milliyetçiliği ilkesine bağlı devlet ilkeleriyle uyumadığını ifade etmek gerekmektedir.

Bir diğer konu ise öğrenci andının (andımız)²³⁰ ilkokullarda okutulması uygulamasına son verilmiş olmasıdır.

²²⁷ Türk, 2013: 389.

²²⁸ Türk, 2013: 399.

²²⁹ T.C. ibaresinin kamu idaresi ve kurumlarından kaldırılması yönünde parlamento veya hükümet tarafından alınmış bir karar bulunmamaktadır. Bu yöndeki tasarruf kamu idaresi bünyesindeki birimlere ve kamu kurumlarına ait biçimde gerçekleşmektedir.

²³⁰ 1933-2013 yılları arasında okutulan öğrenci andı aslında bir yemin metnidir. 1933 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip tarafından yazılmıştır. 18 Mayıs 1933 tarih ve 1749/42 sayılı “Talebinin Her Gün Tekrar Edeceği İbare Hakkında” başlıklı Bakanlık genelgesinde öğrenci Andı’nın amacı, anlamı ve öğrencilere nasıl kavrıtılacağı açıklanmış olup bu genelge ilkokullar yönetmeliğinde yer almıştır.

Andımızın gerekçesi olarak kabul edilebilecek hükümler genelgede şu şekilde yer almaktadır;

1. “Her öğretmen bu antta geçen cümleleri bulunduğu sınıfta tahtaya yazacak ve öğrencinin defterlerine yazdıracaktır. Öğrencinin bu cümleleri doğru olarak defterine geçirdikleri kontrol edilecektir.”

2013 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan kararla andımızın okullarda okutulması uygulamasına son verilmiştir. Türk Eğitim Sendikası bu duruma istinaden Danıştay'da dava açmış ve Danıştay 8. Dairesi, 2018 yılında oy çokluğuyla aldığı kararda²³¹, öğrenci andını yürürlükten kaldıran düzenlemenin iptaline karar vermiştir. Milli Eğitim Bakanlığı kararı temyiz etmiş ve Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu 13 Mart 2021'de itirazı oy çokluğuyla kabul ederek, Danıştay 8. Dairesinin yönetmeliği iptal eden kararını kaldırmıştır²³².

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun karar gerekçesinde; "Dava konusu Yönetmelik değişikliği ile Öğrenci Andı okutulması uygulamasından vazgeçilmiş ise de; Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nin 8. maddesinin 1. fıkrasının (ç) bendinin (4) numaralı alt bendinde yer alan, ilköğretimin 1., 2. ve 3. sınıflarına ait kitaplarda ikinci yaprağın arka yüzünde Öğrenci Andı'na yer verilmesinin zorunlu olduğu kuralı yürürlüktedir. Bu itibarla, Öğrenci Andı eğitim ve öğretim yöntemi ve materyali olarak kullanılmaya devam etmektedir. Atatürkçülüğe, Türklüğe ve bazı ahlaki değerlere yer veren Öğrenci Andı metninin Anayasa'da ve 1739 sayılı Kanun'da yer alan temel ilkelere uygun olduğu konusunda taraflar arasında bir çekişme bulunmamaktadır. Bu itibarla, uyumsuzluk

2. "Öğretmen bu cümlelerin ifade ettiği fikirleri birer birer, çocukların fikrî seviyelerine uygun düşecek şekilde, canlı ve cazip bir dille anlatacak, çocukların cümlelerin anlamını iyice kavramalarına dikkat edecek, cümlelerde çocukların anlamadığı hiçbir nokta kalmamasına önem verecektir. Arada geçen "Türklük, doğruluk, çalışkanlık, yasa, küçükleri korumak, büyükleri saymak, yurdu, ulusu özünden çok sevmek, ülkü, yükselmek, ileri gitmek, varlığımızın Türk varlığına armağan olması" gibi tabirlere ve fikirlere çocukların iyice nüfuz etmelerine çalışılacaktır."

3. "Öğretmen, öğrencilerin bu fikirleri ve tabirleri iyice anlayıp anlamadıklarına emin olmak üzere, her tabir ve fikir hakkında çocuklara sorular sorarak, bu tabirleri yerli yerinde kullanıp kullanmadıklarını anlamak için öğrenciyi kontrole tabi tutacaktır."

4. "Çocukların bu cümleleri mekanik bir şekilde değil, ifade etmek istediği fikirlerin ve duyguların anlamlarını düşünerek, onları bütün benlikleriyle duyarak ve candan benimseyerek söylemelerine dikkat edilecektir."

5. "Öğrenciye bu ant ayakta ve hep birden söyletilecek, öğretmen de öğrencinin karşısında yine ayakta durarak onlarla birlikte söyleyecektir."

6. "Bu andı söylerken öğrencinin laubali vaziyet almamasına, dürüst ve ciddî durmasına öğretmen dikkat edecektir."

7. "Çocuklar, candan duydukları ve zaman geçtikçe manasına daha derin bir şekilde nüfuz edecekleri asil yüksek hislere tercüman olan bu andı sevinçle, şevkle ve ilgi ile tekrar ederken millî bir vazife ifa ettiklerinin bilincini duymalıdır."

Millî Eğitim Temel Kanunu'nda da yer bulan, millî ahlaka ve şüura sahip fertlerin yetiştirilmesi açısından millî eğitimin önemli bir parçası olarak değerlendirilebilir. 1933 ve 1972 yıllarında kısmen revize edilen andımızın 1997 yılından itibaren okunan son hali şu şekildedir;

"Türk'üm, doğruyum, çalışkanım,

İlkem: küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, milletimi özümden çok sevmektir.

Ülküm: yükselmek, ileri gitmektir.

Ey Büyük Atatürk!

Açtığın yolda, gösterdiğin hedefe durmadan yürüyeceğime ant içerim.

Varlığım Türk varlığına armağan olsun.

Ne mutlu Türk'üm diyene!"

²³¹ Danıştay, 8. Daire 4/04/2018 tarih ve 2013/11441 E., K:2018/2317 sayılı kararının

²³² Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 2018/3533 E., 2021/192 K.

Öğrenci Andı'nın içeriğine yönelik olmayıp; meri mevzuata göre hala eğitim ve öğretim yöntemi ve materyali olarak kullanılmaya devam edilen Öğrenci Andı'nın ilkokullarda her gün dersler başlamadan önce topluca okutulup okutulmayacağına ilişkindir.” denilmektedir. Bundan yola çıkarak kurul “Türk Milli Eğitiminin amaç ve ilkelerinin öğrencilere kazandırılması sırasında kullanılacak eğitim ve öğretim yöntemlerini ve materyallerini belirleme hususunda takdir yetkisine sahip olan davalı idarece, söz konusu takdir yetkisinin, 2005 yılından itibaren Dünyadaki genel eğilimlere uygun olarak benimsenen yeni eğitim ve öğretim yaklaşımı dikkate alınarak, eğitim ve öğretim materyali olarak kullanılmaya devam edilen Öğrenci Andı'nın yalnızca derslerden önce her gün topluca okutulması uygulamasının kaldırılması yönünde kullanılmak suretiyle tesis edilen dava konusu düzenleyici işlemde hukuka aykırılık bulunmadığı sonucuna varılmıştır.” şeklinde hüküm kurmuştur.

Bu konuda Kartal'ın çalışmasında Andımızda yer alan ibarelerin Nutuk'ta yer alan ve Türk'e vasıflarının hatırlatıldığı satırlara benzerlik açısından dikkat çekici olduğu, geçmişle gelecek arasında nesiller arası bağın kurulmasının ne kadar önemli olduğu Nutuk'un şu satırlarına atıfla vurgulanmaktadır²³³;

“...Türk milletinin karakteri yüksektir; Türk milleti çalışkandır; Türk milleti zekidir. Çünkü Türk milleti millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü Türk milletinin, yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir. Şunu da önemle belirtmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihî bir özelliği de, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitrî zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini ve millî birlik duygusunu sürekli ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek geliştirmek millî ülkümüzdür. Türk milletine çok yakışan bu ülkü, onu, bütün beşeriyette, hakikî huzurun temini yolunda, kendine düşen medenî görevi yapmakta başarılı kılacaktır...”

Davalı idarenin yapmış olduğu savunmadan “Öğrenci Andı'nın özüne değil icra edilmiş şekline yönelik” bir görüşe sahip olduğu anlaşılrsa da Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun aldığı karara yönelik karşı oy kullanan üyenin karşı oy gerekçesinde andımızın icra edilmiş şekline yönelik bir değişiklik varsa andımızın açık-kapalı mekanlarda, uygun zamanlarda okunması yönündeki kararın yine idarece alınabileceği, buna mani bir durumun olmadığı belirtilmektedir. İdari Dava Daireleri Kurulu tarafından 8. Dairenin kararının bozulması

²³³ Kartal, 2019: 30.

sonrasında okullarda andımızın okutulmasına son verilmiştir. Ancak bazı özel okullarda sendikaların etkisiyle andımızın halen okutulmakta olduğu basında yer alan haberlerde ifade edilmektedir.

Bir başka husus ise T.C. ibaresinin kamu kurumlarının tabela ve flamalarından kaldırılması ve diğer yandan öğrenci andının kaldırılmasına ilişkin kararlar Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesi ile uyuşmamaktadır. Türk ifadesinin etnik bir kökene vurgu yaptığı varsayımı üzerinden geliştirilen argümanların, anayasa yapım sürecinde belirtilen gerekçelerden ve Türkiye Cumhuriyeti devletini kuran kadronun başında bulunan ulu önder Atatürk'ün milliyetçilik anlayışından uzak değerlendirmelerin bir yansıması olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Son noktada idarenin “Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet” ilkesi çerçevesinde kabul ettiği Türklük tanımı Özel'e göre Anayasa'nın 66.maddesinde belirtildiği çerçevede değerlendirilmelidir. Bu hususta; “Anayasa m. 66/I'de ifadesini bulan “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür” hükmü yanlış anlaşılmaya müsait olmayan açık ifadesi ile Türk'ün hukuken tanımını vermektedir. Etnik kökeni, dili, inancı ne olursa olsun TC vatandaşı olan herkes hukukun gözündeki Türk'tür. Bu itibarla etnik kökeni Türk olanlar, bu ismin sadece kendilerini kapsadığını, diğer TC vatandaşlarının Türk değil, sadece vatandaş olduğunu iddia edemezler. Bir başka ifade ile Anayasa etnik milliyetçiliği yasaklamıştır ve hiçbir hukuk normu ve devlet uygulaması Türk sözcüğünü etnik kökene atıf yaparak yorumlayamaz. Türk = TC vatandaşıdır.”²³⁴ Fakat Saklı'ya göre 80' darbesini yapan kadronun tepeden bakan yönü Türklüğün kavramsal derinliğini yakalayamamış, bunu idarenin faaliyetlerine de yedirememiştir. Bir nevi ortada idare açısından bir kafa karışıklığı bulunmaktadır. Şöyle ki, “Gelinen noktada, Türkiye'nin ihtiyaçlarına uygun bir millet ve milliyetçilik anlayışı üzerinde mutabakat bulunmadığı anlaşılmaktadır. Vatandaşlık bağına önem veren ulus-devlet anlayışı, Türkiye özelinde bütünlüğü sağlamada işlevsel görünmemektedir. Bunun nedeni, bu görüşü savunanların halkın kültür ve değerlerine önem ve öncelik vermemeleri, devlet öncelikli bir ulus-devlet anlayışını seslendirmeleridir. Türkiye bakımından vatandaşlık bağı, halkın kültür ve değerlerinden uzak bir ulus tanımında işlevsel olduğundan tercih edilmektedir.” Eğer ortada böyle bir sorunun bulunduğu ön kabulüyle söyleyecek olursak bu sorundan kurtulmanın çarelerinden biri olarak Saklı'nın önermiş olduğu Ziya Gökalp çizgisine yaklaşma önerisine katıldığımızı belirtmemiz gerekmektedir.

²³⁴ Özel, 2012: 56.

SONUÇ

Milliyetçilik sadece bir siyasi ideoloji olarak görüldüğünde iktidarları ele geçirmek için ileri sürülen ve kitleleri birleştiren fikirler manzumesi olabilir. Ancak bir milletin varlığını kültür, inanç, değer, ülkü birlikteliği olarak kavramak milliyetçiliği de bu değerlerin yaşatılması ve bütünlüğün payidar kılınması açısından bir yaşam biçimi haline sokacaktır. Nitekim Ulu Önder Atatürk'ün Cumhuriyetin ilkeleri arasında belirttiği ve sonrasında Anayasalarımızda da tekraren ortaya çıkan millilik, milliyetçilik gibi kavramlar bu doğrultuda daha çok subjektif millet anlayışıyla izah edilen bir anlayış ve düşünüşü yansıtmaktadır.

Fransız ihtilali ile birlikte önce Avrupa'da ve sonra tüm dünyada ortaya çıkan milliyetçiliğin bir akım şeklinde ama daha çok mikro milliyetçi bir anlayışla ve kapsayıcılığı son derece dar bir biçimde cereyan ettiği, imparatorlukların yıkılarak ulus devletlerin doğduğu yüzyılda farklı milliyetçilik türlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Daha çok Avrupa devletlerinin kolonyalist politikalarıyla birlikte değerlendirilebilecek olan milliyetçiliğin tarihsel ilerleyişi birer bağımsızlık mücadelesi süreciyle şekillenmiştir. Bu yönde Kurtuluş Savaşı vermiş bir millet olarak Türk milleti de Orta Asya'dan Anadolu topraklarına ilerleyen kadim bir kültürün, tarih birlikteliğinin, ortak değerlerin ve inancın içerisinde yoğrulmuştur. Her toplum kendi tarihsel şartları içerisinde farklı bir milliyetçilik anlayışına sahip olmuştur. Bu anlamda Türklerdeki millet olma şuurunun her daim devlet kurma, yaşatma üzerine dayalı olduğunu bu doğrultuda Türk milliyetçiliğinin devletçi bir yanı da bulunduğunu unutmamak gerekmektedir. Ancak temelde kurulan devletin varlığı her zaman milletin varlığına dayanmaktadır. Zira Türkler tarih sahnesinde birçok defa devletsiz kalmış ancak milli şuur sayesinde yeni bir devlet kurmuşlardır. Devletin varlığının milletin varlığına dayandığı görüşünü en iyi ifade eden düşünürlerden Ziya Gökalp'in kamuyu, milleti önceleyen sözleri önemli birer rehber niteliğindedir. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı da devletin varlığını milletin varlığına dayandıran bir anlayıştır. Ancak Atatürk'ün milliyetçilik anlayışının sadece bu noktada kalmadığını, aynı zamanda yeni kurulan üniter ulus devlet içerisinde "Türk'üm" diyen herkesin Türk olarak kabul edildiği bir anlayışı ifade ettiğini de belirtmek gerekmektedir. Bu noktada Türk lafzının bir ırk kavramını çağrıştırmaması gerektiğini bir kez daha vurgulamalıyız. Ortak bir geçmiş, ortak değerlerden ve birlikte bir yarın hayalinden beslenen ve duyguda, düşüncede, histe birliği ifade eden bu sözcük bir anlamda devletin ilelebet payidar kalabilmesi idealinin koşulunu da içeren birleştirici bir sözcüktür. Zira Türk'üm deniliyorsa orada birlik ve bütünlük söz konusu olabilir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yapısının ve işleyişinin de yukarıda belirtilen hususlara uygun olarak tanzim edilmesinde de Atatürk milliyetçiliği ilkesinin ön plana çıktığını belirtmek gerekmektedir. Zira üniter devlet, idarenin bütünlüğü, merkezi ve yerinden yönetim gibi ilkelerin ve sair mekanizmaların tesis edilmesi Atatürk milliyetçiliğinin icap ettirdiği birliğin ve bütünlüğün idare anlamındaki karşılıkları olarak değerlendirilebilir. Daha da ötesi uygulamada bir takım aksaklıklar, tutarsızlıklar yaşanıyor olsa da Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesi Anayasal anlamda 1982 Anayasası varlığını koruduğu müddetçe devletin gelişen ve değişen yapısının bu ilke gereklerince sürekli biçimde tanzim edilmesini zaruri kılmaktadır. Bir anlamda bu ilkenin varlığı devletin üniter yapısının, devletin milletiyle bölünmez bütünlüğünün teminatı durumundadır.

Millete ait olan yetki Anayasal olarak oluşturulmuş organlar eliyle ülke sathında siyasi, idari ve hukuki birlik oluşturacak biçimde kullanılmaktadır. Ülkemizin tamamında devlete vatandaşlık bağıyla bağlı herkes Türk olarak eşit haklara sahiptir. Devletin yapısından vatandaşın hak ve ödevlerine kadar birbirini tamamlayan ve birleştiren en önemli ilkenin Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesi olduğunu ve hatta diğer Anayasal ilkeleri de bünyesinde barındırdığını ifade etmek mümkün görünmektedir.

Bu yapıyı oluşturan düşünüş aynı zamanda bu teşkilat yapısını, görevleri ve yetkileriyle birlikte siyasi özerklikle, hukuki ve siyasi açıdan çok katmanlı modellerle, örneğin tekçi yapılı olan ama ırk ayrımına dayanan bölgeci devletler gibi modellerle de eklemlenmeye çalışmamıştır. Bir başka deyişle üniter ulus devlet yapısının gereksindiği birliği ve bütünlüğü sağlayacak ilkeler idareye Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesi çerçevesinde hâkim kılınmıştır.

1982 Anayasasının gerekçesi bağlamında açıklanan ve esasen aynı anlama gelen Türk milliyetçiliği ve Atatürk milliyetçiliği ifadeleriyle kastedilen içerik bugün güncel siyasi gelişmeler bağlamında hem vatandaşlık bağlamında hem de milliyetçilik bağlamında bazı deformasyonlara maruz kalmış görünmektedir. Vatandaşlık teriminin gündelik siyaset alanında ayrılıkçı bir takım taleplerin kamuflajı haline dönüşme ihtimalinin çok yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bunun yanında Atatürk Milliyetçiliği ilkesinin bir taraftan da gelişim gösterdiğini, sadece yasa metinlerinde yer alan suni bir kavram olmanın ötesine geçerek toplumdaki karşılığını günden güne arttırdığını söylemek mümkündür. Burada önemli olan husus bu ilkenin doğru tanımlanması ve doğru anlaşılmasıdır. Her ne kadar bir takım gerekçelerle Anayasa metninde ve Türk Milliyetçiliği ifadesi yerine Atatürk Milliyetçiliği ifadesinin kullanılması tercih ediliyor olsa da Türk Milliyetçiliği ifadesinin kullanılmasının daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Zira Cumhuriyeti kuran Mustafa Kemal Atatürk bir Türk

Milliyetçisi idi. Diğer taraftan toplum düzenine, birlik ve bütünlüğe katkısı açısından kültür temelinde gelişen millet ve milliyetçilik anlayışlarının Ziya Gökalp'in düşünce dünyasına daha fazla yaklaştırılması elzem görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Acet, M. T. (2014). *Ziya Gökalp'ta Din ve Milliyetçilik*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Afetinan A. (1969). *Medenî Bilgiler*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ağar, S. (2006). “*Kamu Kurumları (Hizmet Yerinden Yönetim Kuruluşları) Teorisi*”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 65: 277-310.
- Akad, M. (2017). *Kamu Hukuku Bilgisi*, Der Kitabevi, İstanbul.
- Akıncı, A. (2019). “*Milliyetçiliğin Kökenleri: Etnisite/Ulus (Millet) İlişkisi*”, İnsan & İnsan, 6(21): 413-430.
- Akkaya, N. ve Sevindi, Z. E. (2015). *Üniversitelerde Okutulan Ortak Zorunlu Türk Dili Derslerine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme*, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 39: 92-103.
- Akyılmaz, B., Sezginer, M. ve Kaya, C. (2017). *Türk İdare Hukuku*, 8. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Akyılmaz, G. (2019). *Siyasi Tarih*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Alp, T. (2001). *Türkleştirme*, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Alpakgir Cevheri, S. G. (2014). *Türk Milleti ve Türk Kimliği: Ulus Devlet İnşa Sürecinde 1934 Tarihli İskân Kanunu, XVII. Türk Tarih Kongresi: Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, V. Cilt-I. Kısım, Ankara.
- Anayurt, Ö. (2020). *Anayasa Hukuku (Temel Kavramlar ve Anayasa Hukuku)*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Arsal, S. M. (1979). *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Arslan, S. (1981). Atatürk Milliyetçiliği, *100. Yıl Atatürk Konferansları*, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Atar, Y. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*, 13. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Atay, E. E. (2006). *İdare Hukuku*, Turhan, Ankara.
- Atay, E. E. (2019). *İdare Hukuku*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi AÖF, Ed. Ş. Yıldız Akgül, Eskişehir.

- Atay, E. E. (2019). *İdare Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Aycan, N., Uzunlar, M. Ş. ve Aycan, Ş. (2018). “Liselerde Verilen Askerlik Derslerinin Tarihi”, *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, 1: 223-232.
- Aydın, S. (2000). *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Aydın, F. (1998). “Atatürk ve Milliyetçilik”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 14(42): 758-777.
- Babaoğlu, R. (2013). “Yükseköğretimde ‘Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi’ Dersi (Amaç, Kapsam ve Güncel Tartışmalar Işığında)”, *Tarih Okulu Dergisi*, 6(16): 589-603.
- Bolat, M. (2012). "Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin Oluşum Sürecinde Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Dersleri'nin Yeri ve Amaçları", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(8).
- Budak, A. (2019). *Azerbaycan Müsavat Partisi'nin 1911-1923 Yılları Arası Faaliyetleri*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Coşkun, M. (2020). “Milliyetçilik, Bilim ve Din: Türk Milliyetçiliğinin Milli Toplum Tahayyülünde Halk Dili” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* /96 (2020): 595-616.
- Çetin, B. (2018). “Türk Hukuk Düzeninde Yetki Genişliği İlkesi”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi International Journal Of Management Academy*, 1(2): 94-112.
- Çınar, M. F. (2018). “Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Atatürk Milliyetçiliği ve Anayasa Mahkemesi Kararlarındaki Görünümü”, *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(12): 79-95.
- Çoban, M. (2012). “Milliyetçilik Türleri”, *Türk Yurdu*, 101(296): 64-69.
- Çotuksöken, Y. (2006). *Uygulamalı Türk Dili*, Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- Deniz, F. (2006). “İmparatorluktan Ulus Devlete Geçişte Akçura, Gökalp ve Mustafa Kemal’in Yeni Siyaset Arayışları”, *Divan İlmi Araştırmalar*, 21(2): 35-62.
- Derdiman, R. C. (1995). “Kamu Yönetiminde Yetki Genişliği”, *Amme İdaresi Dergisi*, 28(4): 65-80.
- Derdiman, R. C. (2003). *Türkiye İdaresinin Hukuksal Yönü ve Yapısı*, Alfa Yayınları, İstanbul.

- Doğan, K. (2008) *Cumhuriyet Dönemi Kimlik İnşası*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Doğan, V. (2016). “Anayasal Vatandaşlık Kavramı Üzerine”, *Türk Yurdu*, 105(346).
- Erdoğan, M. (2011). *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*, Liberte Yayınları, Ankara.
- Eren, A. (2020). *Anayasa Hukuku Dersleri*, Seçkin Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.
- Ergül, E. (2019). *Anayasa Hukukuna Başlangıç (Ders Notları)*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Ertan, T. F. ve Örs, O. (2018). “Milliyetçiliğin Müphemliği: Milliyetçilik Nedir?”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 62: 39-84.
- Ertugay, F. (2017). *Türkiye’de İdeolojiler ve Devlet Algısı -Kemalizm, Milliyetçilik, İslamcılık, Sosyalizm-*, Kadim Yayınları, Ankara.
- Esen, E. (2020). “İktisadi Müesseselerde Mecburî Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun’un Milletlerarası Tahkim Anlaşmaları Üzerindeki Etkisi”, *Public and Private International Law Bulletin*, 40(1): 203–229.
- Fevzioglu, T. (1985). “Atatürk ve Milliyetçilik”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(2): 353-411.
- Göçek, F. M. (1999). *Burjuvazinin Yükselişi, İmparatorluğun Çöküşü-Osmanlı Batılılaşması ve Toplumsal Değişme-*, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Gökalp, Z. (1980). *Makaleler IX*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Gökalp, Z. (2014). *Türkçülüğün Esasları*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Gözler, K. (2001) “Devletin Bir unsuru Olarak 'Millet' Kavramı”, *Türkiye Günlüğü*, 64: 108-123.
- Gözler, K. (2018a). *Türkiye’nin Yönetim Yapısı (T.C. İdari Teşkilatı)*, 1. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Gözler, K. (2018b). *Mahalli İdareler Hukukuna Giriş*, 1. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Gözler, K. (2019). *İdare Hukuku*, C. II, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Güder, S. (2016). “Milliyetçilik Tartışmalarında Tarih ve Geçmişin Rolü: Eric J. Hobsbawm ve Anthony D. Smith’in Teorilerinin Karşılaştırmalı Analizi”, *İnsan ve Toplum*, 6(2): 7-26.

- Güveyi, Ü. (2019). “Ulus Devlet ile Vatandaşlık İlişkisi Paradoksu ve Anayasal Düzlemdeki Negatif Etkileri”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 4(2): 137-168.
- Irmak, S. (1989). “Atatürkçülüğün İlkeleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5(15): 489-522.
- Kafesoğlu, İ. (1999). *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Kalabalık, H. (2019). *İdare Hukuku Dersleri Cilt-1*, 5. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Karabulut, T. (2014). “Yurttaşlığın Krizini Yeniden Düşünmek: Liberal Milliyetçilik ve Anayasal Yurtseverlik Kuramları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(4): 871-890.
- Karadağ, A. ve Yaman, H. (2018). “Üç Farklı Milliyetçilik”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 9(2): 84-108.
- Karaman, M. A. (2018). “Fransız İhtilali’nin Osmanlı İmparatorluğu’na Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44: 62-79.
- Kartal, S. (2019). “Türkiye Cumhuriyeti’nin Eğitim İdeolojisi ve “Andımız” Metni”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(12): 25-31.
- Korkut, L. (2015). “Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye’de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2): 5-41.
- Köseoğlu, N. (2005). *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ziya Gökalp*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Mardin, Ş. (1997). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset (Makaleler 1)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Nur, Z. (1991). *Dündar Taşer’in Büyük Türkiye’si*, İrfan Yayımcılık, İstanbul.
- Ozulu, S. ve Kösecik, M. (2016). “Anayasal Vatandaşlık ve Türkiye’de Yeni Anayasa Yapım Sürecinde Siyasi Partilerin Vatandaşlık Söylemleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2): 513-537.
- Özalp, A. ve Şahin, A. (2021). "Ziya Gökalp’in Milliyetçilik ve Din Anlayışı Üzerine Sosyolojik Bir Tartışma", *Toplum Bilimleri Dergisi*, 30: 86-100.
- Özbudun, E. (1998). *Türk Anayasa Hukuku*, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Özel, S. (2012). “Anayasa M. 66/1 Hükmünde Yer Alan Türk Tanımı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 86(6): 40-59.

- Özer, M. A., Ayhan, U. ve İrdem, İ. (2018). “Liberal Milliyetçilik ve Türk Milliyetçiliği: Bir Dikotomi Mi Yoksa Uygulanabilir Bir Argüman Mi?”, *TESAM Akademi Dergisi*, 5(1): 35-62.
- Özkaya, Ö. (2019). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde İdarenin Bütünlüğü İlkesi*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Özkırmımlı, U. (1999). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Gündüz Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Parla, T. (2009). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm*, Deniz Yayınları, İstanbul.
- Reçber, K. ve Özgenç, Z. (2016). “5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunundaki Bazı Boşluklar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. LXXIV, S. 1: 373-387.
- Renan, E. (1882). *Qu’est-ce qu’une nation*, Paris.
- Sevinç, Z.H. ve Solak Akman, İ (2020). “Devlet Memurlarının Sadakat Yükümlülüğününün Anlam Ve Kapsamı Üzerine Bir İnceleme”, Prof. Dr. Metin Günday Armağanı, Atılım Üniversitesi, Ankara.
- Seyhan, F. M. (2019). *Türkiye’de Uygulanan Hükümet Sistemleri ve 2017 Anayasa Değişikliği ile Benimsenen Hükümet Sistemi*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Sezer, A. (2003). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara.
- Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik, (Çev: Ümit Hüsrev Yolsal)*, Atıf Yayınları, Ankara.
- Şan, M. K. ve Öğür, B. (2016). “Çok kültürlülük Söylemleri ve Milliyetçiliğin Dönüşümü”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 11(1): 131-142.
- Şeker, T. (1997). *Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Üniter Yapısının Oluşumu ve Dayandığı Anayasal İlkeler*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (1981). *Tebliğler Dergisi*, 44(2087).
- Taşdemir, N. (2019). “Bayrağa Yüklenen Anlamlar: Sosyal Kimlik Motivasyonlarının Rolü”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 22(44), 94-102.
- Tunç, H. ve Bilir, F. (1998). “Cumhuriyet Dönemi Anayasalarımızda Milliyetçilik Anlayışı ve Atatürk Milliyetçiliği”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2): 0-0.

- Turan, R. (2002). *Milliyetçiliğin Dayandığı Temel: Millet*, Ankara.
- Türk Hukuk Lûgatı* (1991). T.C. Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Türk, H. S. (2013). “Türkiye Cumhuriyeti’nin Simgesi: T.C.”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 109: 385-400.
- Uslu, F. (2019). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Göre Anayasa Hukukunun 99 Konusu*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Yaylı, H. (2009). “Fransız Devriminden Günümüze Ulus-Devlet”, *Türk Yurdu*, 98(262): 22-28.
- Yeğen, M. (1999). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, Y. (2019). “Fransız Devrimi’nde Yurttaşlık ve Etkilerine Dair Bir Değerlendirme”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ek Sayı, 21: 251-271.
- Yılmaz, A. ve Ökmen, M. (2004). *Kamu Yönetimi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Yılmaz, D. (2007). “Yetki Genişliği” İlkesi Üzerine Bir İnceleme (A Research About The Principle Of Deconcentration), *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21 (1-2): 1245-1254.
- Yılmazoğlu, Y. E. ve Perdecioğlu, İ. E. (2019). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara.

Anayasa Mahkemesi Kararları

AYM, 11-14 Şubat 1975 T. ve E. 1973/38, K.1975/23, *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, Sayı 13

AYM, 18 Şubat 1985 T. ve E.1984/9, K.1985/4, *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, 21

AYM, 7 Mart 1989 T. ve E.1989/1, K.1985/4, *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, 25

AYM, 10 Temmuz 1992 T. ve E.1991/2, K.1992/1, *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, 28(2)

AYM, 14 Şubat 1997 T. ve E.1996/2, K.1997/1, *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, 34(2)

AYM, E. 2013/114 ve K.2014/184,

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2014-184-nrm.pdf> (erişim tarihi: 18.11.2021)

Danıştay Kararları

Danışma Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (1/463), S. Sayısı: 166'ya 1 inci Ek

Danıştay, 8. Daire, T. 30.12.2012, E. 2002/3569, K. 2002/6478.

Danıştay, 8. Daire, T. 24.08.2018, E. 2013/10501, K. 2018/2319.

Danıştay, 10. Daire, T. 10.11.2020, E. 2016/813, K. 2020/4671.

Danıştay 10. Daire, T. 17.12.2020, E. 2015/1993, K. 2020/6518.

Danıştay 10. Daire, T. 03.11.2020, E. 2019/10101, K. 2020/4464.

Danıştay 10. Daire, T. 03.11.2020, E. 2020/761, K. 2020/4449.

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, T. 04.02.2021, E. 2018/3533, K. 2021/192.

Yargıtay Kararları

16. Ceza Dairesi T. 27.06.2019, E. 2019/5699, K. 2019/4572.

16. Ceza Dairesi T. 15.01.2019, E. 2018/4590, K. 2019/391.

16. Ceza Dairesi T. 08.03.2018, E. 2016/6690, K. 2018/604.

16. Ceza Dairesi T. 07.10.2019, E. 2019/6167, K. 2019/7305.

Danışma Meclisi Tutanakları

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 120'nci Birleşim, Cilt 7, Yasama Yılı 1, 4 Ağustos 1982
Çarşamba

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 121'nci Birleşim, Cilt 7, Yasama Yılı 1, 5 Ağustos 1982
Perşembe

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 124'ncü Birleşim, Cilt 7, Yasama Yılı 1, 10 Ağustos 1982
Salı

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 125'nci Birleşim, Cilt 7, Yasama Yılı 1, 11 Ağustos 1982
Çarşamba

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 120'nci Birleşim, Cilt 7, Yasama Yılı 1, 12 Ağustos 1982
Çarşamba

İnternet Kaynakları

1924 Anayasası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>
(erişim tarihi: 28.10.2021)

1961 Anayasası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>
(erişim tarihi: 29.10.2021)

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Tarihçe, <https://www.ayk.gov.tr/s9-hakkmzda/tarihce/> (erişim tarihi: 24.03.2022)

Avcı, C. Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı,
<http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/avci.pdf> (erişim tarihi: 18.01.2022)

Aydın, Ö. İdare Hukuku, İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kamuy%C3%B6netimi_ue/idarehuk.pdf (erişim tarihi: 18.11.2021)

Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. Türkiye’de ve Dünyada Milliyetçilik, <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200329-00035010.pdf> (erişim tarihi: 15.11.2021)

Çolak, N. İ. ve Öngören, G. İmar Planları, İmar Uygulamaları ve İptal Davaları, https://www.ilkercolak.com.tr/wp-content/uploads/2015/06/imar_planlari_imar_uygulamalari_ve iptal_davalari.pdf (erişim tarihi: 14.01.2022)

Dinç, S. Atatürkçü Düşünce Sistemine Göre Milliyetçilik İlkesi, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturkcu_dusunce_sistemi_milliyetcilik_ilkesi.pdf (erişim tarihi: 11.11.2021)

TİKA, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> (erişim tarihi:12.11.2021)

TİKA, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222> (erişim tarihi:12.11.2021)

TÜRKKON, https://www.turkkon.org/tr/iliskili-kurumlar/turksoy_3 (erişim tarihi: 12.01.2022)

YTB, <https://www.ytb.gov.tr/kardes-topluluklar/genel-bilgi> (erişim tarihi: 14.01.2022)

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Emrah TAŞKIN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Van Atatürk Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Tez Konusu	Atatürk Milliyetçiliği İlkesinin Türk İdare Hukukuna Olan Etkisi
Yabancı Dil / Diller	İngilizce